

84

2-66

Ohannes Salamanian
237 L STREET
SO. BOSTON, MASS.

84
7-66

PRINTED IN TURKEY

20 APR 2006
19 NOV 2010

ՀԻՄՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, Մ. ՏԵՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ,

ՎԻՔՅՈՐ ՀԻԿՈ

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ. — ՄԱՐԻՈՒՍ

ՀԱՏՈՐ Զ. (6)

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏՈՒՆ

ԻՄՔԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԳՐԱՎԱՃԱՌ - ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ
Պ. Պոլիս, Զուգմազմըլար Թ/մ 39

1922

Հայագր. Մ. ՏԵՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՊԱՐԻՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱՏՈՒՆ
HARRY G. BERBERIAN
837 WASHINGTON ST.
BOSTON MASS.

SO. BOSTON,

237 L STREET

MASS.

Shammas Delamarian

12.06.2013

6405

53289-66

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳԻՐԳ

ԵՐԿՈՒ ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

ՄԱԿԱՆՈՒՆ.—ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՆՈՒՆ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ԿԵՐՊ

Այն ատեն Մարիուս գեղեցիկ երիտասարդ մըն էր. հասակը միջին, մազերը թանձր և սևաթույր, ճակատը բարձր և հանճարեղ, ունեցեր բաց և սիրաշունչ, կերպարանքը պարզ և հանդարտ էր, իսկ դէմքին վրայ չգիտեմ ինչպիսի բան մը կար որ սէզ, խոհուն և անմեղ էր: Կիսադէմքը՝ որու ամէն դիժերը բոլորչի ու միանգամայն հաստատուն էին՝ այն գերմանական անուշութիւնը ունէր զոր զաղդիական դէմքը Ալզասէն և Լօրէնէն ընդունեց. իսկ կեղպարանքին վրայ բնաւ որ և է անկիւն չէր նշմարուեր. կերպարանի մը վրայ անկիւններու այս անթերի տարակայութիւնը այն դիմական յատկութիւնն է որով Սիգամայրընները Հոռմայե-

ցինքրու մէջ շուտ կը ճանչցուէին և որով առիւծային ցեղը արծուայինէն կը զանազանուի:

Մարիուս կեանքի այն եղանակին մէջն էր ուր խորհող մարդոց միտքը՝ գրեթէ հաւասար համեմատութեամբ կորովութիւն և պարզութիւն ընդունելով կը կազմուէի: Եթէ ծանրակշիռ պարագայի մը մէջ գրտնուելու ըլլար, Մարիուս ամբողջապէս ունէր ինչ որ պէտք էր ապուշ մը ըլլալու համար. թող բանալին անգամ մը եւս դառնար, և ահա Մարիուս կրնար վրսեմ ըլլալ: Իր վարմունքը զգոյշ, ցուրտ, քաղաքավար և քիչ մը վեհերոտ կերպեր ունէր: Բերանը սիրուն, շուրթները խիստ լարմագեղ, աղաւթներն ալ շատ սպիտակ էին, հետեւաբար իր ժպիտը անոր դէմքին ամէն խոտուածքները կը մեղմէր: Կային ժամեր ուր այս զգաստ ճակատը և հեշտաշունչ ժպիտը տարօրինակ հակապատկեր մը կ'ընծայէին: Այլը պղտիկ, այլ նայուածքը մեծ էր:

Յետին թշուառութեան մէջ գտնուած ժամանակ Մարիուս կը դիտէր թէ՛ երբ կ'անցնէր ինք՝ նորատի աղջիկները անդին կը դառնային, հետեւաբար դառն վիշտ մը զգալով խոյս կուտար կամ կը պահուէր: Մարիուս կը կարծէր թէ այն աղջիկները իր հին զգեստներուն կը նայէին և կը խնդային. ճիշդը խօսելու համար կը խոստովանէր թէ անոնք Մարիուսի կը նայէին վասնզի գեղեցիկ էր և վասնզի կ'երագէին անոր այս գեղեցկութեան վրայ:

Մարիուս խրաչող էր այս անբարբառ թիւրիմացութեան պատճառաւ որ տեղի ունեցած էր իր և այն գեղանի անցորդուհիներուն միջեւ: Անոնց և ոչ մէկը ընտրեց, վասնզի ամենէն ալ կ'զգուշանար: Մարիուս օրերը այսպէս անցնելով անորոշապէս ապրեցաւ, — անանկի մը պէս, կ'ըսէր Գուրֆէյրագ:

Գուրֆէյրագ նաեւ կ'ըսէր անոր. Գու մի՛ փափաքիր պատկառելի ըլլալ: Բարեկամ, խրատ մը տամ քեզ: Այնքան մի կարգար գիրքերը, և քիչ մը աւելի նայէ՛ բողբոռն: Այս հանած վարած կ'նիկները լաւ բաներ ունին, ա՛ Մարիուս: Եթէ ատանկ միշտ փախչիս և ամչնաս, օր մըն ալ ապուշ մը պիտի դառնաս:

Երբեմն ալ Գուրֆէյրագ Մարիուսին հանգիպելով, կ'ըսէր.

— Բարի լո՛յս, վարդապետ:

Մարիուս երբ Գուրֆէյրագէն այսպիսի խօսք մը կը լսէր, ութը օր ա՛լ աւելի կը խորշէր թէ նորատի և թէ պառաւ կիներէն, և մանաւանդ աւելի կը խորշէր Գուրֆէյրագէն:

Սակայն անբաւ տիեզերքիս մէջ երկու կին կար որոնցմէ Մարիուս չէր խոշեր, և ոչ կ'զգուշանար ընաւ: Ստուգիւ շատ պիտի զարմանար Մարիուս եթէ ըսուէր իրեն թէ կին են անոնք: Մէկը մօրուսաւոր պառսն էր որ անոր սենեկին հաւքառքը կ'ընէր և որ առիթ կուտար Գուրֆէյրագին ըսելու. Մարիուս՝ տեսնելով թէ մօրուք ունի իր սպասուհին, ինք չ'ըրեր իր մօրուքը: Միւսը գրեթէ պղտիկ աղջիկ մըն էր զօր խիստ յաճախ կը տեսնէր և որու չէր նայեր բնաւ:

Մարիուս տարիէ մը ի վեր Լիւքսանպուրի ամայի ծառուղիներէն մէկուն, այսինքն Բէլքինէթի պարսպին կից ծառուղիին մէջ մարդ մը և խիստ նորատի աղջիկ մը կը տեսնէր որոնք Ուէսթի գոհիին կողմէն ծառուղիին ամենէն ամայի ծայրը նստարանի մը վրայ կը նստէին գրեթէ միշտ քով քովի:

Դիպուածը որ մտախոհութեամբ համակուող մարդոց պտոյաններուն հետ կը խառնուի, ամէն անգամ որ Մարիուսը այս ծառուղիին մօտ կը բերէր, — գրեթէ ամէն օր էր այս. — Մարիուս հոն կը տեսնէր այն ամուլը:

Մարդը վաթսուս տարեկանի չափ կ'երեւար. տրտուում և ծանր էր կերպարանքը. իր բոլոր անձը ծառայութենէ քաշուող մարտիկներու պէս յաղթանդամ և յոգնած տեսք մը ունէր։ Եթէ չքանչան մը ունեցած ըլլար, Մարիուս պիտի կարծէր թէ վաղեմի սպայ մըն է ան։ Բարի այլ անմաշկելի կ'երեւար ան և նայուածքը ամենեւին չէր ուղղեր ու է անձի մը նայուածքին։ Կապոյտ բանթալոն մը, կապոյտ թիկնոց մը և լայնեղր գլխարկ մը ունէր որոնք միշտ նոր կ'երեւային, նաև սեւ վզնոց մը և գուէյքըրի յատուկ այսինքն հաստ կտաւէ սպիտակափայլ շապիկ մը։ Կրիզէթ մը երբ անոր քովէն անցաւ օր մը, ահա խիստ մաքրասէր այրի մարդ մը, բսաւ։

Մազերը ըլլորովին ճերմակ էին։

Պատանուհին որ այս մարդուն կ'ընկերանար, առաջին անգամ երբ հետը եկաւ և նստաւ այն նստարանին վրայ զոր կ'երեւայ թէ մասնաւորապէս ուարած էին, տասներեք կամ տասնչորս տարեկան, գրեթէ տղեղ երեւելու չափ նիհար, անչնորհ, աննշան աղջկան նման բան մըն էր, այլ սակայն թերեւս խոստանար բաւական աղու աչքեր ունենալ օր մը։ Միայն թէ զանոնք տեսակ մը անախորժ համարձակութեամբ վեր կ'ընէր միշտ։ Աղջկան հագուստը վանքի մէջ աշակերտող աղջկան մը հին ու միանգամայն մանկային հագուստին կը նմանէր, սեւ մէրինօսէ բոպա մը ունէր որ աղէկ ձեւուած չէր։ Կրնար կարծուիլ թէ հայր և աղջիկ էին անոնք։

Մարիուս երկու կամ երեք օր քննեց այս ծեր մարդը որ տակաւին ծերունի մը չէր, նաեւ անտիական աղջիկը որ անձ մը չէր տակաւին, յետոյ ամենեւին ուշադրութիւն չըրաւ անոնց։ Անոնք ալ նայնպէս կարծես թէ չէին տեսներ զայն։ Հանդարտ և անտար-

բեր կերպարանքով կը խօսակցէին։ Աղջիկը անընդհատ, նաեւ զուարթօրէն կը շաղակրատէր։ Մեր մարդը քիչ կը խօսէր և մերթ ընդ մերթ՝ հայրութեան անպատու վզացումով լի աչքերը անոր վրայ կը յատէր։

Մարիուս մեքենայաբար սովորութիւն ըրած էր այս ծառուղիին մէջ ման գալ։ Անփոփոխ հոն կը գտնէր զանոնք։

Ահա ըսենք թէ ինչպէս կը կատարուէր իրողութիւնը։

Մարիուս ամենայն յօժարութեամբ ծառուղիին անոնց նստարանին դիմացի ծայրէն կուգար, ճամբուն բոլոր երկայնութեամբ կը քալէր, անոնց առջևէն կ'անցնէր, ապա ետ կը դառնար և կերթար մինչև այն ծայրը ուրկէ եկած էր, և նորէն կսկսէր քալել առջի կերպով։ Շրջագայութեան ժամանակ հինգ կամ վեց անգամ կը պտտէր առանց երբէք այն անձերու բարեւ մը տուած կամ անոնց բարեւ առած ըլլալու։ Այս նշանաւոր անձը և դեռահաս աղջիկը կ'երեւար թէ ուրիշներուն նայուածքէն կը խորշին։ Թէ՛ այս պատճառաւ և թէ՛ գուցէ իրօք խորշիլ ուղեւով բնականաբար քիչ մը հետաքրքրութիւն տուած էին հինգ կամ վեց ուսանողներու որոնք մերթ ընդ մերթ Բէթինիէրի մօտ կը պաւտէին՝ ուսումնասէրները իրենց դասէն և ոմանք ալ գնդախաղէն ետք։ Գուրֆէյրազ՝ որ վերջիններուն թիւէն էր՝ ժամանակ մը դիտած էր զանոնք, բայց՝ աղջիկը տգեղ գտնալով՝ շուտով և զգուշութեամբ խոյս տուած էր անկէ։ Իբր պարթև փախած էր՝ նետ մը արձակելու պէս՝ մականուն մը նետելով անոնց վրայ։ Միայն աղջկան սև բոպան և ծերին ճերմակ մաղերը Գուրֆէյրազին ուշադրութիւնը գրաւեց էին, հետեւաբար ուսանող աղջկանը օրիորդ Լանուար (սեւ) և Կօրը պարոն Լըպրան (ճերմակ) անունը տուած էր։

և որովհետև ոչ ոք կր ճանչնար անոնց թէ՛ Ե՛վ ըլլալը և թէ՛ ինչպէս անուանուիլը, մականունը մնացած էր: — Ա՛հ, Պ. Պլան իր նստարանին վրան է, կրսէին ուսանողները, և ուրիշներուն պէս Մարիուս ալ յարմար գտած էր Պ. Պլան անուանել այն անծանօթ մարդը:

Մենք ալ անոնց պիտի հետեւինք և պատմելու դիւրութեան համար Պ. Պլան պիտի ըսենք:

Մարիուս առջի տարին զրեթէ ամէն օր մի և նոյն ժամուն հոն տեսաւ զանոնք: Մարդը հաճելի, այլ ազ-ջիկը բաւական անշնորհ կերեւոր իրեն:

Գ Լ ՈՒ Խ Բ.

ԵՒ ԵՂԵՒ ԼՈՅՍ

Երկրորդ տարին, պատմութեանս ճիշդ այն միջոցին ուր հասաւ ընթերցողը, Մարիուս Լիւքսանպուր երթալու և պատելու սովորութիւնը ընդհատեց՝ առանց ինքն ալ քաջ դիտնալու պատճառը, և վեց ամիսի չափ օտք չի կոխեց իր ծառուղին: Վերջապէս օր մը դարձեալ հոն գնաց: Ամառնային պայծառ առաւօտ մըն էր երբ սննդեւելու ելաւ: Մարիուս զուարթ էր այն զուարթոյն համար զոր կ'զգայ մարդ երբ օդը գեղեցիկ է: Կը կարծէր թէ սրտին մէջն էին թռչուններուն այն ամէն դալալիկները զոր կը լսէր և երկնից այն ամէն ընկոյրները զոր կը տեսնէր ծառերու տերեւներու մէջէն:

Գնաց ուղղակի Վեր ծառուղին, և՛ երբ ծայրը հասաւ՝ դարձեալ նոյն նստարանին վրայ նշմարեց այն

ծանօթ ամուսնեքը: Միայն թէ՛ մօտենալով՝ դիտեց որ մարդը միևնոյնն էր, բայց ազջիկը միևնոյնը չերեցաւ իրեն: Այն ազջիկը զոր հիմայ կը տեսնէր, մեծահաս և գեղանի անձ մըն էր և ունէր այն ամէն շատ զմայ-լելի ձեւերը զոր կին մը կ'ստանայ երբ կը հասնի այն վայրկեանը ուր անոնք մանկութեան ամենէն բնական վայելչութեանց հետ կը միանան: Խափուսիկ և անա-բատ վայրկեան զոր միայն սա բառերը կրնան մեկնել. Տասնըհինգ տարեկան: Մազերը օսկեզօծ երակներով խառն, կաստանագոյն և սքանչելի էին, ճակատը կար-ծես մարմարաշէն էր, այտերը վարդի տերեւով մը կազմուած կ'երեւային, աշխարհ կարմրուք մը, ծիփն սպիտակութիւն մը, բնտիւր բերան մը ուրկէ ժպտը իբր ճառագայթ մը և խօռքը իբր երաժշտութիւն մը կ'երևէր, գլուխ մը զոր Ռաֆայէլ Մարիամի արժանի համարէր թերեւս, և այս գլուխին ներքեւ վիզ մը զոր գուցէ ժան կուժօն աստղիկին արժանի սեպէր: Եւ այս չքնաղ պատկերը անթերի ըլլալու համար ունէր նաեւ քիթ մը որ գեղեցիկ չէր այլ աղւոր, որ ոչ ուղիղ և ոչ կօր, ոչ իտալեան և ոչ յունական, այլ բարիզեան քիթ մըն էր: Այսինքն կայտառ, ազնիւ, ան-կանոն և անարատ բան մը որ պատկերահաններուն յուսահատութիւն իսկ բանահիւսներուն զմայլում կու-տայ:

Եւր Մարիուս գեղանիին քովէն անցաւ, չկրցաւ տեսնել անոր աչքերը որոնք միշտ վար կը նայէին: Միայն անոր երկայն և կասկեգոյն յօնքերը տեսաւ ուրոնք ստուերով և ամօթխածութեամբ ողորուած էին:

Բայց և այնպէս կը ժպտէր գեղանի պատանուին, մտիկ ընելով սպիտակահեր մարդուն որ անոր հետ կը խօսէր, և ոչինչ կրնար այնքան զմայլելի ըլլալ որքան էր ակնկոյր նայուածքի մը հետ այս նորափթիթ ժպտը:

Մարիուս նախ կարծեց թէ նոյն մարդուն ուրիշ մէկ աղջիկն է, հարկաւ առաջինին մէկ քոյրն էր այն: Բայց պտոյտի անփոփոխելի սովորութեամբը երբ երկրորդ անգամ նստարանին մօտեցաւ, ուշադրութեամբ դիտելով տեսաւ որ միեւնոյն աղջիկն էր: Վեց ամիսի մէջ պատանուին երիտասարդունի եղած էր. այս էր անգամ իր պատահի: Կայ վայրկեան մը ուր աղջիկները կը փթթին ակնթարթի մը մէջ և յանկարծ վարդ կ'ըլլան: Երէկ դեռ մանկուհիներ էին, բայց այսօր անհանգարտութիւն կուտան տեսնողին:

Այս աղջիկը ոչ միայն մեծցած այլ նաեւ տեսլական գեղեցկութիւն առած էր: Խնչպէս Սպարիլ ամիսին մէջ երեք օր կը բաւէ տեսակ մը ծառեր ծաղիկներով ծածկուելու համար: նոյնպէս և այս աղջիկը գեղեցկութեամբ զարդարուելու համար վեց ամիս բաւական եղած էր:

Երբեմն կը տեսնուին այնպիսի աղքատ և գձուձ մարդիկ որոնք կարծես կ'արթննան, չքաւորութենէ պերճութեան կ'անցնին, ամէն տեսակ ծախս կ'ընեն, և յանկարծ փառաւոր, զեղխ և չքոյ կ'ըլլան: Ինչո՞ւ. վասնորի երէկ պայմանաժամ մը լրանալով եկամուտ մը գրպանած են: Նորափթիթ աղջիկը իր վեցամսեայ եկամուտը ընդունած էր:

Մանաւանդ թէ ալ թաւ փեղոյր, մերինոսէ բօպա և գայրոցական մուճակներ հազնող աշակերտունի մը չէր ան, և ոչ ալ կարմիր ձեռքեր ունէր: Գեղեցկութեան հետ ճաշակն ալ եկած էր. տեսակ մը պարզ և ճոխ վայելչութեամբ, նաեւ առանց սեթեւեթի հագուած չքուած անձ մըն էր: Սեւ տամասկէ բօպա մը, նմանագիպակ լօղիկ մը և սպիտակ շղարչէ փեղոյր մը ունէր: Անոր սպիտակ թաթպանները տեսնողը կը հաս-

կընար թէ որքան ազնիւ էր ձեռքը որ չինական փղղոսկրէ հովանոցի մը կոթին հետ կը խաղար, իսկ մեռաքսեայ կիսակօշիկը անոր ոտքին փոքրութիւնը կը ծրագրէր: Եթէ քովէն անցնէիր, իր բոլոր արգուզարդէն զմայելի և ազգու անուշահոտութիւն մը կը բուրէր:

Իսկ մարդը միեւնոյն մարդն էր:

Մարիուս երբ երկրորդ անգամ երիտասարդունիին մօտեցաւ, նէ արտեւանունքը վեր բրաւ. աչքերուն գոյնը երկնային և խիստ կապոյտ էր. բայց այս սքողուն կապուտակութեան մէջ տակաւին մանկային նայուած մը կար միայն: Անտարբերութեամբ Մարիուսին նայեցաւ՝ մոլաթղենիներուն տակ վազվզող մանկիկին, կամ նստարանին շուք տուող մարմարեայ անօթին նայելու պէս: Մարիուս ալ իր պտոյտը շարունակեց ուրիշ բանի վրայ մտածելով:

Չորս կամ հինգ անգամ եւս անցաւ նստարանին քովէն ուր նստած էր ծաղկահաս աղջիկը, այլ առանց ընաւ անոր դարձնելու իր աչքերը:

Հետեւեալ օրերն ալ՝ սովորականին պէս՝ Լիւքսանպուր եկաւ, սովորականին պէս հօն գտաւ «հայր և աղջիկը», բայց դարձեալ ուշադրութիւն չըրաւ անոնց: Մտքէն չանցուց այս աղջիկը երբ գեղանի եղաւ. ինչպէս անցուցած չէր երբ տգեղ էր ան: Միշտ նստարանին խիստ մօտէն կ'անցնէր՝ ոչ թէ նպատակ մը ունենալուն, այլ որովհետեւ իր սովորութիւնն էր այդ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Գ Ա Ր Ն Ա Ն Ա Ր Դ Ի Ի Ն Ք Ը

Օր մը օդը բարեխառն, Լիւքսանպուրի պարտէզը չուքերով և տերեւներով օղողուած, և երկինք այնքան յստակ էր որ կարծես թէ հրեշտակները առտուն լուացած էին զայն. ճնճողուկները կասկենիներու խորերէն պզտիկ ձայներ կը հանէին. Մարիուս իր սիրտը բնութեան բացած էր բոլորովին: Որ և է բանի վրայ չէր մտածեր, կ'ապրէր և կը շնչէր: Երբ անցաւ այն նստարանին մօտէն, անտիական աղջիկը աչքերը վերցրնելով Մարիուսին նայեցաւ, և երկուքին նայուածքները իրարու հանդիպեցան:

Այս անգամ ի՞նչ կար արդեօք նորահաս աղջկան նայուածքին մէջ: Մարիուս չէր կրնար ըսել թէ ի՞նչ կար: Բան մը չկար և ամէն բան կար: Տարօրինակ փայլակ մը եղաւ այն նայուածքը:

Աղջիկը ասջին նայեցաւ, Մարիուս ալ իր ճամբան շարունակեց:

Մարիուսի տեսածն էր չէ թէ մանկուհիի մը անմեղ և բնական նայուածքը, այլ խորհրդաւոր վիճ մը որ կէս մը բացուած և յանկարծ գոցուած էր դարձեալ:

Կայ օր մը ուր ամէն նորատի աղջիկ այսպէս կը նայի: Վա՛յ անոր որ այս նայուածքին կ'ենթարկուի:

Դեռ ինքզինքը չճանչցող հոգիի մը այս առաջին նայուածքը երկնից մէջ այգի կը նմանի: Ճտառգայթա-

ւոր և անծանօթ բանի մը դարձնումն է այն: Չկայ բան մը որ կարենայ արտադրել այս անակնկալ նշոյլին վտանգալի հրապոյրը, նշո՛յլ որ յանկարծ ազօտապէս կը լուսաւորէ պաշտելի խաւար մը և որ ներկային բոլոր անմեղութեամբը և ապագային ամէն տրիփովը կը բաղկանայ: Տեսակ մը անորոշ գորով է այն որ պատահարար կը յայտնուի և որ կ'ապասէ: Ծուղակ մըն է զոր անմեղութիւնը յանգէտս կը լարէ և որով տիրտեր կը գրաւէ՝ ակամայ և անգիտութեամբ: Կոյս մըն է այն որ կնոջ մը պէս կը նայի:

Այսպիսի նայուածքէ մը գրեթէ միշտ խորին մըտահողութիւն մը կը ծնի ուր որ կ'ուղղուի այն նայուածքը: Ամէն անարատութիւններն ու ամէն անմեղութիւնները իրարու կը հանգիպին այն երկնային և աղէտաւոր ճառագայթին մէջ որ հպտասէր կիներու ամէնէն սիրագրգիռ նայուածքներէն աւելի հմայական մօգութիւն ունի յանկարծ սրտին մէջ ծլել տալու անուշաբոյր հոտերով ու միանգամայն թոյներով լի այն մթին ծաղիկը որ կ'անուանուի սէր:

Մարիուս իրիկունը սենեակը դառնալով իր զգեստներուն նայեցաւ, և առաջին անգամ գիտեց թէ աղտեղութիւն, անպատեհութիւն և անլուր յիմարութիւն մըն է Լիւքսանպուրի մէջ պտրտիլ իր «ամէն օրուան» զգեստներովը. այսինքն գլխարկով մը որու ժապաւէտին քովի կողմը կտրուած է, հաստ մուճակներով ուրոնք սայլորդներու յատուկ էին, սեւ բանթալօնով մը որուն ծունկերը ճերմկած էին, և սեւ թիկնօցով մը որուն արմուկները տփգունած էին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

ՄԵԾ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՍԿԻՋՐԸ

Հետեւեալ օրը սովորական ժամուն Մարիուս պահարանէն հանեց իր նոր թիկնոցը, նոր բանթալօնը, նոր գլխարկը և նոր կոշիկները. սպառազինուեցաւ այս ամէն զէնքերով, ձեռնոցները դրաւ, — ծայրայեղ շայլուծիւն, — և Լիւքսեմպուր դնաց պտտելու:

Ճամբուն վրայ Գուրֆէյրա ին հանդիպեցաւ, այլ շտեմնելու զարկաւ: Գուրֆէյրադ երբ իր սենեակը վերադարձաւ, բարեկամներուն ըսաւ.

— Հիմա Մարիուսին նոր գլխարկը և նոր թիկնոցը տեսայ, նաեւ Մարիուսը որ անոնց մէջն էր: Անշուշտ դպրոց կ'երթար քննութիւն մը անցնելու համար: Ապուշ մը դարձած էր բոլորովին:

Մարիուս երբ Լիւքսեմպուր հասաւ, աւազանին բոլորտիքը դարձաւ և կարծայները դիտեց. յետոյ բաւական ժամանակ արձանի մը առջեւ կեցաւ ակնապիշ նայելով, այս արձանին գլուխը բորբոսէն բոլորովին սեւցած էր և ազդերէն մէկը կը պակսէր:

Աւազանին մօտ քառասնամեայ և հաստափոր քաղքենի մը կտր որ հինգ տարեկան աղու մը ձեռքէն բռնած էր և կ'ըսէր անոր.

— Զգուշացի՛ր ծայրայեղութիւններէ, թէ՛ բռնամոլութենէ և թէ անիշխանութենէ հաւասարապէս հեռու կեցիր, ո՛րդեակ իմ:—

Մարիուս լսեց այս քաղքենիին խօսքերը: Յետոյ

անգամ մը եւս աւազանին շուրջը դարձաւ. վերջապէս ուղղուեցաւ դէպի շիր ծառուղին, յամբարար և կտրծես ահամայ քայլերով: Կրնար ըսուիլ թէ բռնադատուած ու միանգամայն արգիւտուած էր հոն երթալու, թէեւ ինք ամենեւին չէր հասկնար իր այս վիճակը և կը կտրծէր թէ ամէն օրուան պէս կ'երթար:

Երբ ծառուղին մտաւ, նշմարեց Պ. Լըպլանը և նորաթի աղջիկը որոնք միւս ծայրը նստարանին վրայ էին: Թիկնոցը վերէն վար կ'սնկեց և մարմնոյն վրայ լաւ մը տեղաւորեց որպէսզի ծալք չունենայ, տեսակ մը խնդութեամբ բանթալօնին յղկուն ցլումները քննեց և դէպի նստարանը արշաւեց: Այս արշաւումին մէջ յարձակում և անշուշտ աշխարհակալութեան կամէութիւն մը կար: Անոր համար կ'ըսեմ թէ արշաւեց դէպի նստարանը, իբր թէ ըսէի. Աննիպալ դէպի Հոռոմ արշաւեց:

Սակայն Մարիուսի ամէն շարժումներն ալ մեքենայական էին և ամենեւին ընդհատած չէր իր մաթին և աշխատութեանց սովորական հնչնուքը: Նոյն պահուն կը մտածէր թէ «Մանիւէլ տիւ Պապալօրէան» անպիտան զիրք մըն է և թէ անշուշտ հազուադիւրս անմիտներէ շարադրուած է ան, քանի որ մարդկային մաթի իբր հրաշակերտ Ռասինին երեք ողբերգութիւնը, իսկ Մօլիէրի միայն մէկ կատակերգութիւնը վերլուծուած են անոր մէջ: Ահանջը կը զարնէր սուր կերպով: Մինչդեռ նստարանին կը մօտենար, թիկնոցին ծալքերը կը բռնար, իսկ աչքերը անտիակաւ աղջկան վրայ կը լաւէր: Կը կտրծէր Մարիուս թէ այն աղջիկը ծառուղիին ամբողջ ծայրը կապտագոյն և աղօտ նշոյլով մը կ'ողողէր:

Դանի կը մօտենար, իր քայլը հետզհետէ կը թուլանար: Երբ նստարանէն այս ինչ հեռաւորութիւն ունե-

ցող կէտ մը հասաւ, կանգ առաւ՝ թէեւ տակաւին չատ հեռու կը գտնուէր ծառուղիին ծայրէն, և նոյն իսկ ինքն ալ չկրցաւ գիտնալ թէ ինչպէս եղաւ որ ետ դարձաւ: Եւ ոչ իսկ ըսաւ իւրովի թէ մինչեւ ծայրը չէր երթար: Նորատի աղջիկը հեռուէն հազիւ հազ կրցաւ նշմարել զայն և տեսնել անոր ազուր կերպարանքը զոր կուտային իր նոր զգեստները: Սակայն Մարիուս ենթացրելով թէ ետեւը գտնուողը կրնայ իրեն նայել, խիստ ուղիղ կը կենար լաւ կերպարանք ունենալու համար:

Մինչեւ հանդիպակայ ծայրը հասաւ, յետոյ ետ դարձաւ, և այս անգամ քիչ մը աւելի մօտեցաւ նրատարանին: Ծառերու երեք անջրպետ մնալու չափ անգամ մօտեցաւ նստարանին, բայց հոն չգիտեմ ինչու անհնարին թուեցաւ իրեն աւելի հեռու երթալը և դեհեւեցաւ: Տեսնել կարծած էր թէ նորատի աղջկան երեսը դէպ ի իրեն կը հակէր: Սակայն անապան և բուն ջանադրութիւն մը ըրաւ, զսպեց իր գեղեւուժը և շարունակեց յառաջ երթալ: Բանի մը բռնէն ետք նրատարանին առջեւէն կ'անցնէր, ուղիղ և հաստատ կենալով, մինչեւ տկա՛ղները կարծրելով, առանց աջ կամ ձախ նայիլ համարձակելու, և ձեռքը պետական մարդու պէս թիկնոցին մէջ դրած: Երբ անցաւ — բերդին թնդանօթներուն տակէն — սրտի սոսկալի բաղխում մը զգաց: Աղջիկը առջի օրուան պէս ճաւագգեայ բոպան հագած և շարունակեց փեղոյրը դրած էր: Մարիուս անպատում ձայն մը լսեց որ անշուշտ «անոր ձայնն էր»: Աղջիկը հանդարտօրէն կը խօսակցէր: Շատ ազուր էր: Մարիուս կ'զգար քէ ազուր էր նորատի աղջիկը, թէեւ զայն տեսնելու փորձ մը չըրաւ: Այլ սակայն, կ'ըսէր Մարիուս մտապէս, այն իմ վրայ յարգ և համարում պիտի ունենար անշուշտ եթէ գիտնար թէ

ես իսկ յօրինած եմ Մարիուս Օպրէկոն Տը Լա Բօնտայի վրայ այն ճառը զոր պարտն Յրանսուա Տը Նէօֆյաթօ իր տպած ժիլ Պլաւի սկիզբը գրաւ իբր իր կողմէ հեղինակուած:

Նստարանէն անցաւ, ծառուղիին մինչեւ յետին ծայրը գնաց որ խիստ մօտ էր, յետոյ ետ դարձաւ և դարձեալ գեղանի աղջկան առջեւէն անցաւ: Այս անգամ բուրովին գեղնած էր Մարիուսին գոյնը: Մանաւանդ թէ անախորժ բաներ կ'զգար միայն: Հեռացաւ նստարանէն և երիտասարդուհիէն, և կոնակը անոր դարձնելով կը կարծէր միանգամայն թէ աղջիկը իրեն կը նայի, և այս պատճառաւ կը գայթէր:

Այլ նստարանին մերձենալու փորձ չըրաւ, ծառուղիին գրեթէ կէսին վրայ կանգ առաւ, և բան մը ըրաւ զոր բնաւ չէր ըրած, այսինքն նստաւ, աչքին ծայրովը նայելով և մտքին ամենէն աննշմարելի անգուհոյներուն մէջ մտածելով թէ վերջապէս կարելի չէր որ բուրովին անզգայ ըլլան իր յղկուն բանթալօնին և նոր թիկնոցին նկատմամբ այն անձերը որոնց սպիտակ փեղոյրին և սևաթոյր բօպային վրայ կ'սքանչանար ինք:

Բառօրդէ մը ետք ելաւ, իբր թէ նորէն ուղէր քալել: Գէպի այն նստարանը որ լուսեղէն պսակ մը կը կրէր: Սակայն օտքի վրայ և անշարժ կը կենար: Ըսաւ իւրովի, — և տասնը հինգ ամիսէ ի վեր առաջին անգամն էր այսպիսի բան մը ըսելը, — թէ այն պարտնը որ ամէն օր հոն կը նստէր իր աղջկան հետ, անշուշտ դիտած էր զինքը, և հաւանական էր թէ տարօրինակ կը համարէր իր գեղեցիկութիւնը:

Նոյնպէս առաջին անգամ ըլլալով անպատկառուութիւն մը զգաց այն անծանօթը՝ հոգ չէ թէ մտքին մէջ զաղտնապէս՝ Պ. Լըպլան (Պ. Սպիտակը) ծիծաղելի մականունով կոչած ըլլալուն համար:

Այսպէս քանի մը բոպէ ակնկոր կեցաւ՝ աւագին վրայ ծրագիրներ չի ներկայ տուրբ դաւազանով մը դոր ձեռքը բռնած էր :

Յետոյ նստարանին , Պ . Լըպլանին և անոր աղջը- ման հանգիպակաց կողմէն յանկարծ ետ դարձաւ և իր սենեակը գնաց :

Այն օր մոռցած էր պանդուխտը երթալ և ճաշել : Ի- րիկուն ժամը ութնին նշմարեց ճաշի գացած չըլլալը , և որովհետեւ չատ ուշ ըլլալուն չէր կրնար մինչև Սէն- ժազի դռները բերթալ , ինչ ընեմ , ըսաւ , և պատճառ մը հաց կերաւ :

Նախ խոզանակեց (brosser) թիկնոցը և գգուշու- թեամբ ծալելէն ետքը պառկեցաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

ՊՈՒԿՕՆ ԽԱԹՈՒՆԻՆ ՎՐԱՅ ԱՅԼԵԻԱՅԼ ԿԱՅԾԱԿՆԵՐ Կ'ԻՋՆԵՆ

Հետեւեալ օրը Պուկօն խաթունը , — Գուրֆէյրագ այսպէս կ'անուանէր Կօրպոյի խարխուլ տան պառաւ դռնապանը , զխաւոր վարձակալ և սպասուհին , — որու ինչպէս հաստատեցինք արդէն՝ բուն անունը տիկին Պիւրկօն էր , սակայն Գուրֆէյրագի չաւտիկ լեզուն բան մը չէր խնայեր , Պուկօն խաթունը , կ'ըսենք , ար- մանալով վարմանալով դիտեց որ Մարիուս դարձեալ նոր թիկնոցովը դուրս կ'ելլէր :

Մարիուս Լիւքսէնպուր գնաց , այլ չանցաւ ծա-

ուղիին կէսէն անդին ուր էր իր նստարանը : Նստաւ անոր վրայ առջի օրուան պէս , հեռուէն դիտելով և սրոյնապէս տեսնելով սպիտակ փեղոյրը , սեւաթոյր բո- պան և մանաւանդ կապոյտ նշոյլը : Լիւքսէնպուրկի դուռներուն մինչև , դոցուիլը տեղէն չարժեցաւ և երբ դոցուեցան , այն ատեն ինքն ալ ելաւ և իր սենեակը վերադարձաւ : Չտեսաւ Պ . Լըպլանին և իր աղջկան ելլելը և երթալը , ուրկէ հետեւեցուց թէ անոնք Ուէս- թի փողոցին վանդակէն ելլելով գացեր էին պօրտէ- ղէն : Ետքէն , քանի մը շաբաթ վերջ , երբ ուզեց միտ- քը բերել թէ ո՛ւր ճաշ սծ էր այն իրիկունը , ամենեւին չկրցաւ յիշել :

Հետեւեալ օրը , այսինքն երրորդ օրը Պուկօն խա- թունը դարձեալ խոտկեցաւ մեծագէս , վասնզի Մա- րիուս նոր թիկնոցովը դուրս ելաւ . — Ետեւէ ետեւ ե- րե'ք օր , պօռաց Պուկօն :

Մարիուսին ետեւէն երթալու աշխատեցաւ , բայց Մարիուս արագօրէն և ահագին քայլերով կ'երթար . լեռնայծ մը հալածել սկսող ձիագէտի մը կրնար սեպ- ուիլ Պուկօն այս պարագային մէջ :

Դեռ երկու վայրկեան անցած էր և ահա պառաւը դադրեցաւ տեսնելէ երիտասարդը , և կատգելով տուն դարձաւ չնչասպառ , իր ծանրաշնչութեամբը գրեթէ հո- գին բերանը եկած : Միթէ՞ համ հոտ ունի , մրմռաց , ամէն օր գեղեցիկ զգեստները հագնիլ և ասանկ ետե-ւէն մարդ վաղցնելը :

Մարիուս Լիւքսէնպուրկ դացած էր :

Նորաթի աղջկը հոն էր Պ . Լըպլանին հետ : Մա- րիուս կարելի եղածին չափ մօտեցաւ գիրք մը կւր- դալ ձեւացնելով , սակայն դարձեալ խիստ հեռու մնաց , ապա եկաւ իր նստարանին վրայ բաղմեցաւ , ուր չարս ժամ կեցաւ՝ ծառուցիլով մեծ բուն ձնճղուկներու ցատ-

կրտելը դիտելով, և կարծելով զգալ թէ իր վրայ կը խնդային այն թռչունները:

Այսպէս տասներկնգ օրի չափ անցաւ: Մարիուս Լիւքսէնպուրկ կ'երթար՝ ալ չէ թէ պտըտելու այլ միշտ իր տեղը նստելու համար և առանց գիտնալու թէ ինչո՞ւ կը նստէր: Երբ հոն կուգար, ալ տեղէն չէր շարժեր: Ամէն առաւօտ իր նոր թիկնոցը կը հագնէր, հինովը չտեսնուելու համար, և հետեւեալ օրը նոյնը կը շարունակէր:

Աղջիկը յիշաւ ի հրաշալի գեղեցկութիւն մը ունէր: Միայն մէկ դիտողութիւն կարելի էր ընել իբր քննադատութիւն. այս աղջկան տրտում նայուածքին և ուրախալի ժպիտին մէջ հակասութիւն մը կար որով փոքր ինչ մոլորազին կ'երեւար անոր կերպարանքը, հետեւեալ Ժամանակ առ Ժամանակ տարօրինակ կ'երեւար այս անուշ դէմքը առանց կորսնցնելու իր գեղեցկութիւնը:

Գ Լ Ո Ւ Ն Զ.

ՄԱՐԻՈՒՍ ԿԱԼԱՆԱԻՈՐ

Երկրորդ չարթուն վերջին օրերէն օր մը Մարիուս՝ սովորութեանը համեմատ՝ իր նստարանին վրայ նստած էր, ձեռքը բաց գիրք կը ունենալով որուն և ոչ իսկ մէկ երեսը դարձուցած էր երկու ժամէ ի վեր: Յանկարծ սարսուռ մը եկաւ վրան: Մառուդիին ծայրը գէպը մը կ'անցնէր: Պ. Լըպլան և իր աղջիկն ելած էին իրենց նստարանէն, աղջիկը հօրը թեւը մտած էր,

և երկուքն ալ յամբարար կ'ուղղուէին դէպի ծառուղիին մէջտեղը, ուր նստած էր Մարիուս: Երիտասարդը ջիւղը գոցեց, նորէն բացաւ, յետոյ ուղեց կարգաւ Մարիուս լը դողար: Լուսեղէն պսա՛կը, գեղանի օրհորդը ուղղակի իրեն կուգար:— Ա՛հ, Աստուած իմ, կը մտածէր, ամենեւին ժամանակ չպիտի ունենամ գիրք մը առնելու: Սակայն սպլտակահեր մարդը և անախական աղջիկը կը յառաջանային: Կը թուէր Մարիուսի թէ դար մը կը տեւէր անոնց քայլը ու միանգամայն վայրկեան մը կը տեւէր միայն:— Ինչո՞ւ համար դէպի այս կողմը կուգան, կը հարցնէր իւրովի:— Ի՞նչ, հիմա ուրեմն ասկէ՞ պիտի անցնի նէ: Իր ոտքերը այս աւազին վրայ, այս ծառուղիին մէջ, ինձմէ երկու քայլ անդին պիտի քալեն: Մարիուս ստատիկ կը խոսովէր, կ'ուզէր որ խիսա գեղանձն երիտասարդ մը ըլլար, կ'ուզէր որ խաղի չքանչաւը ունեցած ըլլար: Անոնց քայլերուն մեղմ և չափաւոր ձայնը լսեց: Կ'երեւակայէր թէ Պ. Լըպլան իրեն կը նայէր զայրագին: Արդեօք հետս պիտի խօսի՞ այս պարոնը, կ'ըսէր մտապէս: Մարիուս աչքերը վար ըրաւ, և երբ նորէն վեր ըրաւ, տեսաւ որ բոլորովին մօտեցած էին իրեն: Պատանուհին անցաւ, և անցնելու միջոցին Մարիուսին նայեցաւ: Ուղղակի նայեցաւ և այնպիսի խորհուն անուշութեամբ մը որմէ Մարիուս ոտքէն մինչեւ գլուխը սարսռեցաւ: Մարիուս կարծեց թէ պատանուհին կը յանդիմանէր զինքը այնքան ժամանակ սպասելուն և մինչեւ իր քով չգալուն համար, և թէ կ'ըսէր իրեն. Ահա ես եկայ: Մարիուս չլացաւ՝ տեսնելով նորատի աղջկան ճառագայթներով և անդունդներով լի բերանը:

Կը կարծէր թէ ուղեղին մէջ կրակ մը կը վռտէր: Գեղանի աղջիկը մինչեւ իրեն եկած էր, ի՞նչ ուրախութիւն, մանաւանդ թէ ի՞նչպէս նայած էր իրեն: Տակա-

ւին այնքան գեղանի երեւցած չէր Մարիուսին որքան երեւցաւ հիմա. իրօք գեղանի էր կանացի ու միանգամայն հրեշտակայի՞ն գեղեցկութեամբ մը, որուն առջեւ Բեթրարգ կ'երգէր և Տանթէ ծունր կը դնէր անշուշտ։ Մարիուս երեւակայեց թէ երկնքի կապտագեղ տարածութեանց մէջ կը լողայ։ Միանգամայն սոսկալի կերպով կը նեղանար, վասնզի կօշիկներուն վրայ փռի կար։

Մարիուս ապահովապէս գիտնալ կը կարծէր թէ նէ իր կօշիկներուն ալ նայած էր։

Մարիուս անընդհատ աղջկան ետեւէն նայեցաւ մինչեւ աներեւոյթ ըլլալը։ Յետոյ սկսաւ Լիւքսանպուրի մէջ յիմարի մը պէս քայել։ Հաւանական է թէ երբեմնակի կը խնդար մինակը և բարձր ձայնով կը խօսէր։ Մանկանց դայեակներուն մօտ այնքան կը մտախոհէր որ անոնց ամէն մէկը կը կարծէր թէ իրեն սիրահար է ան։

Մարիուս դուրս ելաւ Լիւքսանպուրէն փողոցի մը մէջ պատանուհիին հանդիպելու յոյսով։

Օտէոնի կամարներուն տակ Գուրֆէյրադին հանգիպեցաւ և ըսաւ. եկո՛ւր, միատեղ ճաշենք։

Ռուսոյի պանդոկը գացին և վեց ֆրանք ծախս ըրին։ Ուարիուս սպայի մը պէս կերաւ։ Վեց սու պարգեւ տուաւ ծսողին։ Միւրգ ուտելու միջոցին Մարիուս Գուրֆէյրադին ըսաւ.

— Կարդացի՞ր լրագիրը։ Ո՛րքան գեղեցիկ է Օտրի Տը Բիւրափոյի ատենաբանութիւնը։

Մարիուս սաստիկ սիրահար էր։

Ճաշէն ետք Գուրֆէյրադին ըսաւ. — Թատրոն երթանք. տոմսակր ինձմէն։ Բօրթ Սէն Մարթէնի թատրոնը գացին «Լ'Օպերա տէ Գ'Անտրէ» ըսուած թատրերգութեան մէջ Թրէտէրիկը տեսնելու համար։ Մարիուս խիստ շատ զուարճացաւ։

Միեւնոյն ժամանակ կրկնապատկուեցաւ իր անողոքելի զգաստամտութիւնը։ Թատրոնէն ելլելու ժամանակ շուգեց նորոյթի գործաւորուհիի մը ծնրակապին նայիլ, երբ այս վերջինը ուղիւի մը վրայէն կը ցատկէր, և գրեթէ պօգում եկաւ իր վրայ երբ Գուրֆէյրադ ըսաւ իրեն. «Սա կինն ալ յօժարեալամ կ'անցնէի արդէն ունեցած կիններու ցանկին մէջ»։

Գուրֆէյրադ հետեւեալ օրը Վօլթէրի սրճարանը նախաճաշիկի հրաւիրած էր զայն։ Մարիուս գնաց սրճարանը և առջի օրուանէն աւելի կերաւ։ Բոլորովին խոհուն և խիստ զուարթ էր։ Կարծես թէ առիթ չէր փախցնէր քան քան խնդալու համար։ Գուրգուրանօք ողջագուրեց անծանօթ գաւառացի մը որ իրեն ներկայացուեցաւ։ Ուսանողներու խումբ մը սեղանին բոլոր-տիքը չըջան մը կազմելով կը խօսէին այն զրարանու-թեանց վրայ որոնք Սօրպօնի բեմին վրայ կ'ըսուին և որոնց համար տէրութիւնը ամսական կուտայ։ Յետոյ խօսակցութիւնը դարձաւ գիշերա-բառարաններուն և առգանութեանց սխալներուն և անկատարութեանը վրայ։ Մարիուս վիճաբանութիւնը ընդմիջելով, պօռաց. Այլ սակայն չա՛տ հաճելի բան է չքանչան մը ունենալը։

— Ահաւասիկ բան մը որ շատ զուարճալի է, ըսաւ կամօց մը Գուրֆէյրադ՝ ժան Բրուվէրին։

— Ո՛հ, պատասխանեց ժան Բրուվէր, շատ լուրջ է։

Արդարեւ լուրջ էր։ Մարիուսի համար հասած էր այն առաջին բուն և սիրուն ժամը ուր մարդս կը սկսի եռանդազին սիրել։

Մարիուսի կրած այս ամէն փոփոխութեան պատճառ եղած էր նայուածք մը միայն։

Ամենեւին պէտք չէ զարմանալ երբ ականը լի է

վառագոյով և հրդեհէր պատրաստ: Նայուածք մը կայծ մըն է:

Այլ եղած լնցած էր: Մարիուս ա'լ կին մը կը սիրէր: Մարիուսի ճակատագիրը անձանօթ աշխարհները կը մտնէր:

Կիններուն նայուածքը տեսակ մը ատերեւութապէս հանդարտ և սոսկալի ճախարակներու կը նմանի: Ամէն օր այս ճախարակներուն քովէն կ'անցնիս հանդարտօրէն, անպատիժ և անկասկած: Կուգայ վայրկեան մը ուր կը մոռնաս նոյն իսկ թէ հոն է այն բանը:

Կերթաս, կուգաս, կը մտախոհես, կը խօսիս, կը խնդաս: Յանկարծ բռնուիլ կ'զգաս: Այլ ճար չկայ: Այլ ճախարակէն կը բռնուիս, նայուածքէն կը գրաւուիս: Ստուգիւ այն նայուածքը գրաւեց զքեզ չգիտեմ ո՛ւրիշ և ի՛նչպէս, բայց ստոյգ է թէ գրաւեց՝ բռնելով քայքայուն մտքիդ այս կամ այն մասէն: Կամ թարթափումէ մը զօր ունեցած է միտքդ: Այլ կորսուեցար: Բոլորովին պիտի բռնուիս: Գաղտնի զօրութեանց շրջթայով մը կը կաշկանդուիս: Պարապ տեղը կը յուզուիս: Այլ հնարին չէ մարդկային ձեռնտուութիւն գրանել: Անխնեքու աղօթներուն մէկէն միւսին տակ, վշտէ վիշտ, տանջանքէ տանջանք պիտի իյնաս, թէ՛ դուն և թէ միտքդ, հարստութիւնդ, ապագադ, հոգիդ, և զարհուրելի մեքենայէն ուրիշ կերպով չպիտի ելլես թէ ոչ նախատինքն տձեւնալով՝ եթէ չարասիրտ արարածի մը իշխանութեան ներքեւն ես, կամ արիփէն ալլակերպուելով՝ եթէ ազնիւ օրտի մը իշխանութեան ներքեւ կը գտնուիս:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ Ս ՏԱՌԻՆ ՈՐՈՒ ՎՐԱՅ

ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸԼԼԱՆ

Առանձնացումը, ամէն բանէ հրաժարումը, մեծամտութիւնը, անկախութիւնը, բնասիրութիւնը, օրական և նիւթական գործունէութեան տարակայութիւնը, կեանքը ըստ ինքեան, սրբակեցութեան թագուն կռիւները և բոլոր արարածներու առջեւ բարեսիրական հիացումը պատրաստած էին Մարիուսը այն վայելումին օր կ'անուանուի տրիփ: Հօրը վրայ եռանդագին սքանչացումը սակաւ առ սակաւ կրօնք մը կղած, և ամէն կրօնքի պէս՝ իր սրտին խորը քաշուած էր: Բան մը պէտք էր առաջին երեսին վրայ, և ահա սէրը հասաւ:

Ամբողջ ամիս մը անցաւ, և այս ամիսին մէջ Մարիուս ամէն օր Լիւքսանպուր գնաց: Երբ ժամանակը կուգար, ոչինչ կրնար արգելել զայն: — Գործի մէջ է, կ'ըսէր Գուրֆէյրագ: Մարիուս հիացումով համակուած կ'ապրէր: Ստոյգ է թէ նորատի աղջիկը իրեն կը նայէր:

Մարիուս վերջապէս համարձակութիւն առած էր և նստարանին կը մօտենար: Սակայն ա'լ անոր առջեւէն չէր անցներ՝ հնազանդելով վեհերոտութեան բընաղղումին, միանգամայն սիրահարներու խռնմութեան բնաղղումին: Օգտակար կը սեպէր չհօրը ուշա-

դրութիւնը չը հրաւիրել իր վրայ: Մտեցուն և ար-
ձաններուն պատուանդաններուն ետին խորին մաքիա-
վելութեամբ մը կայաններ կը կարգադրէր որպէսզի
կարելի եղածին չափ աւելի տեսնուի աղջկան և կա-
րելի եղածին չափ նուազ տեսնուի ծեր մարդուն: Եր-
բեմն ամբողջ կէս ժամ անշարժ կը կենար Լէոնիտասի
կամ Սպարտագիւսի անդրի մը շուքին տակ՝ ձեռքը
գիրք մը բռնելով որու վրայէն աչքերը կամաց կամաց
հեռանալով գեղանի աղջիկը կը փնտռէին, և աղջիկն
ալ իր կողմէ ասարտամ ժպիտով մը իր սիրուն կիտա-
գէմքը դէպի Մարիուս կը դարձնէր: Պատանուին ըս-
պիտակահեր մարդուն հետ ամենաբնական և ամենա-
հանդարտ կերպով խոսակցելովը հանդերձ կուսական
և սիրաշունչ նայուածքի մը ամէն մտախոհութիւնները
Մարիուսի վրայ կը դնէր: Հինօրեայ և անյիշատակ սա-
տանութիւնը զոր Եւա աշխարհիս առջի օրէն գիտէր և
զոր ամէն կին գիտէ կենաց առջի օրէն: Իր բերանը
մէկին պատասխան կուտար և նայուածքն ալ միւսին
կը պատասխանէր:

Պէտք է կարծել սակայն թէ Պ. Լըպլան վերջա-
պէս բան մը նշմարած էր: Վասն զի շատ անգամ՝ երբ
Մարիուս կուգար՝ Պ. Պլան կ'ելլէր և կ'սկսէր քալել:
Պ. Լըպլան իր սովորական տեղը ձգած էր և ծառու-
ղիին միւս ծայրը կլատիաթէօրին մօտ նստարանը ըն-
տրած էր կարծես տեսնելու համար թէ արդեօք Մա-
րիուս հոն ալ պիտի գա՞ր իրենց ետեւէն: Մարիուս չի
հասկցաւ, և անոնց ետեւէն երթալու յանցանքը դոր-
ծեց: «Հայրը» սկսաւ ոչ այնքան կանոնաւոր ըլլալ. և
ալ՝ ամէն օր հետը չբերաւ «իւր աղջիկը»: Երբեմն մի-
նակ կուգար: Այն ատեն Մարիուս չէր կենար. ուրիշ
յանցանք մըն ալ այս էր.

Մարիուս չէր զգուշանար այս թագուննշաններէն:

Վերերոտութեան վիճակէն կուրութեան վիճակը ան-
ցած էր. բնական և ազնուաւոր յառաջդիմութիւն: Իր
սէրը կ'ածէր: Ամէն գիշեր կ'երազէր իր սիրոյն վրայ:
Մանաւանդ թէ անյուսալի երանութիւն մը ունեցած էր.
կրակին վրայ իւր թափած էր, աչքերը պաշարող խա-
ւարը կրկնապատկուած էր: Իրիկուն մը վերջալոյսի
ժամանակ «Պ. Լըպլանի և իր աղջկան» նստարանին
վրայէն՝ ուրկէ պահ մը առաջ ելած էին անոնք՝ Մա-
րիուս թաշկինակ մը, բոլորովին պարզ և անզարդ.
Թաշկինակ մը գտած էր որմէ կը կարծէր թէ անպա-
տում անուշահոտութիւններ կը բուրէին. Մարիուս մեծ
ուրախութեամբ առաւ թաշկինակը որու վրայ Ս. Բ.
նշանատառերը կային: Մարիուս այն գեղանի պատա-
նուհին վրայօք բան մը չէր գիտեր, անոր ոչ ընտա-
նիքը, ոչ անունը և ոչ բնակարանը ծանօթ էին իրեն.
այս պատանուհին վերաբերող իրերուն առաջին բանն
էր այն տառնչը զոր կը բռնէր, պաշտելի՝ սկզբնատա-
ռեր որոնց վրայ չուտ մը սկսաւ կարծիքներ դիզել:
Ս (Իւ) անշուշտ անունն էր. Իւրսիւլ էր, ըսաւ մտո-
վին. ինչ զարմանալի անուն: Համբուրեց թաշկինակը,
հոտոտեց, ցերեկը սրտին վրայ, մարմինին վրայ, գի-
շերն ալ չուրթերուն վրայ դրաւ քնանալու համար:

— Կ'զգա՞մ թէ այս թաշկինակին մէջն է իր բոլոր
հոգին, կ'աղաղակէր Մարիուս:

Սակայն ծեր մարդունն էր այն թաշկինակը որ
պարզապէս անոր գրպանէն ինկած էր: Թաշկինակը
գտած օրէն ետք Մարիուս ալ ամէն անգամ որ Լիւք-
սէնպուրկ կ'երթար, կը համբուրէր և սրտին վրայ կը
դնէր զայն: Գեղանի պատանուհին չէր հասկնար ամե-
նեւին թէ Մարիուս ինչու կը համբուրէր և կուրծքին
վրայ կը դնէր զայն:

Իր բան մը չհասկնալն ալ անշմարեկի նշաններով
կ'իմացնէր :

— Ո՛ր համեստութիւն : Կ'ըսէր Մարիուս :

Գ Լ Ո Ւ Ե Ը .

ՇԵՐՈՒՆԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՆ ԻՍԿ ԿՐՆԱՆ ԵՐԶԱՆԻԿ ԸԼԼԱԼ

Քանի որ արտասանեցինք համեստութիւն բառը , և
քանի որ բան մը չենք ծածկեր , կը պարտաւորինք բ-
սել թէ անգամ մը Մարիուս հիացումներով համակուած
միջոցին խիստ ծանր զրկանք մը կրեց չիբիւլէն :

Սովորութեանը համեմատ որ մը աղջիկը համազեց
Պ . Լըպլանը նստարանէն ելլելու և ծառուղիին մէջ
պարտելու : Մայիսի բռնաշունչ հով մը ելած էր որ
սօսիներուն կատարները կը շարժէր : Հայր և աղջիկ
թեւ թեւի տալով , եկան Մարիուսի նստարանին առ-
ջեւէն անցան : Երբ անոնք անցան , Մարիուս ոտքի ել-
լելով սկսաւ անոնց ետեւէն նայիլ անընդհատ :

Յանկարծ հովին շունչերէն մէկը որ միւսներէն ա-
ւելի զուարթ էր և թերեւս դարունին գործերը կար-
գադրելու պաշտօնը ունէր , ծառաստանէն ելաւ , ծա-
ռուղիին վրայ յարձակեցաւ , Վիրժիլի յաւերժահարսե-
րուն և Թէոգրիթի դաշտային դիցունհիններուն արժանի
դմալեյի սարսուռով մը համակեց անտիական օրիորդը
և անոր րօպան մինչեւ ծնրակապին բարձրութիւնը վեր-
ցուց : Սրունք մը երեւաց որուն ձեւը ընտիր էր : Մա-
րիուս տեսաւ սրունքը , ստատիկ զայրացաւ և կատ-
ղեցաւ :

Դեռաբոյս աղջիկը երկնային խառնուածով լի շար-
ժուածով մը անմիջապէս վար տուած էր րօպան , այլ
Մարիուս ոչ նուազ սրտմտած էր այս իրողութեան
վրայ : Ստոյգ է թէ միայն ինք կար ծառուղիին մէջ ,
բայց կրնար ուրիշ մարդ ալ գտնուած ըլլալ : Եւ եթէ
ուրիշ մըն ալ ըլլար հոն , Միթէ տաանկ բան մը լըս-
ուած կամ եղած է երբէք : Սոսկալի բան մըն էր աղ-
ջկան այն րբածը : Աւա՛ղ , խեղճ պատանուհին բան մը
ըրած չէր , հովն էր յանցաւորը :

Երբ չիբիւլէն ծառուղիին մինչեւ ծայրը եր-
թալէն ետք Պ . Լըպլանին հետ ետ դարձաւ և անցաւ
այն նստարանին առջեւէն որու վրայ Մարիուս նստած
էր , Մարիուս բարկալի և գաղտագողի նայուածքով մը
անոր նայեցաւ անգամ մը : Նորատի աղջիկը այս նայ-
ուածքը նշմարելով գէպի ետեւը ուղղեցաւ քիչ մը և
միանգամայն արտեւանուէրը վեր վերցուց , ըսել ուզե-
լով . — Բայց ի՞նչ կայ , ի՞նչ ունի :

Այս եղաւ ահա անոնց առաջին վէճը :

Մարիուս աչքերովը հազիւ թէ այս ամարդի յար-
ձակումը ըրած էր պատանուհին վրայ , և ահա մէկը
անցաւ ծառուղիէն : Բոլորովին կորած , խորշոմած և
սպիտակահեր ծերունի զինուոր մըն էր , Լուի ԺԵ.ի
ձեւով կարուած համազգեստ մը ունէր , նաեւ կարմիր
չուխայէ և խաչածեւ սուրերով հաւկթածեւ պզտիկ
շքանշան մը , զինուորի խաչ մը որ Սէն Լուիի խաչն
էր , թիկնոցի թեւնոց մը ներսէն առանց թեւի , ար-
ծաթեայ կզակ և փայտէ սրունք մը : Մարիուս կար-
ծեց նշմարել թէ այս անձը շատ գոհունակ կ'երեւար :
Կարծեց նաեւ թէ ծերունի լիբբը իր քովէն կաղնիկաղ
անցած միջոցին խիստ եղբայրական և խիստ ուրախալի
կերպով մը աչքը թարթած էր իրեն՝ իբր թէ դիպ-
ուածով մը արդէն բարեկամութիւն հաստատուած ըլ-

լար իրենց մէջ և թէ անակնկալ շահ մը վայելած ըլլալին միասին: Ի՞նչ ունէր Աբէսի այս բեկորը որ այնքան դոհ կ'երեւար: Ի՞նչ անցած էր անոր փայտէ սրբունքին և միւսին մէջ: Մարիուսի նախանձր յետին աստիճան գրգռուեցաւ:— Գուցէ հոն էր ան, թերեւս տեսաւ, ըսաւ իւրովի: Եւ փափաքեցաւ ջախջախել ծերունի գինուորը:

Ժամանակին օգնելովը ամէն սլաք կը բթանաւ: Մարիուսին «Իւրսիլի» դէմ ունեցած այս բարկութիւնը սրքան ալ արդարացի և օրինաւոր սեպուէր, անցաւ: Մարիուս ներքե վերջապէս, բայց ճիգ թափեց ներել կարենալու համար, երեք օր ծռւո դէմքով նայեցաւ նորատի աղջկան:

Սակայն այս ամէն իրերու հետ և այս ամէն իրերուն պատճառաւ իր սէրը կ'աճէր և մոլեգին կիրք մը կը դառնար:

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ.

Խ Ա Ի Ա Ր Ո Ւ Ս

Ընթերցողը քիչ մը առաջ տեսաւ թէ Մարիուս ի՞նչպէս իմացած կամ իմանալ կարծած էր թէ Իւրսիլ էր աղջկան անունը:

Մարիուս ուզեց գիտնալ նաեւ թէ ուր կը բնակի ան:

Մարիուս երկու պահասութիւն ըրած էր արդէն, մին Կլատիաթէօրի նստարանին դարանը իյնալը, երկրորդը Լիւքսէնպուրկ չկենալ երբ Պ. Լըպլան մինակ

կուգար հոն. հիմա երրորդ մըն ալ, մեծ սխալ մըն ալ ըրաւ «Իւրսիլին» ետեւէն երթալով:

Իւրսիլ Ուէսթի փողոցը եռայարկ նոր տան մը մէջ կը բնակէր. դուրսէն անշուք կ'երեւար այս տունը և փողոցին ամէնէն առանձնական կողմն էր: Մարիուս մինչեւ տունը ետեւէն գնաց:

Մարիուսի անօթութիւնը կ'աւելնար: Այժմ ուզեց գիտնալ թէ ով էր ան:

Գիշեր մը մինչեւ տունը անոնց ետեւէն գնաց և երբ մեծ դրան տակէն աներեւոյթ եղան երկուքն ալ, Մարիուս եւս ներս մտաւ անոնց ետեւէն և արիարար ըսաւ դռնապանին.

— Այս եկող մարդը առաջին յարկը բնակող պարոնը չէ՞:

— Ոչ, պատասխանեց դռնապանը, երրորդ յարկը բնակող պարոնն է այն:

Մարիուս բան մը ևս իմացած եղաւ, և այս յաջողութենէն համար ձակութիւն առնելով. հարցուց:

— Մի՞թէ առջևի կողմը կը բնակի:

— Զարմանալի հարցում, ըսաւ դռնապանը, առաջնը միայն փողոցին վրայ շինուած է:

— Եւ ի՞նչ է այս մարդուն արհեստը:

— Հասառու մըն է, պարոն: Խիստ բարի մարդ մըն է, և բարիք կ'ընէ դժբաղդներու, թէև ինք հարուստ չէ:

— Անունը ի՞նչ է, կրկնեց Մարիուս:

Դռնապանը գլուխը վերցուց, և ըսաւ.

— Մի՞թէ պարոնը ոստիկանութեան լրտես մըն է:

Մարիուս՝ ամօթահար՝ մեկնեցաւ. բայց շատ ուրախ էր, վասն զի կը յառաջանար.

— Լա՛ւ, ըսաւ միտքէն: Գիտեմ որ անունը Իւրսիլ է. գիտեմ թէ հասառուի մը աղջիկն է, և թէ Ուէսթի փողոցը առանի մը երրորդ յարկը կը բնակի:

Հետեւեալ օրը Պ. Լըպլան և իր աղջիկը Լիւքսէն-
պուրկ եկան, քիչ մը կեցան. դեռ բոլորովին ցորեկ էր
երբ ձգեցին գացին: Մարիուս անոնց ետեւէն դնաց
մինչև Ուէսթի փողոցը, ինչպէս որ սովորութիւնը
բաժնէր: Երբ մեծ դուռը հասան, Պ. Լըպլան առաջ
աղջիկը մտցուց, յետոյ սեմէն անցնելէն առաջ կանգ
առաւ, ետեւը դարձաւ և ուղղակի Մարիուսին նայե-
ցաւ:

Հետեւեալ օրը Պ. Լըպլան և իր աղջիկը Լիւքսէն-
պուրկ չեկան Մարիուս ընդունայն անոնց սպասեց
մինչև գիշեր:

Երբ գիշերուան մութը տիրեց, Մարիուս Ուէսթի
փողոցը գնաց, և երկրորդ յարկին պատուհաններէն
լոյս տեսաւ: Լոյսին մինչև մարիլը այս պատուհաննե-
րուն տակ պտտեցաւ:

Հետեւեալ օրը նոյնպէս անոնցմէ ոչ ոք Լիւքսէն-
պուրկ եկաւ: Մարիուս ցերեկը սպասեց, յետոյ երբ
գիշեր եղաւ, գնաց պատուհաններուն տակ պահնոր-
գութիւնը ընելու՝ նախորդ գիշերուան պէս: Այս կեր-
պով ժամը մինչև տասը կը կենար: Իր ընթրիքը կ'ը-
լար ինչ որ կրնար ըլլալ: Հիւանդը ջերմով և սիրա-
հարր սէրով կը սնի:

Այսպէս ութը օր անցաւ: Պ. Լըպլան և աղջիկը
ա'լ Լիւքսէնպուրկ չէին գար: Մարիուս տրամալի են-
թադրութիւններ կ'ընէր. համարձակութիւն չունէր ցո-
րեկով երթալ և մեծ դուռը դիտել: Պիչերը Ուէսթի
փողոցը երթալով և պատուհաններուն կարծրիկէկ լոյսը
նկատելով գոհ կ'ըլլար: Մերթ ընդ մերթ ստուերնե-
րու անցնելը կը տեսնէր, և սիրտը կը բազկէր:

Ութերորդ օրը երբ պատուհաններուն ներքեւ ե.
կաւ, լոյս չի կար: Զարմա'նք, ըսաւ, ճրագը գեռ
վառուած չէ, սակայն արդէն գիշեր է: Դռնըս ելան

արդեօք: Ժամը մինչև տասը, մինչև կէս գիշեր, մին-
չև առաւօտեան ժամը մէկ սպասեց: Երրորդ յարկին
մէջ ամենեւին ճրագ մը չվառուեցաւ, և ոչ ալ տունը
դարձող և ներս մտնող մը եղաւ: Մարիուս անհամարին
ախրութեամբ մը համակոտելով փողոցէն մեկնեցաւ:

Հետեւեալ օրը, — վասն զի հետեւեալ օրէ հետե-
ւալ օր կ'ապրէր միայն, և կրնայ ըսուիլ թէ ա'լ այսօր
կար անոր համար, — հետեւեալ օրը, կ'ըսենք, ոչ զոք
տեսաւ Լիւքսէնպուրկի մէջ արդէն ինքն ալ կը յու-
սար թէ չախի տեսնէր. երեկոյեան ժամանակ տունը
գնաց: Պատուհաններէն ամենեւին լոյս մը չէր երեւար.
Վարագոյրները գոց էին. երրորդ յարկը բոլորովին խա-
ւարամած էր:

Մարիուս մեծ դուռը զարկաւ, մտաւ և դռնապա-
նին հարցուց.

— Երրորդ յարկի պարոնը ի՞նչ եղաւ:

— Այս տունէն ելաւ պատասխանեց դռնապանը:

Մարիուս երերաց, և տկար ձայնով մը ըսաւ:

— Ե՛րբ:

— Երէկ:

— Ո՞ւր կը բնակի հիմա:

— Չեմ գիտեր:

— Նոր հասցէ մը չթողո՞ւց բնաւ:

— Ոչ:

Եւ դռնապանը քիթը վերցունելով ճանչցաւ Մա-
րիուսը:

— Ի՞նչ. դո՞ւք էք դարձեալ. անտարակոյս ոստի-
կանութեան լրտես մըն էք, ըսաւ:

ԵՕԹԵՐՈՐԴ ԳԻՐԴ

ԲԱԹՐՈՆ--ՄԻՆԷԹ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԱԿԱՆՆԵՐՆ ԵՒ ԱԿԱՆԱՀԱՏՆԵՐԸ

Մարդկային ընկերութեանց ամէնքն ալ ունին ինչ որ թատրոններու մէջ երոդ ստորայարկ մը կ'անուանուի: Ընկերային հողը ամենուրեք աւանուած է մերթ քարութեան և մերթ չարութեան համար: Այս աւանները վրայ վրայի բացուած են: Վերին աւաններ, նաև ստորին աւաններ կան: Վեր մը և վար մը ունի այս մթին ստորերկրը որ երբեմն քաղաքակրթութեան ներքե կը կ'ընէ և զոր ոտքի տակ կ'առնեն մեր անտարբերութիւնն ու անհոգութիւնը: Վերջին դարու մէջ Հանրագիտարանը գրեթէ վրան բաց աւան մըն էր: Ասուարը, ա'յն որու ներքե պահուելով կը պատրաս-

տուէր նախկին քրիստոնէութիւնը, առիթի մը կ'սպասէր կեսարներու իշխանութեան ժամանակ պայթելու և մարդկային սեռը լոյսով ողողելու համար. վասն զի նուիրական խաւարին մէջ թագուն լոյս կայ: Հրանները լի են մթութեամբ մը որ կարող է փաղատակելու: Ամէն հրափրփուր նախ երբ կը կազմուի խաւարին ձեւը կ'առնէ: Ստորերկրեայ գերեզմաններ՝ ուր առաջին պատարագը մատուցուեցաւ, ոչ միայն Հոսմի նկուղը այլ նաև աշխարհիս սանդարման էին:

Ընկերային շէնքին, խարխուլ տունի մը հետ խառնուած այս հրաշալիքին ներքե ամէն տեսակ խոռոչներ կան: Կրօնական խոռոչ, քաղաքական խոռոչ, փիլիսոփայական խոռոչ, անտեսագիտական խոռոչ, յեղափոխական խոռոչ: Մէկը գաղափարով կը պեղէ, միւսը թիւով կը պեղէ, այսինչն ալ բարկութեամբ: Ականա-հատները մէկ աւանէ միւս աւանը կը ձայնեն և կը պատասխանեն: Իւթօփիներն երկրիս ներքե խողովակներու մէջ կը քալեն. հոն ամէն կողմէ ճիւղեր կ'արձակեն. երբեմն իրարու կը հանդիպին և բարեկամ կ'ըլլան: Ժան-Ժագ-Ռուսօ իր կանգունը փոխ կուտայ Դիոգենէսին որ փոխադարձաբար իր լապտերը անոր փոխ կուտայ: Իւթօփիները երբեմն ալ իրարու դէմ կը կռուին հոն: Գալվէն Սօսէնի մագերը կը բռնէ: Բայց ոչինչ կրնայ դադրեցնել, ոչ ալ ընդհատել այն ձգտումը որով այս զօրութիւնները գէպի իրենց նպատակը կը մղուին, և այն միասնական ընդարձակ դործունէութիւնը որ այս մթութեանց մէջ կ'երթեւեկէ, կ'ելնէ, կ'իջնէ, դարձեալ կ'ելնէ, և որ վրան տակով և դուրսը ներսով կ'ալաճուէ յամբարար. անծանօթ և անբաւ վըխտում: Մարդկային ընկերութիւնը հազիւ հազ կը գայ այս պեղումը որ անոր մակերեւոյթը իրեն կը թուէ և ընդերքը կը փոխէ: Ո՛րքան ստորերկրեայ յար-

կեր, նոյնքան զանազան աշխատութիւններ կան, և նոյնքան զանազան իրեր կը հանուին: Ի՞նչ կ'ելլէ այս ամէն խորունկ նկուղներէն. — Ապագան:

Քանի որ կ'ընկղմիս, ա'լ աւելի խորհրդաւոր գործաւորներ կը տեսնես: Գործը օգտակար է մինչև աստիճան մը, զոր ընկերային իմաստաւէրը կրնայ որոշել. բայց այս աստիճանէն անդին կասկածելի և խառն է գործը. եթէ աւելի վար իջնես, սոսկալի կը դառնայ այն: Կայ որոշ խորութիւն մը ուր տեղի խոռոչներուն մէջ չկրնար թափանցել քաղաքակրթութեան ազդն, այս խորութիւնը անցած է այն սահմանէն ուր մարդս կրնայ շնչել. հրէշներու սկզբնաւորութիւն մը հնարին է հոն:

Տարօրինակ է գէպի վար տանող ժանգուղը, և ասոր ամէն մէկ աստիճանը կը յարաբերի յարկի մը ուր փիլիսոփայութիւնը կրնայ անմիջապէս կենալ և ուր կրնանք հանդիպիլ այն բանաւորներէն մէկուն որոնցմէ ոմանք երկնային են, ոմանք ալ թռչել:

Ստոյգ է թէ երկնային աներեւոյթ շղթայով մը իրարու հետ յանգէտս կապուած են այս ամէն ստորերկրեայ ռահվիրաները որոնք գրեթէ միշտ՝ առանձին ըլլալ կը կարծեն և որոնք մինակ չեն, այլ սակայն անոնց աշխատութիւնները զանազան աշխատութիւններ են, և ոմանց լոյսը հակապատկեր կ'ընծայէ ուրիշներու փայլատակումին հետ: Ոմանք դառնալիս են ոմանք ալ ողորդալիս: Սակայն ինչ որ ալ ըլլայ իրենց հակապատկերը, այս ամէն բանաւորները, ամէնէն վերինէն մինչև ամէնէն գիշերայինը, ամէնէն իմաստունէն մինչև ամէնէն յիմարը նոյնութիւն մը ունին, որ է անշահախնդրութիւն: Մարդ իր անձը կը մտնայ Յիսուսին պէս: Ամէնքն ալ մէկուսի կը թողուն իրենց անձը, կը մոռնան զայն, իրենց վրայ չեն մտածեր բնաւ: Ուրիշ

բան կը տեսնեն և ոչ թէ իրենց անձը: Նայուածք մը ունին, և այս նայուածքը բացարձակը կը փնտռէ: Առաջինին աչքերուն մէջը կայ ամբողջ երկինքը. վերջինինը, որքան ալ կնճառլի ըլլայ, յոնքերուն տակ անսահմանութեան թագոյն ճառագայթը ունի: Մեծաբանաց արժանի է այն որու թիւր աստղ է. ինչ կ'ուզէ թող ընէ այս նշանը ունեցողը, մեծարէ՛ զինքը:

Միւս նշանն է խաւարին թիւր:

Այս նշանէն կ'սկսի չարութիւնը: Մասնէ՛ և վախճիր՝ այն մարդուն տոջ և որու նայուածքը մութ է: Ընկերային կարգաւորութիւնը գեշերադէմ տկանահատներ ալ ունի:

Կէտ մը կայ ուր խոռոչը գերեզման է, և ուր լոյսը կը մարի:

Այս ամէն ականաներուն տակը զոր քիչ մը առաջ ցուցուցինք, այս ամէն գետնափոր ճամբաներուն տակ յառաջդիմութեան և իւթօփիի այս երակաւոր և ստորերկրեայ անբաւ ամբողջութեան ներքեւ, երկրիս խիստ խորունկ տեղը, Մարայէն աւելի վար, Պապէօֆէն աւելի վար, աւելի վար, շատ աւելի վար, ուրիշ և յետին խրամ մըն ալ կայ որ ամենեւին յարաբերութիւն չունի վերնագոյն յարկերուն հետ: Զարհուրելի է այս յետին խրամը, այս է ահա այն զոր երրորդ ստորայարկ անուանեցինք: Խաւարին փոսն է այն: Կոյրերու խոռոչն է այն: Դժոխքն է:

Այդ յետին խրամը դէպ անդունդները կը տանի

Գ Լ Ո Ւ Ե Բ.

Ս Տ Ո Ր Ա Յ Ա Տ Ա Կ Ը

Հոն կ'անհետի անշահախնդրութիւնը: Հոն սատա-
նան աղօտապէս կը ծրագրուի. ամէն ոք իրեն համար
կ'ապրի: Աոյր ետութիւնը կ'ոռնայ, կը փնտռէ, կը խաբ-
խափէ և կը կրծէ:

Այս փոսին մէջ թափառող վայրենաբարոյ և մթին
կերպարանքները, որոնք գրեթէ դադաններ, գրեթէ
ուրուականներ են, տիեզերական յառաջդիմութեան չեն
պարապիր. չգիտեն յառաջդիմութեան գաղափարը և
խօսքը. իրենց միակ հոգն է անհատական յագեցումը:
Գրեթէ գիաակցութիւն չունին, և իրենց ներսը բան
մը կը ջնջուի զարհուրելի կերպով: Երկու մայր ունին,
երկուքն ալ մօրու, այսինքն ազիտութիւն և թշուա-
ռութիւն: Առաջնորդ մը ունին որ է պիտոյքը. իսկ
վայելումի ամէն եղանակները կ'ամփոփուին միայն
կերպի մը մէջ որ է ստամոքսը: Անասնապէս որ կո-
րուստ են, այսինքն անգութ. անգութ չէ թէ բոնա-
ւորին այլ վագրին պէս: Այս ճիւղները տառապան-
քէն դէպ ի ոճիւր կ'անցնին. աղէտալի՛ ըղիսում, անար-
կո՛ւ ծնունդ, տրամաբանութիւն մթութեան: Ընկե-
րային երրորդ ստորայտական մէջ սողացողը ա՛լ ոչ
թէ բացարձակին ծածկուած պահանջումը՝ այլ նիւթին
բողոքն է: Մարդս վիշապ կը դառնայ հոն: Սկզբնո-
կէտն է անօթի ըլլալ, ծաբաւի ըլլալ. վերջակէտն է
դեւ ըլլալ:

Ասկէ առաջ՝ չորրորդ գրքին մէջ՝ տեսանք վերին

ազանին, քաղաքական, յեղաշրջական և փիլիսոփա-
յական ընդարձակ խրամին խորշերէն: Այս խորշին մէջ՝
ինչպէս ըսինք արդէն՝ ամէն բան ազնիւ, անարատ,
արժանաւոր և պատուաւոր է: Հոն ստոյգ է թէ մարդս
կրնայ մոլորիլ, և կը մոլորի իսկ, բայց այն տեղի մո-
լութիւնը այնքան գիւցազնութիւն կ'ենթադրէ որ մե-
ղազրելի է: Հոն կատարուած գործերուն ամբողջու-
թիւնը անուն մը ունի, որ է Յառաջդիմութիւն:

Ուրիշ խորութիւններ, սոսկալի խորութիւններ ալ
ընդհամարելու ժամը հասաւ:

Կը կրկնեմ թէ մարդկային ընկերութեան ներքեւ
չարութեան մեծ նկուղը կայ, նկուղ մը որու էութե-
թիւնը պիտի չարունակուի մինչեւ որ ազիտութիւնը
Փարատի:

Այս նկուղը ամէն նկուղներուն տակն է և ամէ-
նուն ալ թշնամին: Ատելութեան նկուղն է այն որ բա-
ցառութիւն չի գետեր: Այս նկուղը փիլիսոփայ չճանչ-
նար. իր գաշոյնը գրիչ կտրած չէ բնաւ: Իր սեւու-
թիւնը ամենեւին նմանութիւն մը չունի կաղամարին
վեհ սեւութեան հետ: Տգիտութեան մատերը՝ որոնք
այս շնչարգել ձեղունին ներքեւ կը գալարուին՝ բնաւ
ոչ գիրք թղթառած, ոչ ալ լրագիր բացած են:

Այս նկուղին նպատակն է ամէն բանի կքումը:

Ամէն բանի: Նաեւ վերագոյն խրամներուն զօր կը
քամահրէ: Իր սոսկալի վխտումովը ազան կը բանայ
ոչ միայն արդի ընկերային կարգաւորութեան, այլ
նաեւ փիլիսոփայութեան, այլ նաեւ գիտութեան, այլ
նաեւ իրաւունքին, այլ նաեւ մարդկային մտքին, այլ
նաեւ քաղաքակրթութեան, այլ նաեւ յեղափոխութեան,
այլ նաեւ յառաջդիմութեան ներքեւ: Պարզապէս իր ա-
նունն է գողութիւն, բողոքութիւն և մարդասպանու-
թիւն: Խաւար է այն, և քառսը կ'ուզէ: Իր գմբէթը

կազմող տարերքներուն մարդկութիւնն է ազիաութիւն :

Վերին նկուղներուն ամէնքն ալ նպատակ մը ունին միայն որ է բառնալ այս չարութեան նկուղը : Փիւլիսոփայութիւնն աւ յառաջդիմութիւնը իրենց ամէն միջոցներովը միահամուռ ահա այս նպատակին կը դիմեն : Թէ՛ իրականը բարեօքելով և թէ բացարձակը նկատելով : Զնչէ՛ Տգիտութեան նկուղը, և ահա ջնջած կ'ըլլաս Ոճիր խլուրդը :

Քանի մը խօսքով ամփոփենք մեր այս դրածներուն մասը : Ընկերային միակ վտանգն է Մթութիւնը :

Մարդկութիւնը նոյնութիւն է : Ամէն մարդիկ միևնոյն կաւով կազմուած են : Նախասահմանութեան մասին՝ գէթ այս աշխարհիս մէջ՝ տարբերութիւն մը չկայ : Միեւնոյն խաւար՝ ծնելէ տռաջ, միեւնոյն մարմին՝ կենդանութեան ժամանակ, միեւնոյն աճիւն՝ մահուանէ ետք : Բայց ազիտութիւնը՝ երբ կը խառնուի մարդկային խմորին հետ՝ կը սեւցնէ զայն : Այս անբուժելի սեւութիւնը մարդուս ներսը կը ծաւալի և կ'ըլլայ Չարութիւն :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՊԼՊԷ, ԿԵՕԼՄԷՐ, ԳԼԱԳՍՈՒ ԵՒ ՄՕՆԲԱՐՆԱՍ

Աւագակներու քառեակ մը, այսինքն Գլադսաւ, Կէօլմէր, Պապէ և Մօնրարնաս, 1830էն մինչեւ 1835 Բարիզի երրորդ ստորայարկը կը կառավարէին :

Կէօլմէր դատաւ հերքիւլ մըն էր : Իր այրն էր Արշ

Մարիօնի կայուղին : Վեց ոտք բարձրութեամբ հասակ մը, մարմաբեայ լաւջ մը, արայրէ երկնդի ջիղեր, խոռոչային շնչառութիւն մը վիթխարի իրան մը, Թոչունի դանկ մը ունէր : Կը հագնէր կանեփեայ կտուէ բանթալօն և բամբակեայ թաւշէ բանկոնակ մը կէօլմէր՝ արձանակաւ կազմութեամբը՝ կրնար վայրենի գաղաւնեքը զօպել : Բայց աւելի յարմար գտած էր ինքն ալ անոնց մէկը ըլլալը : Ճած ճակատ լայն քունքեր, գրեթէ քառասնամեայ հասակ և սազի թաթեր ունէր, մաղը կարծր և կորճ, այտը խոզանակի նման և մօրուքը վարազային էր. արդէն կը տեսնուի անոր ինչպիսի մարդ ըլլալը : Իր ջիղերն աշխատիլ կ'ուղէին, բայց իր ապշութիւնը չէր ուզեր : Ահագին ծւլլ զօրութիւն մըն էր այն : Կէօլմէր մարդ կ'սպաննէր անհոգութեամբ : Կը կարծուէր թէ խառնածին մըն էր այն :

Պապէի թափանցկութիւնը ներհակ պատկեր մը կ'ընծայէր Կէօլմէրի մարմինին հետ : Պապէ նիհար էր և դիտուն : Թափանցիկ էր, այլ անթափանցելի : Իր ուկորներուն մէջէն լոյս, այլ բիրին մէջ ոչինչ կը տեսնուէր : Ինքզինքը քիմիագէտի տեղ կը դնէր. թատրօնի մէջ նուագաւոր զաւեշտի դերասանութիւն ըրած էր : Դիտաւորութիւններ ունեցող և լաւ խօսող մարդ մըն էր. իր ժպիտները կ'ստորագծէր և շարժումները կը չափերտէր : Արհեստ էր փողոցները բռնչն կիսարձաններ և «Տէրութեան Պետին» պատկերներ ծախել : Նաեւ աղուայ կը քաշէր : Գին, մէկ աղուայ, մէկ ֆրանք իփօուն. երկու աղուայ, երկու ֆրանք, երեք աղուայ, երկու ֆրանք իփօուն : Առիթը մի՛ փախցնէք :— (Այս առիթը մի՛ փախցնէք կը նշանակէր. կարելի եղածին չափ աղուայ քաշել տուէք) : Ժամանակաւ կարգուած և զաւեշտի ունեցած էր : Զգիտեր թէ ինչ եղած էին իր կինն աւ զաւեշտի : Կորսնցուցած էր զանոնք

Թաշկինակ մը կորսնցնելու պէս: Պապէ իր խաւարասէր ընկերներուն մէջ մեծ բաղառութիւն ըլլալով, լըբազիրները կը կարդար: Օր մը երբ ընտանիքը տակաւին իր հետն էր իր Թաւալուն խրճիթին մէջ: «Մէսածէն» լըբազիրը կարդալով իմացած էր թէ կին մը բաւական ապրելի տղայ մը բերած է որ կովի կնճիթ ունի, և աղաղակած էր. «Ահա հարստութիւնն մը, ինչո՞ւ իմ կինս ալ ինծի ասանկ դաւակ մը ծնելու խելքը չունենար:

Գլադսու ինչ էր: Խաւարն էր: Տեսնուելու համար կ'սպասէր որ երկինք սեւնայ: Գիշերը ծակէ մը կ'ելլէր և լուսնալու մօտ դարձեալ հոն կը մտնէր: Մըբ էր այս ծակը: Ոչ ոք գիտէր: Ամենէն թանձր մօլթին մէջ անդամ միշտ կունակը դարձնելով կը խօսէր իր մեղսակիցներուն հետ: Գլադսու էր անունը. ոչ: Անունս Ամենեւին է, կ'ըսէր: Եթէ ճրագ մը բերուէր յանկարծ, զիմակ մը կ'առնէր ան, որովայնախօս էր: Գլադսու անյայտ, թափառական և սոսկալի էր. ոչ ոք ստուգապէս գիտէր թէ ձայն մը ունի, վասն զի որովայնը աւելի ստէպ կը խօսէր քան թէ բերանը. ոչնչոր ստուգապէս գիտէր թէ երես մը ունի ան, վասն զի ամէն մարդ անոր միայն զիմակը կը տեսնէր: Կաներեւութանար անհետումի մը պէս. երբ կ'երեւար, կարծես թէ երկնից տակէն կ'ելլէր:

Սոսկալի անձ մըն ալ Մօնբարնասն էր: Մօնբարնաս պատանի մըն էր. քսան տարեկան չկար. աղուոր երես մը, կերասանման շուրթներ, սեւաթոյր և զմայլելի մազեր, և աչքերուն մէջ դարնանային պայծառութիւն ունէր. ամէն մոլութիւն կար իր վրայ, և ամէն ոճիր գործելու կը փափաքէր: Մօնբարնաս չարը մարտնչովը յոռեղոյնի նկատմամբ ախորժակը կ'աւելնար: Նախ ստամբակ մըն էր, յետոյ թափառաչրջիկ արկայ, ետքն ալ մարդասպան եղաւ:

Գլխարկին եզրը ձախ կողմէն գէպի վեր կը նայէր՝ մազերուն փունջը ցուցնելու համար, բռնապէս գողութիւն ընելով կ'ապրէր: Թիկնոցը լաւագոյն ձեւով կը տրուած, բայց խիստ մաշուած էր: Այս չափահասին ամէն եղեսնագործութեանց պատճառն էր հագուած շքուած ըլլալու փափաքը: Մօնբարնաս աղուոր ըլլալուն համար ուզած էր վայելչասէր ըլլալ. այդ վայելչասիրութեանց առաջինն է պարապորդութիւնը. աղքատի մը պարապորդութեան հետեւանքն է ոճրագործութիւն: Թափառաչրջիկներու մէջ քիչերը Մօնբարնասին պէս անարկու էին: Արդէն բազմաթիւ զիակներ ունէր իր ետեւը: Մօնբարնասի մազերը գանգրաձև և անուշահոտ իւղերով ծեփուած. մէջքը բարակ և աղքերը կնային էին. կէս մէջքէն վերը բրուսիացի պաշտօնատարի մը կը նմանէր. ալուլվարին աղջիկները իր վրայ կը փոփոսային. փողկապը վարպետութեամբ կը կապէր, գրպանին մէջ մահակ մը և կոճկաբանին վրայ ալ ծաղիկ մը կը կրէր. այսպէս էր ահա այս գերեզմանին պճնամով երիտասարդը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Դ.

Խ Ո Ւ Մ Բ Ի Ն Կ Ա Ջ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Այս չորս մարդերը չորս մարդ չէին. ալ տեսակ մը քառագլխի և թագուն գող մը. և Բարիդի մէջ մեծ գողութեանց կը ձեռնարկէին. չարութեան հրէշատիպ բազմոտեանն էին անոնք և ընկերութեան գետնափորին մէջ կը բնակէին:

Իրենց ճիւղերուն, նաեւ յարաբերութեանց ստա-
րերկեայ ցանկին շնորհիւ Գէօլմէր, Գլազուու, Պապէ և
Մանրարնաս Սէն գաւառին դաւաճանութեանց ընդհա-
նուր ձեռնարկութեան վարիչներն էին: Անոնք անցոր-
դը ստորերկեայ պետական հարուածով կը տապալէին:
Այս տեսակ դաղափարներ գտնողները, գիշերային և
բեւեռայութիւն ունեցող մարդերը անոնց կը դիմէին
իրենց գաղափարին գործադրութեան համար: Մրազիբը
հայթայթուելով այն չորս չարագործներուն կը յանձնը-
ռէր, անոնք ալ տեսարանը հանելու պաշտօնը կը կա-
տարէին: Տեսարանին վրայ կը գործէին: Միշտ պատ-
րաստ էին պէտք եղածին չափ և յարմար անձեր տալ
այն ամէն եղեռնական ձեռնարկութեանց որոնք բաւա-
կան շահարեր էին և անմիջական ձեռնարկութեան մը
կարօտ: Ոճիր մը երբ բազուկ կը փնտռէր, անոնք մեղ-
սակիցներ կուտային անոր: Այս չորս աւազակները
գիշերադէմ, դերասաններու խումբ մը ունէին՝ խոռոչ-
ներու ամէն ողբերգութեանց ներկայացումը տալու
պատրաստ:

Սովորաբար Սալբէթրիէրի մօտակայ առօրէական-
ները կը հաւաքուէին գիշերուան մութը տիրելու ժա-
մանակ օր անոնց դարձումին ժամանակն էր: Հոն կը
խորհրդակցէին: Մինչև առաւօտ տասներկու գիշերային
ժամեր ունէին որոնց գործածութիւնը կը կարգադրուէր
այն աւազակներու ժողովին մէջ:

Ստորերկեայ շրջաբերութեան մէջ «Բաթրօն-Մինէթ
կ'անուանուէր» այս չորս մարդերուն ընկերակցութիւ-
նը: Այս Բաթրօն-Մինէթ անունը հաւանօրէն յառաջ և-
կած էր այն ժամէն ուր կը վերջանար խումբին գործա-
դրութիւնը, ըստ որում արշալոյսը ուրուականներու
անհետացումին և աւազակներու բաժանումին միջոցն
է: Չորս աւազակները այս անունով հանչուած էին:

Յզեռնական ատենին նախագահը երբ բանալը զնաց
Հասընէր աւազակագետը տեսնելու, հարցումներ ըրաւ
անոր իրողութեան մը նկատմամբ զոր կ'ուրանար Լա-
սընէր:— Ո՛վ ըրաւ այս բանը, հարցուց նախագահը:—
Հասընէր յետագայ պատասխանը տուաւ որ գառաւա-
րին համար անիմանալի այլ ոստիկանութեան համար
գիւրիմանալի էր:— Գուցէ Բաթրօն-Մինէթը: Այս
խումբը շատ մը ընկերներ ունէր:

Այս անձերը որոնք ոչ այնքան կը ցուցնէին իրենց
երեսը, չէին այն անձերու կարգէն որոնք փողոցները
կ'երթեւեկէին: Տաժանելի գիշերներ անցուցած և յոգ-
նած ըլլալով՝ ցորեկը կ'երթային կը քնէին մերթ քը-
ռահնոցներու, մերթ քարահատներու, երբեմն ալ կո-
յուղներու մէջ: Երկրի տակ կը պահուէին:

Ի՞նչ եղան այս մարդերը. կ'ապրին միշտ. ապրած
են միշտ: Քանի որ մարդկային ընկերութիւնը իր ար-
դի էութիւնը պիտի չարունակէ, անոնք ալ իրենց է-
ութիւնը պիտի ունենան: Իրենց նկուղին միշին ձե-
ղունին տակ անընգհատ կը ծնին ընկերային ծորումէ:
Կը վերադառնան այս ճիւղները, միշտ մի և նոյն
յատկութիւններով, միայն թէ ա՛լ ոչ միևնոյն անուն-
ները և ոչ ալ միևնոյն մարմինները կը կրեն:

Անհատները հետաջինջ կ'ըլլան, այլ առիժը միշտ
կայ:

Միշտ միևնոյն կարողութիւնները ունին: Ճեղը՝
մուրացկանէն թափառողին կ'անցնի անարատ: Ասոնք
դրպանին մէջ դրուած ստակը կը գուշակեն, ժամա-
ցոյցին հոտը կ'առնեն: Ոսկին և ստակը հոտ մը ունի
անոնց համար: Կան այնպիսի միամիտ քաղցրենիներ ո-
րոնց համար կարելի ըսել թէ գողանալի երեւոյթ մը
ունին: Այս մարդերը համբերութեամբ այն քաղցրենի-
ներուն ետեւէն կ'երթան: Երբ օտարական մը կամ գա-

ւառաքնակ մը կ'անցնի, սարդի պէս ցնցում մը կ'ըզ-
դան անոնք:

Երբ կէս գիշերի միջոցին ամայի պուլվարի մը վրայ
հանդիպելու ըլլաս այս մարդերուն կամ ընդնշմարեա
ղանոնք, կը զարհուրես, վառնդի սոսկալի են: Այն
միջոցին մարդերու չեն նմանիր, այլ կենդանի մշուշով
մը կազմուած կերպարանքներու: Կրնայ ըսուիլ թէ
սովորաբար խաւարէն չեն զանազանուիր, թէ իրենց
հոգին խաւարն է միայն, և թէ առ ժամանակեայ կեր-
պով և հրէշային կեանքով մը քանի մը վայրկեան
ապրելու համար զատուած են խաւարէն:

Ի՞նչ պէտք է այս ճիւղները բնաջինջ ընելու հա-
մար. — Լո՛յս. հեղեղանմա՛ն լոյս: Զիղջերուն և ոչ
մէկը կը դիմադրէ արշալոյսին: Լուսաւորէ ստորերկ-
եային ընկերութիւնը:

ՈՒՐԵՐՈՐԳ ԳԻՐԳ

ՅՈՌԻ ԱՂՔԱՏԸ

Գ Լ Ո Ւ Ե Ա.

ՄԱՐԻՈՒՍ ՓԵՂՈՒՐԱՒՈՐ ԱՂԶԻԿ ՄԸ
ՓՆՏՈՒԵԼՈՎ ԳԼԽԱՐԿԱՒՈՐ ՄԱՐԴՈՒ
ՄԸ ԿԸ ՀԱՆԴԻՊԻ

Ամառը անցաւ, աշունն ալ անցաւ, և ձմեռը ե-
կաւ: Ոչ Գ. Լըպլան, ոչ ալ անտիական օրիորդը Լիւք-
սէնպուրկ եկած չէին բնաւ: Մարիուսի մինակ մտա-
ծումն էր նորէն տեսնել այն քաղցր և պաշտելի գէմ-
քը: Միշտ կը փնտռէր, ամենուրեք կը փնտռէր, այլ
բան մը չէր գտներ: Մարիուս առաջուան պէս ալ ոչ
եռանդուն մտախոհ մը, ոչ համարձակ, վառ ու բոր-
բոք և անյողողող մարդ մը ոչ ճակատագրին յանդուգն

գրգռիչը, ոչ ապագան ապագայի վրայ կազմող ազդեղը, և ոչ ալ յատակագծերով, նպատակներով, մեծամասն-
թիւններով, գաղափարներով և կամքով ի նորակազմ
միտքն էր, այլ կորսուած շուն մը։ Սև տրամու-
թեամբ մը համակուեցաւ։ Ա՛լ գործը լմնցած էր։ Աշ-
խատութիւնը կ'աւեր, շրջագայութեան ժամանակ կը
յօգնէր, առանձնութեան մէջ կը ձանձրանար. հիմայ
բոլորովին դատարկ կ'երեւար իրեն հանրածաւալ բնու-
թիւնը որ առջները կերպարանքներով, պայծառու-
թիւններով, ձայներով, խորհուրդներով, հետադարձ-
ներով, հորիզոններով և աւուրմաներով լի կը թուէր։
Այր կարծէր թէ ամէն բան աներեւոյթ եղած է։

Մարիուս կը մտածէր միշտ, վասն զի մտածումէ ի
զատ բան մը չէր կրնար ընել, բայց իր մտածումները
առաջուան պէս հաճութիւն չեն տար։ Այս մտածում-
ները ինչ որ իրեն կ'առաջարկէին լռելեայն և անդուլ,
Մարիուս կը մերժէր և մութին մէջ կը պատասխանէր.
Ինչի կը ծառայէ։

Բիւր յանդիմանութիւններ կ'ընէր ինքնիրեն։ Ին-
չու ետեւէն գացի։ Ո՛րքան երջանիկ էի միայն տես-
նելով զինքը։ Ինծի կը նայէր նէ. մի՛թէ անբաւ բա-
րիք մը չէր այսքանը. նաև կ'երեւար թէ կը սիրէր
զիս. մի՛թէ այս չէ. ամէնը։ Ուրիշ ինչ տեսնել ուզեցի.
սիրուելէն ետք ա՛լ ուրիշ բան չկայ։ Այլանդակ վար-
մունք ունեցայ։ Յանցանքը իմս է... Էայլ... Գուր-
ֆէյրազ որու Մարիուս բան մը յայտնած չէր՝ իր բնա-
ւորութեանը համեմատ և որ սակայն քիչ մը կը դու-
շակէր ամէն բան, վասն զի գուշակելն ալ Գուրֆէյ-
րազի բնավորութիւնն էր, նախ Մարիուսը՝ սիրահար
ըլլալուն համար՝ շնորհաւորած և միանգամայն հիացած
էր անոր սիրահարութեան վրայ. յետոյ տեսնելով թէ
Մարիուս այսպիսի թախծութեամբ մը կը համակուի.

բոսած էր անոր. — Կը տեսնեմ որ պարզապէս աւանակ
մըն ես եղեր։ Եւ այ՛ն ի՛նչ կ'ըսեմ, եկո՛ւր Շօմիէր եր-
թանք։

Սեպտեմբերի արեւափայլ օրերէն օր մը Մարիուս՝
Գուրֆէյրազի, Պօսիւէի և Կրանթէրի թախանձանաց
զիջանելով Սօի պարահանդէսը գացած էր, յուսալով
թէ, ո՛հ, ի՛նչ երազ, թերեւս հոն պիտի գտնէր իր սի-
րուհին։ Փութանք ըսելու թէ Մարիուս չգտաւ այն
աղջիկը զոր կը փնտռէր. — Սակայն հոս կը գտնուին
ամէն կորսուած կիները. կը մրմար Կրանթէր մեկու-
սի։ Մարիուս պարահանդէսը թողուց իր բարեկամները,
և ետ դարձաւ հետի, մինակ և տենդահար։ Գիշերա-
յին մթութեան մէջ իր աչքերը կը պղտորուէին և կը
առտմէին. իսկ այն զուարթ կառքերը որոնց մէջ խըռ-
նող և երգող անձերը պարահանդէսէն կը դառնային և
անոր քովէն կ'անցնէին, իրենց աղմուկովն ու փոշիովը
կը չփոթէին դայն։ Մարիուս անառայնապէս իր սենեա-
կը դարձաւ, վհատելով և՛ գլուխը զովացնելու համար
ճամբուն վրայի ընկուզենիներուն կծու հոտը շնչելով։

Սկսաւ հետզհետէ աւելի առանձնութեամբ, մօլո-
ւումով, վհատութեամբ ապրիլ, բոլորովին իր ներքին
վիշտովը համակուելով. որոգայթը ինկող գայլի մը
պէս իր վշտին մէջ երթեւեկելով. ամենուրեք տարակալ
օրիորդին հետքը որոնելով և սիրովը ապուշ մը դառ
նալով։

Անգամ մը բան մը պատահեցաւ Մարիուսի և տա-
րօրինակ տպաւորութիւն մը ըրաւ իր վրայ։ Տէգ. Էն-
վալիտէ պուլվարներուն մօտակայ գոհններուն մէջ Մա-
րիուսի դէմ մարդ մը ելած էր. այս մարդը բանւորի մը
պէս հագուած էր և երկայն պահանակով գլխանոց մը
ունէր որու տակէն խիստ սպիտակ մազերու փունջեր
կ'երեւային։ Մարիուս զարմացաւ այս սպիտակ մազե-

բուն գեղեցկութիւնը տեսնելով և մարդուն նայեցաւ որ յամրապէս կը քալէր և կարծես թէ ցաւագին մտախոհութեան մը մէջ ընկղմած էր։ Մարիուս կարծեց թէ Պ. Լըպլանն էր ան. ի՞նչ զարմանալի բան։ Մարիուս նոյն մազերը, նոյն կիթաղէմքը կը տեսնէր որքան որ զլիսանոցին տակէն կ'երեւար ան, նաև միւսնոյն ընթացքը, միայն թէ աւելի տրտում էր մարդը։ Բայց ինչո՞ւ բանւորի զգեստներ հագած էր այն. ի՞նչ ըսել կ'ուզէր այս. ի՞նչ կը նշանակէր այս ծպտումը, Մարիուս շատ զարմացաւ։ Երբ ուշաբերեցաւ, իր առաջին շարժումն եղաւ այս մարդուն ետեւէն երթալ. ո՛վ գիտէ, թերեւս գտած էր վերջապէս այն հետքը զոր կը փնտռէր։ Ի՞նչ կ'ուզէ թող ըլլայ, պէտք է, կ'ըսէր, ի մօտուտ նորէն տեսնել մարդը և կնճիւր քակել։ Բայց շատ ուշ ծնաւ այս գաղափարը իր մտքին մէջ, վասն զի մարդը ա՛յ հեռացած և աներեւոյթ եղած էր. կողմնական պզտիկ փողոցներէն մէկը մտած էր, հետեւաբար Մարիուս չկրցաւ գտնել զայն։ Այս հանդիպումը քանի մը օր անոր միտքը զրաւեց, յետոյ մոռցուեցաւ. — Մանաւանդ թէ, ըսաւ իւրովի, հաւանօրէն ոչ այլ ինչ էր այն եթէ ոչ նմանութիւն մը։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Գ Ի Ի Տ Մ Ը

Մարիուս Կօրպոյի խաբխուլ տունը կը բնակէր միշտ, ուր և ոչ մէկուն ուշադրութիւն կ'ընէր։

Ստուգիւ այն միջոցներուն Կօրպոյի տան մէջ իրմէ և Ժօնտրէք անուն ընտանիքէն ի գատ ոչ ոք կը բնակէր։ Մարիուս անգամ մը այս Ժօնտրէքներուն վարձքը ինք վճարած, սակայն ոչ չօրր, ոչ մօրը, ոչ ալ աղջիկներուն հետ խօսած էր։ Միւս վարձաբնակները տունէն ելած կամ մեռած և կամ՝ վարձքը վճարել չկարենալով արտաքսուած էին։

Նոյն ձմեռը օր մը փետրուարի երկուքին, արեւը քիչ մը երեւցած էր կէսօրէն ետք։

Մարիուս իր խոռոչէն պահ մը առաջ ելած էր։ Գիշերուան մութը կը տիրէր։ Ընթրելու ժամանակն էր այս։ Վասն զի, աւա՛ղ պէտք էր ընթրել սկսիլ դարձեալ. ո՛ր տկարութիւն տեսլական սիրոյ։

Մարիուս դուրս ելած էր իր դռան սեմէն զօր նոյն միջոցին Պուկօն խաթունը կ'աւելէր յետագայ երեւելի մենախօսութիւնը արտասանելով.

— Հիմայ ի՞նչ կայ աժան. ամէն բան սուղ է։ Միայն աշխարհիս վիշտը աժան է. ոչինչ գինով կ'ըստացուի աշխարհիս վիշտը։

Մարիուս կամաց կամաց քայելով պուլվարէն վեր կ'ելլէր և դէպի քաղաքադուռը կ'ուղղուէր Սէն Ժագի գոհնր երթալու համար։ Գլուխը կախած և խոհուն կերպարանքով կը քալէր։

Յանկարծ արմուկէ մը դրդուել զգաց մշուշին մէջ ետեւը դարձաւ և ցնցոտիներ հագած երկու մեծ աղջիկ տեսաւ, որոնց մէկը երկայն և նրբաձե հասակ ունէր, իսկ միւսը քիչ մը պզտիկ էր և որոնք արագապէս, շնչասպառ և ահաբեկ կ'անցնէին և կարծես թէ կը փախչէին. այս աղջիկները Մարիուսի գէմը ելած, եւ՛ ջովէն անցնելու միջոցին՝ չտեսնելով դրդած էին զայն։ Մարիուս վերջալուսին մէջ անոնց տփռոյն կերպարանքը, բաց և հերարձակ գլուխը, սոսկալի գտակները,

հինուփուա միջազգեստները և բոսփորի խառնուրդը կը նշմարէր: Կը վազէին ու միանգամայն կը խօսէին աղջիկները: Ամենէն մեծը ցած ձայնով կ'ըսէր:

Փայտափայտները եկան: Բիշ մնաց զիս պիտի բռնէին Կէս չըջանին մէջ:

Միւսը կը պատասխանէր. — Ես ալ տեսայ զանոնք: Փախայ, բոլոր ուժովս փախայ: Մարիուս իմացաւ և աղջիկներուն ոստիկանութեան մարդերէն դժուարաւ աղափարով խոյս տուած ըլլալը հասկեցաւ:

Աղջիկները Մարիուսին ետեւի կողմէն պուլփարին ծառերուն տակ սուզուեցան, և հոն մութին քանի մը վայրկեան տեսակ մ'անորոշելի սպիտակութիւն կազմեցին որ շուտ մը անհետ եղաւ:

Մարիուս պահ մը կանգ առաւ:

Ճամբան շարունակել ուզած միջոցին գետինը ոտքերուն քով պզտիկ և գորշագոյն ծրար մը նշմարեց: Մտեցաւ և առաւ ծրարը, տեսակ մը պահարան էր այն և կ'երեւար թէ թուղթեր կը պարունակէր:

— Լա՛ւ, ըսաւ, կարծեմ թէ այն խշուստուհիները ձգած պիտի ըլլան այս ծրարը:

Ետ դարձաւ, կանչեց, բայց չգտաւ զանոնք, մտածելով թէ արդէն հեռացած էին աղջիկները, ծրարը գրպանը դրաւ և ընթերցու գնաց:

Ճամբան քալելու ժամանակ Մուֆթարի փողոցին մօտ ծառուղիին մէջ մանուկի դադաղ մը տեսաւ որ սե սաւանով մը ծածկուած և երեք աթոռի վրայ դրուած էր և զոր ճրագ մը կը լուսաւորէր: Մշուշին մէջ նշմարած երկու աղջիկները միտքը եկան:

— Խեղճ մայրեր ըսաւ մտովի, բան մը կայ որ իր զաւկին մեռնելը տեսնելէն աւելի տրամալի է, այսօրինքն տեսնել անոնց գէշ ապրիլը:

Յետոյ ելան մտքէն այս ստուերները որոնք զա-

նազանութիւն կուտային անոր տրամութեան, և նորէն պաշարուեցաւ իր սովորական մտահոգութիւններէն: Սկսաւ մտածել իր վեցամսեայ սիրոյն և երանութեան վրայ:

— Յանի օ՛ն տիրեցաւ կեանքս, կ'ըսէր իրովի: Նորատի աղջիկներ միշտ կ'երեւան ինձ, միայն թէ առաջները հրեշտակներ, իսկ հիմա դիակեր ճիւղներ էին անոնք:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

ԶՈՐՍ ՆԱՄԱԿ

Գիշերը՝ Մարիուս պառկելու հալար՝ երբ վրայի զգեստները կը հանէր, ձեռքովը գրպանը խառնած միջոցին հանդիպեցաւ այն ծրարին զոր պուլփարին վրայ դնուէն գտած էր: Մարիուս մտեցած էր զայն: Մտածեց թէ անօգուտ չպիտի ըլլար բանալ ծրարը. թէ երիտասարդուհիներուն հասցէն թերեւս անոր մէջ նշանակուած է, եթէ իրօք անոնց կը վերաբերէր այն, և թէ գէթ պիտի ստանար հարկ եղած տեղեկութիւնները որպէս զի հափկնայ ծրարին որու վերաբերիլը և յանձնէ զայն տիրոջը:

Բացաւ պահարանը որ կնքուած չէր և որու մէջ չորս նամակ կար նոյնպէս անկնիք:

Այս նամակներուն հասցէները գրուած էին:

Չորսն ալ ձխախոտի սոսկալի հոտ մը կուտային:

Առաջին նամակին հասցէն էր, Առ. Տիկին, Տիկին

մարտիկոսի Տր Կրիշնը, երեսփոխանաց ժողովանդիին հրապարակը, քիւ... Մարիուս ըսաւ իրով թէ հաւանորէն պիտի ստանար իր փնտռած տեղեկութիւնները, և մանաւանդ թէ նամակը գոց չըլլալով ստոյգ էր թէ կրնար կարգադրել տոանց անպատեհութեան:

Ահաւասիկ այս նամակին պատճէնը.

«Տիկին մարքիզուհի,

«Ընկերական միութեան ամենէն սերտ կապն է գիտութեան և բարեպաշտութեան առաքինութիւնը: Պարտցուցէ՛ք ձեր քրիստոնէական զգացումը և կարեկցարար նայեցէ՛ք անգամ մը աննըսեհ Սպանիացիին որ Պուրպոնեան ցեղին նուիրական դատին յարած և հաւատարիմ մնացած ըլլալուն համար նահատակուեցաւ. որ նոյն դատը պաշտպանելու համար իր արիւնը թափեց, հարստութիւնը, վերջապէս ամէն բան զոհեց, և որ այսօր յետին թշուառութեան մէջ կը գտնուի: Ապահով եմ թէ ձեր պատուարժան անձը օգնութիւն մը պիտի չնորհէ ինձ՝ պահպանելու համար կեանք մը որ վերջով ի կիրթ և պատուակիր գիւնութեան մը շատ անտանելի եղած է. կը վստահիմ ձեր սրտին մարդասիրութեան և այն համակրութեան, զոր դուք, տիկին մարքիզուհի, ունիք աշխարհ. դժբաղդ ազգի մը վրայ: Մեր աղաչանքը ապարդիւն չպիտի մնայ և մեր երախտագիտութիւնը պիտի պահէ ձեր սիրուն յիշատակը:

«Ընդունեցէ՛ք իմ յարգական զգացումներուս հաւատարմութիւնը:

«Մնամ... և այլն.

«ՏՕՆ ԱԼՎԱՐԷՉ Սպանիացի գնդապետ հեծելազօրաց,

և արքայական, որ իր հայրենիքը երթալու համար ուղեւորելով Ֆրանսա հասած և ապաւինած է, և որ իր ճամբորդութիւնը չկրնար շարունակել ստակ չունենալուն համար:»

Այս ստորագրութեան քով հասցէ մը չկար ամենեւին: Մարիուս յուսաց թէ հասցէն միւս նամակին մէջ պիտի գտնէ, որուն վրայ գրուած էր. Առ Տիկին, Տիկին Տր Մօնվերնէ կոմսուհի, Գասէք փողոյ. քիւ 9:

Մարիուս յետագայ տողերը կարդաց.

«Տիկին Կոմսուհի,

«Դժբաղդ մայր մըն եմ ես և վեց զաւակ ունիմ որոնց վերջինը ութ ամսուան է: Վերջին ծննդաբերութենէս ի վեր հիւանդ եմ, հինգ ամիսէ ի վեր էրիկս թողած է զիս, սոսկալի չքաւորութեան մէջ կը տառապիմ՝ աշխարհիս մէջ ամենեւին ձեռնտու մը չունենալով:

«Տիկին Կոմսուհի, յոյսս ձեր վրայ դնելով,

Մնամ խորին յարգանքօք

«Կիւ ՊԱԼԻԶԱՐ»

Մարիուս երրորդ նամակն ալ կարդաց որ նախորդներուն պէս աղերսագիր մըն էր:

«Պ. Բապուրժօ, րնտրող. մեծ վաճառական խոյրարար, Սէն-Տընի փողոց, ()-Ֆէք փողոցին անկիւնը.

«Կը համարձակիմ այս նամակը ուղղելու ձեզ և աղաչելու որ ձեր համակրութեանց անգին շնորհը չիւ

զլանաք ինձ և պաշտպանէք զբազէտ մը որ մօտ օրերս թատրերգութիւն մը ղրկած է Թէաթրը-Ֆրանսէ թատրոնը: Չորս տեղ երգի տուններ կան: Այս թատրերգութեան մէջ ծիծաղաշարժ, անկատակ և անակրն-կալ դէպքերը կը խառնուին բնաւորութեանց զանա-զանութեան և վիպականութեան գոյնի մը հետ:

«Գլխաւոր նպատակս է յագեցնել այն փափաքը որով հետզհետէ կը վառի մեր դարուն մարդը, այսինքն մօտան, այն անհեղեղ և այլանդակ հողմացոյցը որ ամէն նոր հովին փոփոխութիւն կ'առնէ:

«Թէև թատրերգութիւնս այս կատարելութիւնները ունի, բայց և այնպէս կը վախճում որ առանձնաշնորհ-կալ հեղինակներուն նախանձոտութիւնը, ինքնամօլու-թիւնը թերեւս պիտի կրնայ զիս արտաքսել տալ թատրոնէն, վասն զի զիտեմ այն ամէն դառնութիւն-ները զոր կը ճաշակեն նորեկները:

«Պ. Բապտիստ, դուք զբազէտներու լուսաւոր պաշտպանը ըլլալու իրաւացի համբաւը ունիք. ահա այս համբաւէն խրախուսելով կը ղրկեմ ձեզ աղջիկս որ մեր չքաւոր վիճակը պիտի նկարագրէ ձեզ և պիտի ըսէ թէ ինչպէս առանց հացի և կրակի մնացած ենք այս ձմեռնային եղանակին մէջ: Կը փափաքիմ ձեր անունին նուիրել թէ՛ այն թատրերգութիւնս և թէ՛ այս սուհետե գրելիքներս աղաչելով որ հաճիք ընդունիլ իմ այս անածական նուէրս. ասիկա կ'ապացուցանէ թէ ո՛րքան կուղեմ ձեր վահանին ներքեւ ապաւինելու և հեղինակութիւններս ձեր անունին պաշտպանութեան ներքեւ դնելու պատիւով փառաւորել: Եթէ կը հաճիք պզտիկ նուէրով մը պատուել զիս, անմիջապէս պիտի սկսիմ տաղաչափական երգ մը յօրինելու պարապիլ՝ երախտագիտութեանս հաւաստիքը ձեզ նուիրելու հա-մար: Այս երգը զոր կըրցածիս չափ պիտի աշխատիմ

անթերի կերպով հեղինակելու, թատրերգութեան ըս-կիզբը տպուելէ և տեսարանին վրայ կարգացուելէ ա-ռաջ ձեզ պիտի ղրկուի:

«Կը համարձակիմ յարգանացս հաւաստիքը նուիրելու

«Առ Պարոն

և Տիկին Բապտիստ.

«ԺԱՆՅԷԼՕ» զբազէտ.

«Յ. Գ. Գէթե երկու ֆրանք ըլլայ, շնորհք ըրէք:

«Ներեցէ՛ք անձամբ չի գալու և աղջիկս ղրկե-լուս համար, վասն զի, աւաղ, հագուստի տրամալի պատճառներ զիս կարգիլեն դուրս ելնելու...»:

Մարիուս վերջապէս չորրորդ նամակն ալ բացաւ: Հասցէն էր, Առ պարոն քարերաւ Սեն-Ժազ սիւ Հօ Բա-կկեղեցոյ:

Նամակը յետագայ տողերը կը պարունակէր:

« Բարերար մարդ,

«Եթէ կը զիջանիք աղջկանս հետ գալ, թշուառ տ-ղէտք մը պիտի տեսնէք: Ե վկայագրներս պիտի ցու-ցունեմ ձեզ:

«Երբ պիտի տեսնէք այս վկայագրները, ձեր ա-ռատաբուղիս սիրտը զգալի բարեսիրութեան զգացումով մը թունդ պիտի ելլէ, վասնզի ճշմարիտ փիլիսոփաները միշտ բուն կերպով կը յուզուին:

«Հաւանեցէ՛ք, կարեկից մարդ, թէ պէտք է անա-գորոյն հարկ մը զգալ, և թէ միեթթարութիւն մը գրու-նելու համար շատ ցաւալի բան է ապացոյցով հաս-տատել այս հարկը, իբր թէ ազատ չըլլայինք վշաա-բեկ տառապելու և անսնունդ մնալով մեռնելու՝ ապա-սելով որ սփոփում մը գտնէ մեր թշուառութիւնը: Ծա-կատագրները ոմանց համար շատ աղէտաբեր և ոմանց համար շատ առատաձեռն կամ պաշտպան են:

«Ձեր ներկայութիւնը կամ նուէրը կ'սպասեմ, եթէ կը հաճիք նուէր մը ընելու, և կ'աղաչեմ որ ընդունիք իմ յարգանաց հաւաստիքը, ոտով

«Մնամ, ո' ստուգիւ մեծանձն մարդ, ամենախոնարհ և հնազանդ ծառայ ձեր

«Բ. ՖԱՊԱՆԹՈՒ, գերասանապետ»

Մարիուս այս չորս նամակները կարդալէն ետք ժողի գիտցածէն աւելի բան մը չիմացաւ:

Նախ ստորագրողներուն և ոչ մէկը իր հասցէն նշանակած էր ստորագրութեանը քով:

Երկրորդ կ'երեւար թէ այս նամակները չորս գահաւան անձերու, այսինքն Տօն Ալվարէզի, կին Պալիզար կնոջ, Ժանֆլօ դրագէտին և Ֆապանթու գերասանապետին կողմէ գրուած էին, բայց զարմանալի է որ այս նամակներուն չորսն ալ միեւնոյն գրիով գրուած էին:

Ասկէ կը կարծուէր թէ չորսն ալ միեւնոյն անձին կողմէ գրկուած էր. ուրիշ ի՞նչ հետեւութիւն կարելի էր հանել:

Այս կարծիքը աւելի հաւանական կ'երեւար ուրիշ պատճառով մըն ալ. չորս նամակին թուղթն ալ միեւնոյնն էր, այսինքն ստորին և դեղին. չորսն ալ միեւնոյն ծխախոտի հոտը ունէր. և՛ թէեւ յայտնապէս կ'երեւար թէ ոճը փոփոխելու ջանք մը եղած է, սակայն միեւնոյն ուղղագրական սխալները չորսին մէջն ալ խորին հանգարտութեամբ մը կ'արտադրուէին:

Անօգուտ աշխատանք էր այս պզտիկ հանելուկը լուծելու նկրտիլը: Եթէ գետնէն գտնուած չրլլային նամակները, կրնար կարծուիլ թէ միամիտներու քիթէն բռնելու համար գրուած էին անոնք: Մարիուս շատ արտուժ ըլլալով չէր կրնար աղէկ միտքով առնուլ նաև դիպուածին մէկ կատակը և ներել այն խաղը զոր կ'ե-

րեւայ թէ փողոցին քարայտակը կ'ուզէր խաղալ իրեն: Մարիուս կը կարծէր թէ ինք աչք կապուկ մըն էր չորս նամակներուն մէջ որոնք զինքը կը ծագրէին:

Մանաւանդ թէ ամենեւին նշան մը չկար հաստատելու համար թէ անոնք կը վերաբերէին այն նորատի աղջիկներուն որոնց հանդիպած էր Մարիուս պլվարին վրայ, վերջապէս յայտնապէս կ'երեւար թէ կարեւորութիւն չունեցող թուղթեր էին այն նամակները:

Մարիուս նորէն պահարանին մէջ դրաւ զանոնք, մէկդի նետեց և պատկեցաւ:

Առաւել ժամը եօթին ելնելէն և նախաճաշիկը ընելէն ետք երբ աշխատելու կը պատրաստուէր, կամաց մը իր սենեակին դուռը զարնուեցաւ:

Մարիուս բան մը չունենալուն համար բանային դուռին վրայէն հանած չէր. երբեմն և խիստ քիչ անգամ կը հանէր, և այն՝ երբ ստիպողական գործի մը պարապելու ըլլար: Մանաւանդ թէ դուռն ելած ժամանակները անգամ բանային կղպանքին վրայ կը թողուր. — Բան պիտի գողցնես, կ'ըսէր Պուկօն խաթունը: — Ինչո՞ւ պիտի գողցնեմ, կ'ըսէր Մարիուս: Սակայն ստոյգ է թէ որ մը Մարիուսին զուգ մը հին կօշիկը գողցուած էր: Սենեակին դուռը անգամ մըն ալ զարնուեցաւ առաջուան պէս խիստ կամաց մը:

— Մտի՛ր, ըսաւ Մարիուս:

Դուռը բացուեցաւ:

— Ի՞նչ կ'ուզես, Պուկօն խաթուն, հարցուց Մարիուս աչքը առնոց վերցնելու իր գիրքերուն և ձեռագիրներուն վրայէն:

— Ներեցէ՛ք պարոն... պատասխանեց ձայն մը որ Պուկօն խաթունին ձայնը չէր:

Այս ձայնը սուր, տկար, քաշուած և թուլցած ձայն մըն էր, օդի խմած ծեր մարդու մը կերկերուն ձայնին նման ձայն մըն էր:

Մարիուս խկոյն ետեւը դարձաւ և նորատի աղջիկ մը տեսաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՎԱՐԴ ՄԸ

Կիսաբաց դրան սեմին վրայ նորահաս աղջիկ մը կեցած էր։ Վերնայարկի երդը ուր լոյս կ'երևար, ճիշդ դրան դէմն էր և տոգոյն լոյսով մը կը լուսաւորէր այս կերպարանքը։ Տոգոյն, վախ և ոսկրուտ անձ մըն էր ան, և մարմինին վրայ, որուն մերկութիւնը կը սարսուէր և կը սառէր, չապիկէ և միջագոցեան մը զատ ոչինչ կար։ Գոտի տեղ չուան մը, դգալի տեղ նոյնպէս չուան մը, սրածայր ուսեր որոնք չապիկէն դուրս կ'ելլէին, խարտեղանման և աւշային տոգունութիւն մը, հողագոյն անրակներ, կարմիր ձեռքեր, կիսաբաց և աւերուն բերան մը, ախտանքու պակսութիւն, աչքը մթին, յանդուգն և ստորին, ազազուն երիտասարդունի մը ձեւերը և ամպարիչտ պառաւի մը նայուածքը, յիսնամեայ հասակի հետ խառնուած տասներինգամեայ հասակ մը, այն արարածներէն մէկը որոնք տկար ու միանգամայն սոսկալի են և որոնք սարսուտ կուտան տեսնողին եթէ չկրնան լացնել պայն։ անա այս էր Մարիուսի դրան չէմին վրայ սպասող աղջկան նկարագիրը։

Մարիուս տեսակ մը չուարումով այս աղջկան կը նայէր որ երազներու մէջէն անցնող ստուերին ձեւերուն գրեթէ համատիպն էր։

Տեսնողը կսկիծ մը կ'զգար մանաւանդ գիտելով թէ այս նորատի աղջիկը տգեղ ըլլալու համար եկած չէր այնքան, իր առաջին մանկութեան մէջ կ'երեւայ թէ

աղուորութիւն անգամ ունեցած էր։ Նորահասութեան զեղեցկութիւնը տակաւին կը կուէր շուայտութեան և աղքատութեան կանխանաս և սոսկալի ծերութեան դէմ։ Այս տասնըվեցամեայ դէմքին վրայ զեղեցկութեան մնացորդ մը կը մեռնէր այն տոգոյն արեւուն նման որ ձմեռնային օրուան մը արշալոյսին ժամանակ սոսկալի ամպերու ներքեւ կը մարի։

Այս դէմքը բոլորովին անծանօթ չէր Մարիուսի։

Կը կարծէր Մարիուս թէ տեղ մը տեսած է զայն։

— Ինչ կ'ուզէք, օր-օրդ, հարցուց։

Նորատի աղջիկը արքլիւ թիպարտի մը ձայնով պատասխանեց։

— Ձեզ նամակ մը բերի, պարոն Մարիուս։

Երիտասարդունին Մարիուսին անունը տալով կը խոսէր, հետեւաբար Մարիուս առանց տարակուսելու հասկցաւ թէ իրօք զինք տեսնելու եկած էր ան։ Բայց ո՞վ էր այս աղջիկը, ինչպէս գիտէր իր անունը։

Ներս մտաւ աղջիկը առանց սպասելու որ Մարիուսէն հրաւեր ընդունի ներս մտնելու։ Ներս մտաւ վստահութեամբ՝ սենեակին ամէն կողմը և դեռ չչըտկուած անկողինին նայելով հետակ մը սրտածմլիկ համարձակութեամբ։ Ոտքերը բոպիկ էին։ Միջազգեստին լայն ծակերէն անոր երկայն սրունքը և նիհար ծունկերը կը տեսնուէին։ Աղջիկը ցրտահար կը սարսուէր։

Իրօք ձեռքը նամակ մը կար զոր Մարիուսին տուաւ։

Մարիուս այս նամակը բանալով գիտեց որ լայն և անագին նշխարը տակաւին թաց էր։ Ըսել է թէ նամակը հեռու տեղէ եկած չէր կրնար ըլլալ։ Մարիուս յետագայ տողերը կարդաց։

«Սիրելի դրացիդ իմ երիտասարդ։

«Իմացայ ձեր ինծի համար ըրած բարիքը, իմացայ

Թէ վեց ամիս առաջ սենեակիս վարձքը վճարեի էք՝
Կ'օրհնեմ զձեզ, ո՛վ երիտասարդ։ Առջինէկ աղջիկէս
պիտի իմանաք որ երկու օրէ ի վեր առանց պատատ մը
հացի մնացած ենք, չգրս հողի և հիւանդ կիսա։ Եթէ
միտքովս խարուած չեմ, կարծեմ կը պարտաւորիմ յու-
սալ թէ ձեր վեհ սիրտը պիտի գթայ մեր այս վիճակին
վրայ և ձեզ ինձ նպաստաւոր ըլլալու և թեթեւ ողոր-
մութիւն մը տալու փափաքը պիտի ներշնչէ։

«Մնամ ալն յարգալի ակնածութեամբ զոր կը պար-
տաւորինք մարդկութեան բարերարներուն։

«ԺՕՆՏՐԷԹ»

«Յ. Գ. Աղջիկս ձեր հրամանին պիտի սպասէ, սի-
րելի պարոն Մարիուս։

Առջի գիշերուընէ ի վեր Մարիուսին ուշը դրաւ ող
մթին դէպքին մէջ այս նամակը նմանեցաւ նկուղի մը
մէջ վառուած ճրագի մը։ Ամէն բան յանկարծ լուսա-
ւորուեցաւ։

Նամակը՝ կուգար միւս չորս նամակներուն տեղէն։
Միւսնոյն գիրը, միւսնոյն թուղթը, միւսնոյն ծխախոտի
հոտն էր։

Հինգ նամակ, հինգ պատմութիւն, հինգ անուն,
հինգ ստորագրութիւն, և միայն մէկ ստորագրող կար։

Մարիուս երկար ժամանակէ ի վեր թէ և այս խար-
խուլ տունը կը բնակէր, բայց՝ ինչպէս ըսինք արդէն՝
խիստ քիչ անգամ առիթ ունեցած էր տեսնելու, ընդ-
նշմարելու իսկ իր ամենատրուպ դրացիները։ Միտքը
ուրիշ տեղ էր, և մարդուս միտքը երբ ուրիշ տեղ կը
չըջի, նայուածքն ալ հոն կը չըջի։ Շատ անգամ նըր-
բանցքին մէջ և սանդուղին վրայ Ժօնտրէթներու հան-
դիպած էր. բայց ասոնք իրեն համար ուրիշ բան մը
չէր եթէ ոչ դիմաստուէրներ, այնքան ուշադրութիւն

չէր քրած որ առջի օր երեկոյեան ժամանակ բնդհա-
րում մը ունեցած էր Ժօնտրէթի աղջիկներուն հետ ա-
ռանց ճանչնալու զանոնք. ըստ որում յայտնի է թէ
անոնք էին պուլվարին վրայ իրեն հանդիպող աղջիկ-
ները, և թէ տեսնելով այն աղջիկը որ հիմայ իր սեն-
եակը մտած էր, պօգումով և կարեկցութեամբ համակ-
ուած միջոցին մեծ դժուարութեամբ և անորոշապէս
կրցած էր յիշել թէ տեղ մը հանդիպած էր անոր։

Հիմայ Մարիուս ամէն բան յայտնապէս կը տես-
նէր։ Կը հասկնար թէ իր Ժօնտրէթ անուն դրացին յե-
տին կարօտութեանը մէջ բարերար անձերու գթասր-
տութենէն չա՛հ հանելու արհեստը ունէր, թէ հասցէներ
կ'առնէր, և թէ կ'իղծ ստորագրութիւններով նամակ-
ներ կը գրէր այնպիսի անձերու զօր հարուստ և գթոտ
կը կարծէր, նամակներ զոր իր աղջիկները կը տանէին,
վտանգը և պատասխանատուութիւնը իրենց վրայ ու-
նենալով, վտանգի այս հայրն իր աղջիկները վտանգի
դնելու վիճակին հասած էր ալ, ճակատագրին հետ խաղ
մը կը խաղար և ստակին տեղ աղջիկները կը դնէր
խաղին մէջ։ Մարիուս այս թշուառուհիներուն առջի
օրուան փախուստը, չնչասպառութիւնը, սարսափը և
արկօթեան խօսքերը յիշելով ըստ այնմ գատելով կը
հասկնար թէ անոնք հաւանօրէն չգիտեմ ի՞նչ տխուր
արհեստ մըն ալ կը բանէին, և թէ այս ամէն իրերէ
մարդկային ընկերութեան արդի վիճակին մէջ երկու
տեսակ թշուառ արարածներ գոյացած էին, որոնք ոչ
մանուկ, ոչ աղջիկ և ոչ ալ կին էին, այլ տեսակ մը
պիղծ և անմեղ հրէշներ զոր թշուառութիւնը արտադ-
րած էր։

Տրտմելի՛ արարածներ որոնք ոչ անուն, ոչ հասակ
և ոչ սեռ ունին, որոնց համար ոչ բարին և ոչ չարը
հնարին է, և որոնք մանկութեան հասակէն ելլելով

այս աշխարհի մէջ արդէն բան մը չունին, ոչ ազատութիւն, ոչ առաքինութիւն և ոչ պատասխանատւութիւն: Հոգիներ որոնք երէկաբար թռչած և այսօր թօշնամ են փողոցը նետուած այն ծաղիկներուն պէս զօր ամէն տիգմերը կը թառամեցնեն մինչեւ որ անիւի մը ներքեւ ճնշուին:

Սակայն մինչդեռ Մարիուս անգուլ աղջկանը կը նայէր զարմանօք և ցաւօք, նորատի աղջիկը ճիւղալին յանդգնութեամբ մը վերնայարկին մէջ կ'երթեւեկէր: Հոն հոս ժուռ կուլար առանց հոգ ընելու իր մերկութիւնը: Իր քակուած և պատռուած շապիկը երբեմն գրեթէ մինչեւ մէջքը կ'իյնար: Աթոռները կը շարժէր, դարձնի վրայ դրուած պանակներէ առարկաները կը խառնէր, Մարիուսի զգեստներուն կը դպէր, հոն հոս ինչ որ կար, հետաքրքրութեամբ կը քննէր:

— Ահա հայելի մը, ըսաւ նորատի աղջիկը:

Եւ սենեկին մէջ առանձին ըլլալու պէս՝ տկոսանքով սկսաւ երգախառն զաւեշտի կտորներ, զուարթուն հագներգներ երգել որոնք անոր կոկորդային և բիրտ ձայնովը սոսկալի եղանակ մը կը դառնային: Այս հանդիմանութեան տակ չգիտեմ ինչպիսի զգուշութիւն, խրատութիւն և խոնարհութիւն մը կ'ընդնշմարուէր: Լըրքութիւնը ամօթ մըն է: Ամենատխուր բան մըն էր տեսնել թէ այս աղջիկը ինչպէս Մարիուսի սենեկին մէջ կ'ընթանուր և կարծես թէ կը թաշտէր լոյսէն խրտչող կամ թեւաբեկ թռչունի մը շարժումներով: Մարգարիտը թէ այս նորատի աղջիկը եթէ ուրիշ տեսակ կրթութիւն և ճակատագիր ունեցած ըլլար, իր զուարթ և համարձակ ընթացքը կրնար քաշցր և սիրուն բան մը ըլլալ: Կենդանիներուն մէջ բնաւ ծովարձիւի մը չփոխուիր այն արարածը որ աղանի մը ըլլալու համար ծնած է: Այս փոփոխութիւնը միայն մարդերու մէջ կը տեսնուի:

Մարիուս կը մտախօհէր, և կը թողուր որ աղջիկը ազաւոր ընէ:

Սեղանին մօտեցաւ նորատի աղջիկը:

— Ահա ահա՛ գիրքեր, ըսաւ:

Նշոյլ մը անցաւ անոր ազատ աչքին մէջէն:

— Կարդալ գիտեմ ես, կրկնեց, և իր ձայնը բանի մը նկատմամբ պարծելու երանութիւնը կ'արտայայտէր, երանութիւն զոր չկայ մարդկային արարած մը որ չկար:

Սեղանին վրայ բացուած գիրքը առաւ ուժգնակի, և դիւրութեամբ կարդաց:

«...Պօտիւէն զօրապետը հրաման ընդունեց իր վաշտին հինգ գունդերովը Ուկոմօնի զղեակին տիրել որ Վաթերլոյի դաշտին մէջտեղն է...»:

Ընթերցումը ընդմիջելով, պօռաց:

— Ահ, Վաթերլո. գիտեմ ասոր ինչ ըլլալը: Պատերազմ մըն է որ ասկէ առաջ տեղի ունեցաւ: Հայրս ալ այս պատերազմին մէջը կար: Հայրս բանակներուն մէջ զինուորութիւն ըլլած է: Մենք ամէնքս ալ ընտանիքով հանդերձ հաւատարիմ պօնաբարձեան ենք, գիտէ՞ք: Վաթերլոն անգլիացիներուն դէմ պատերազմ մըն էր:

Վար դրաւ գիրքը, գրիչ մը առաւ պօռաց:

— Գրել ալ գիտեմ:

Գրիչը սեղանին թաթղեց, և դէպի Մարիուսին դառնալով.

— Կուգէ՞ք տեսնել: Ահա խօսք մը զրեմ տեսնելու համար:

Եւ առանց ժամանակ տալու Մարիուսին որ պատասխանէ, սեղանին վրայ դրուած թերթ մը ճերմակ թուղթին վրայ գրեց, Փայսլորներն եկան:

Ապա գրիչը նետելով.

— Ուղղագրական սխալ չկայ, ըսաւ: Պրնանք նա-
յիլ: Քոյրս և ես կրթութիւն առած ենք: Ինչ որ ենք
հիմա, նոյնն եղած չէինք միշտ: Մեր առջի վիճակին
նայելով պէտք չէր որ հիմա մենք...

Հոս ընդմիջեց իր խօսքը, մթին բերք Մարիուսին
վրայ յառեց, և քան քան խնդալով, վա՛շ. ըսաւ այն-
պիսի հնչումով մը որ ամէն անամոթութիւններէ զըս-
պուած ամէն վիշտերը կը պարուենակէր:

Եւ ապա սկսաւ ակռաներովը յետագայ խօսքերը
երգել զուարթ եղանակով մը:

Նօրի եւ, հայր իմ,
Մակայն հաց չունիմ.
Կը մսիմ, մայր իմ,
Բայց զգեստ չունիմ:
Յուրհեմ դողայ
Թող Երանիկ,
Եւ հեծկոյսայ
Ապերջանիկ:

Հաղիւ թէ լինուցած էր այս երգը, և ահա պո-
ռաց.

— Երբեմն թատրոն կ'երթա՞ք, պարոն Մարիուս:
Ես կ'երթամ, Պզտիկ եղբայր մը ունիմ որ դերասան-
ներուն հետ բարեկամ է և որ երբեմն տոմսակ կուտայ
ինծի: Օրինակի համար վերնատուններու բազմոցները
չեմ սիրեր, վասն զի այս բազմոցներուն վրայ նստողը
նեղութիւն կը կրէ, հանգիստ չունենար: Թատրոննե-
րու վերնատունները երբեմն բիրտ մարդեր կ'ըլլան, նաեւ
այնպիսի մարդեր որոնցմէ սրիկայութիւն կը բուրէ:

Յետոյ մարիուսի նայեցաւ, տարօրինակ կերպա-
րանք մը առաւ, և ըսաւ անոր.

— Պարոն Մարիուս, գիտէ՞ք որ դուք խիստ աղ-
ւոր տղայ մըն էք:

Եւ ահա նոյն միջոցին երկուքին միտքէն միևնոյն
բանը անցնելով, աղջիկը ժպտեցաւ, Մարիուս ալ
կարմրեցաւ:

Աղջիկը Մարիուսին մօտեցաւ և ձեռքը անոր ու-
սին վրայ դնելով, ըսաւ. — Ինծի ուշադրութիւն չէք
ըներ, բայց ես կը ճանչնամ ձեզի, պարոն Մարիուս:
Հոս երբեմն սանդուխին վրայ կը տեսնեմ ձեզի, եր-
բեմն ալ երբ Աւստերլիցի կողմերը կը պտըտիմ, կը
տեսնեմ որ այն կողմը բնակող Մապէօֆ, ախպար ա-
նուն մէկը. մի տուտ: Կ'երթաք: Այդ դիտախ-
աբւ մազերը շատ աղէկ կը վայելեն ձեզ:

Աղջիկը թէև կը ջանար խիստ մեղմիկ հանել ձայ-
նը, բայց չէր կրնար. փոխանակ մեղմովին ելլելու մի
միայն ցածէն կ'ելլէր ձայնը:

Մարիուս ետ քաշուած էր լսելեայն.

— Օրիորդ, ըսաւ անտարբեր ծանրութեամբ մը,
ծրար մը կայ հոս որ կար'եմ ձերն է: Ներեցէ՛ք որ
ձեզ յանձնեմ զայն:

Եւ երկնցուց պահարանը որու մէջն էին չորս նա-
մակները:

Աղջիկը ձեռքերը մէկգմէկու զարնելով պօռաց.

— Ո՛րքան փնտոցեցինք ասիկա:

Ապա ծրարը առաւ ուժգնակի և պահարանը բա-
ցաւ՝ ըսելով.

— Փա՛ռք քեզ Աստուած: Ո՛րքան փնտոցեցինք
եւ և քոյրս: Ըսել է թէ դուք դտաք ասիկա, պուլվա-
րին վրայ գտաք, այնպէս չէ՞. անշուշտ պուլվարին
վրայ գտած ըլլալու էք: Հոն ինկած պիտի ըլլայ երբ
վազելով կ'երթայինք. ձգողը քոյրիկս է. խեւը: Երբ
տուն եկանք, չգտանք ծրարը, և չուզելով պարապ տե-
ղը, բոյորովին պարապ տեղը, բացարձակապէս պա-
րապ տեղը ծեծ ուտել, ըսինք թէ նամակները տարինք

որոնց որ ուղղուած էին, և թէ «Աստուած տա՛յ» ըսին մեզ: Ահա ուրեմն այն խեղճ նամակները: Բայց ուրկէ՞ հասկցա՞ք թէ իմա էին անոնք: Հա՛ աղէկ միտքս և կաւ, գիրէն հասկցած էք: Ըսե՛յ է թէ դուք էիք այն անձը որու զարկինք երէկ գիշեր երբ կ'անցնէինք: Յանցսնքը մերը չէր. տուր չկրցանք տեսնել: Մի-թէ կրթեալ մըն էր այն. հարցուցի քոջս: Կարծեմ թէ կրթեալ մըն էր, րսաւ ինձ քոյրս:

Սակայն այսպէս խօսելով բացած էր այն աղերսա-գիրը որու հասցէն էր. «Առ պարոն բարեբար Սէն-Ժազ տիւ-Հօ. Բա Եկեղեցւոյ»:

— Ահա սասկա այն ծերինն է որ ժամ կ'երթայ, ըսաւ. Հիմա ժամանակն է տանելու: Երթամ տանիմ: Գուցէ բան մը տայ, որով կարենանք նախաճաշել:

Յետոյ սկսաւ խնդալ և շարունակեց.

— Եթէ այսօր նախաճաշելու ըլլանք, ի՞նչ ըրած պիտի ըլլանք, գիտէ՞ք: Մեր առջի օրուան նախաճաշիկը, երէկուան ընթրիքը ամէնը մէկ անգամով ըրած պիտի ըլլանք՝ եթէ այս առաւօտ նախաճաշելու ըլլանք: Հա՛, հա, մեզի ինկեր է ատոր հոգը, դացէ՛ք անօթի սատկեցէ՛ք, շուններ:

Մարիուս այս խօսքին վրայ յիշեց թէ թշուառու հին իր սենեակը ողորմութիւն ուղեւում համար եկած էր:

Ժիլէն խառնեց, բայց բան մը չկար գրպանը:

Երիտասարդուհին կը շարունակէր, և կարծես Մարիուսին ներկայութիւնը մոռնալով, կը խօսէր:

— Երբեմն գիշերները կը ձգեմ կ'երթամ: Երբեմն ալ տուն չեմ դառնար: Երբ տակաւին այս տունը եկած չէի՛նք: Անցած տարի ձմեռը կամուրջներուն կախարհ-րուն տակ կը բնակէինք: Հոն քով քովի կը կենայինք և սառելու համար: Պզտիկ քոյրս կուլար: Ո՛րքան տրտ-

մալի բան է ջուրը: Երբ կը մտածէի գետը նետուիլ և խղճուիլ, չէ, ջուրը շատ պաղ է, կ'ըսէի: Երբ որ սիր-արս ուզէ, մինակս կ'երթամ ուր որ երթամ. երբեմն ալ խրամներու մէջ կը քնանամ: Գիտէ՞ք որ գիշերը երբ պուլարին վրայ կը քալեմ, կը կարծեմ թէ ծա-ռաները երեքմանիններ են, կը կարծեմ թէ սեւաթոյր և մեծ տունները Նօթր-Տամի աշտարակներն են, կ'երե-ւակայեմ թէ ձերմակ պատերը գետ են, և կ'ըսեմ իւ-րովի. Ա՛հ, ահա ջուր կայ հոն: Աստղերը լուսավառու-թեան կանթեղներու պէս կ'երեւան. կարծես թէ կը ծխեն և հովն կ'անցնին, այն ատեն կը չուարիմ կը մնամ, կը կարծեմ թէ խել մը ձիեր ականջիս մէջ կը հեւան: Զայներ կը լսեմ որոնք եղբեհոսներու և մա-նարանի մեքենաներու ձայներ են, ի՞նչ են, ես ալ չի գիտեմ: Կը կարծեմ թէ ետեւէս քարեր կը նետուին, ուստի կը փախչիմ առանց չիտնալու. ամէն բան կը դառնայ, ամէն բան կը դառնայ: Մարգս երբ բան մը չուտեր, ի՞նչ ըլլալը ինքն ալ չգիտէ:

Յետոյ մոլորադին կերպարանքով մը Մարիուսին նայեցաւ:

Մարիուս իր գրպանները փորելով, խտոնելով վերջապէս կրցած էր հինգ ֆրանք և աւանդեց առ դումարել: Նոյն միջոցին աշխարհիս մէջ իր բոլոր ու-նեցածը այս գումարն էր միայն: — Ահա այս օրուան ընթրիքիս համար, ըսաւ մտովի, վաղը Աստուած ուղորմած է: — Տանը վեց սուն իրեն պահեց և հինգ ֆրանքը աղջիկին տուաւ:

Աղջիկը առաւ դրամը:

— Լ'աւ, ըսաւ, արեւ կայ վրան:

Ե-իրբ թէ արեւն անոր ուղեղին մէջ արկօթեան բառերու ձիւնակոյտեր հալեցնելու յաակութիւնն ու-նեն ար, սկսաւ պօռալ:

— Հինգ ֆրանք. իրաւ որ արեւի պէս փայլուն է. վրան թագաւոր մը կայ. ի՛նչ աղուոր ստակ. բարեօխ մարդ մարդ մըն էք դուք. չնորհակալութիւն մեծապէս: Ապրի՛ն աղքատասէրները: Երկու որ հաց պիտի ուտենք. միս ալ պիտի ուտենք. պանիր ալ. պատուական պիտի կշտանանք:

Շապիկը ուսերուն վրայ վերցուց, յարդանօք բարեւեց Մարիուսը, յետոյ ձեռքով ընտանեբար նշան մը ըրաւ, և դէպի դուռը ուղղուեցաւ, ըսելով.

— Մնաք մարով, պարոն: Հող չէ: Երթամ ծերս գտնմ:

Անցած միջոցին դարանին վրայ չորաբէկ հացի կեղեւ մը նշմարեց որ կը քորքոսէր փռչին մէջ. յարձակեցաւ այն հացի կեղեւին վրայ և խածաւ մրմռալով, — Գէշ չէ ասիկա, կարծր է, ակոսներս կը խորտակէ:

Յետոյ դուրս ելաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

ՆԱԽԱԽՆԱՍՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒԹԱՅԱԾԱԿԸ

Մարիուս հինգ տարիէ ի վեր աղքատութեամբ, զրկումով չքաւորութեամբ իսկ ապրած էր, բայց հիմա նշմարեց որ իրական թշուառութիւնը տակաւին չէր ճանչցած: Դեռ հիմա կը տեսնէր բուն թշուառութիւնը: Եւ իրօք, ո՛վ որ միայն մարդուս թշուառութիւնը տեսած է բան մը չէ տեսած. պէտք է տեսնել կնոջ թշուառութիւնը, ով որ միայն կնոջ թշուառութիւնը տեսած է, բան մը չէ տեսած պէտք է տեսնել մանկան թշուառութիւնը:

Երբ մարդս վերջին ծայրը հասած է, կ'ստիպուի նաև վերջին ապաւեննեալ դիմել, վա՛յ այն անպաշտպան անձերուն որ այսպիսի մարդու մը բոլորտիքը կը գտնուին: Աշխատութիւն, վարձք, հաց, կրակ, խրախոյս, տրամադրութիւն, վերջապէս ամէն բան կը պակսի իրեն համար: Արեւին ճառագայթը կարծես կը խաւարի դուրսը. բարոյական լոյսն ալ ներսը կը մարի. այս կրկին մթութեան մէջ մարդս կնոջ և մանկան արկարութեան կը հանգիպի, և զանոնք խայտառակութեանց կը վարժեցնէ բռնապէս:

Այն ատեն հնարին կ'ըլլան ամէն պոգալի իրերը: Յուսահատութիւնը կը չրջապատուի գիւրաբէկ միջնորմներէ որոնց ամէնն ալ մոլութեան կամ ոճիրի վրայ կը նային:

Առողջութիւնը, երիտասարդութիւն, պատիւը, աւարատ մարմինն սրբաւէտ և անընտել փափկութիւնները, սիրտը, կուսութիւնն ու ամօթխածութիւնը, որ հողիին կեղեւն է, աղէտալի կերպով կը շօշափուին այն խարխափումէն որ ապրելու միջոցներ կը փնտռէ, որ խայտառակութեան կը հանգիպի և որ կ'ընդունի այն խայտառակութիւնը: Հայր, մայր, մանուկ, եղբայր, քոյր, մարդ, կին, աղջիկ, ամէնքն ալ կը հաւանին, եւ՝ զրեթէ հանքային կազմութեան մը պէս՝ իրարու հետ կը շաղուին սեռերու, ազգականութեանց, հասակներու, նշաւակութեանց և անմեղութեանց այս միգապատ խառնուրդին մէջ: Իրարու հետ կոնակ կըռնակի տալով տեսակ մը ողորմելի ճակատագրի մէջ կը կծկուին: Ո՛ր թշուառներ, քանի՛օն տոգոյն, ո՛րքան ցրտահալ կը տառապին: Կարծես թէ այնպիսի մոլորակի մը մէջ են, որ մեզմէ շատ աւելի հեռու էր արեւէն:

Այս երիտասարդահին Մարիուսի համար խաւարին կողմէն եկած տեսակ մը առաքելուհի եղաւ:

կար այն բրածը որ հարկաւ այս անջրպետը գոցած էր, և դարանին վրայ ելլելով այն ծակէն կարելի էր տեսնել ժօնարէթի հիւղակին ներսը: Կարեկցութիւնն ալ իր հետաքրքրութիւնը ունի և պէտք է որ ունենայ: Այն ծակը տեսակ մը յուզայի կը նմանէր: Օգնելու դիտաւորութեամբ դժբաղդութեան յուզայաբար նայիլը ներելի է:— Տեսնեմ քիչ մը թէ ինչ տեսակ մարդեր են և ի՞նչ է անոնց արդի վիճակը. ըսաւ մտապէս Մարիուս:

Դարանին վրայ ելաւ, բիրը ճեղքին մօտեցուց և նայեցաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ.

ՈՐՁԻՆ ՄԷՁ ԳԱԶԱՆԱԲԱՐՈՅ ՄԱՐԴ ՄԸ

Անտառներուն պէս քաղաքներն ալ անձաներ ունին ուր կը պահուի ինչ որ ամենաչար և ամենասոսկալի է: Մ'իայն թէ՛ քաղաքներուն մէջ՝ ինչ որ այսպէս կը պահուի, անգութ, աղտեղի և պղտիկ այսինքն տգեղ է, միևնոյն անտառներուն մէջ այսպէս պահուողը անգութ, վայրենի և մեծ այսինքն գեղեցիկ է: Որջերու ղէմ որջեր. բայց գազաններու որջերը մարդերու որջերէն նախամեծար են: Խոռոչները խցիկներէն աւելի աղէկ են:

Մարիուսի տեսածն էր խցիկ մը:

Մարիուս աղքատ էր և իր սենեակն ալ չքաւոր, բայց ինչպէս ազնիւ էր իր աղքատութիւնը, նոյնպէս մաքուր էր իր վերնայարկը: Իսկ այն խուցը՝ որու մէջ

կը սուղէր հիմա իր նայուածքը՝ գձուձ, աղտոտ, նեխոտ, մանտահոտ, խաւարին և սափին խուց մէն էր, ուր կարասիի տեղ ոչ այլ ինչ կար բայց եթէ խսիռէ աթոր մը, կաղ սեղան մը, քանի մը հին խեցիներ, և երկու տեղ երկու անկարագրելի խշտեակ. իսկ իբր պատուհան քառապակեայ երգ մը ունէր զոր սարգստաշններ կը վարագուրէին: Այս երգէն ճիշդ այնքան լոյս կուգար որքան պէտք է որպէս զի մարդու ղէմք մը ուրուականի ղէմք մը երեւայ: Պատերը բորոտ տեսք մը ունէին, և ծածկուած էին կարելով և սպիտակով՝ սոսկալի հիւանդութիւն մը քաշկով տգեղած ղէմքի մը պէս. այս պատերուն վրայ՝ որոնցմէ բժային խոնաւութիւն մը կը հոսէր, տձևօրէն մրոտուած լրբենի ծրագիրներ կը նշմարուէին:

Մարիուսին բնական սենեակը ազիւսալէն յատակ մը ունէր աւբուած. բայց ժօնարէթի սենեակը ոչ աղիւսէ և ոչ ալ տախտակէ յատակ ունէր. քալողը գետինը խարխուլ տուներն հին գաճին վրայ կը քալէր, որ տաքերու տակ կոխտուելով սեւեղած էր: Այս անհատասար դետնին վրայ ուր փռին կարծես թէ ծեփուած էր և որ միայն մէկ կուսութիւն մը ունէր, այսինքն արեւի երես տեսած չէր, հոս հոն հին շղուականներու հինուփուտ մուճակներու և պժգալի քուրջերու դէզեր կային. սակայն բուխերիկ մը կար այս սենեակին մէջ, և ասոր համար տարին քառասուն ֆրանքի կը վարձը ուէր: Այս բուխերիկին մէջ ամէն բան կար, այսինքն կրակարան մը, սան մը, կտրուած տախտակներ, բեւեռներէ կախուած ծուէններ, թաշուխի վանդակ մը, մոխիր և նաև քիչ մը կրակ: Երկու կիսախանձ փայտաբանագէտ կը ծխէին այս բուխերիկին մէջ:

Բան մը եւս, կար, որով այս դձուձ սենեակին սարսափը կ'աւելնար, և որ էր սենեակին մեծութիւնը

Այս սենեակը ցցուած մասեր, անկիւններ, մութ ծակեր, տանիքներու ներքին կողմեր, ծոցեր և հոռանդաններ ունէր։ Այս պատճառաւ սոսկալի և խորունկ խորշեր կը կազմուէին որոնց մէջ ներելի էր կարծել թէ ձեռքի չափ մեծ սարդեր, ոտքի չափ լաշն նեպուկներ և թերեւս չղիտեմիւն, տեսակ մարդկային հրէշներ կ'ծկուելով կը պահուէին։

Խշտներէն մէկը դռան քով, միւսն ալ պատուհանին մօտ դրուած էր։ Երկուքն ալ ծայրով մը բուխերիկին կը հպէին և Մարիուսին զիմացի կողմը կ'իյնային սենեակին մէկ անկիւնը՝ որ Մարիուսին նայած ծակին մօտ էր՝ պատին վրայ սև փայտէ շրջանակի մը մէջ գունաւոր պատկեր մը կ'ախուած էր, և տակը խոր տառերով գրուած էր. ԵՐԱՅ։ Այս պատկերին նրկարներն էին կին մը և քնացած մանուկ մը որ կնոջ ծունկերուն վրայ նստած է. ամպի մէջ արծիւ մը որ կտուցովը պսակ մը բռնած է, և կինը առանց արթնցնելու մանուկը, անոր գլուխէն կը հեռացնէ պտակը։ Ներսը բաց երկինքի մէջ նարսկէսն կ'երեւայ՝ մութ կապսյա սիւնի մը կ'ոթնած որու խոյակը դեղին է և որ յետագայ փորագրեր ունի։ ՄԱՐԷՆԿՈ, ԱԻՍՏԵՐԼԻՑ ԻԷՆԱ, ՎԱԿՐԱՄ, ԷԼՈԹ։

Այս չրջանակին տակը և գետինը աւելի երկայն քան թէ լայն և փայտեայ տապակի նման բան մը դրուած և պատին կ'ոթնած էր եղակի. դարձած պատկերի մը, հաւանորէն միւս կողմը մրոտուած չրջանակի մը, պատէ մը վար առնուած կամ տեղը կ'ախուելու տեղ հոն մոռցուած հայելիի պէս բան մըն էր ան։

Սեղանին քով՝ որու վրայ Մարիուս գրեի մը, մեյլան և թուղթ կը նշմարէր՝ գրեթէ վաթսու տարեկան պզտիկ, նիհար, գունատ, վայրենադէմ, վարպետորդի, անզուխ և անհանդարտ մարդ մը, սոսկալի անդդամ մը նստած էր։

Լափաթէր եթէ դիտած ըլլար այս դէմքը, պիտի տեսնէր անզոյ մը որ նենգամիտ դատասէրի մը հետ խառնուած է. պիտի տեսնէր գիշակեր թռչունը և խաբեայ մարդը որոնք զիրար կը տգեղցնեն և կ'ամբողջացնեն, այսինքն գիշակեր թռչունը գարշելի դառնալով խաբեայ մարդուն օգնութեամբ, և խաբեայ մարդն ալ սոսկալի հաւդիսանալով գիշակեր թռչունին օգնութեամբ։

Այս մարդը ալեխառն երկայն մօրուք մը ունէր։ Կինը չապիկ մը հագած էր որով իր թաւ կուրծքը կ'երեւար, նաև մերկ թեւերը որոնց վրայ ալեխառն մաշկեր տնկուած էին։ Այս չապիկէն զատ մարդը տղմուած բանթայն մը և կոշիկներ հագած էր որոնցմէ գուրս կ'ելլէին ոտքերուն մատները։

Բերանը ծխափալտ մը ունէր և կը ծխէր։ Խուցին մէջ ալ հաց չկար, բայց տակաւին ծխախոտ կար։

Հաւանորէն նամակ մը կը գրէր նման այն նամակներուն զոր Մարիուս կարդացած էր։ Սեղանին մէկ կողմը կարմիր և անզոյգ հատոր մը կար հինցած, այս գիրքին ձեւէն որ ընթերցար ներսու հին 12-ոց ֆորմայի ձեւն էր, կը հասկցուէր թէ վէպ մըն էր այն. կափարիչին վրայ խոշոր գլխագիրերով այս վերնագիրը տպուած էր։

Աստուծ, Արքայն, պահելու ու սկիզբները

Հեղինակ՝ ՏԻԻԳՐԷՅ-ՏԻԻՄԻՆԻԼ, 1814

Մարդը գրելու ժամանակ միանգամայն կը խօսէր բարձր ձայնով, և Մարիուս սա խօսքերը կը լսէր։

— Ո՛հ, հաւասարութիւն չկայ, նաև մեռնելէն ետք։ Տե՛ս փոքր ինչ, Բէր Լաշէզի գերեզմանատունը։ Մեծերը, հարուստները, վերերը ազատաներու ծառուղիին մէջն են որ քարայտաւ ունի։ Անոնք կրնան կտաքով գալ հոն, Բայց սղտիկները, աղքատ մարդի-

կը, թշուառ մարդիկը, է՛հ, ասոնք վարի կողմը կը գրուին, կը թաղուին ուր որ տիղմը մարդու մինչեւ ծունկը կը հասնի, կը նետուին ծակերուն մէջ, խոնաւութեան մէջ: Հոն կը թաղուին որպէսզի աւելի շուտ փտտին: Անկարելի է դանոնք տեսնելու երթալ առանց ընկ՝մելու տիղմին ժէջ:

Հոս կանգ առաւ մտղը, ձեռքը սեղանին զարկաւ և ակօսները կրճելով շարունակեց:

— Ո՛հ, կ'ուզէի աշխարհս ուտել:

Բուխերիկին քով իր մերկ ներբաններուն վրայ կծկուած մսեղ կին մը կար սր քառասուն կամ յիսուն տարեկան կրնար կարծուիլ: Այս կինը ևս չապիկ մը հազած էր և կտաւէ միջազգեստ մը որ հին չուխայի կտորներով կարկտուած էր: Հաստ կտաւէ ղենջակ մը լիջագլխտին կէսը կը ծածկէր: Թէև կըծկուած և սմքուած, կ'երեւար սակայն որ խիստ բարձրահասակ էր ան: Էրկանը քով տեսակ մը հսկայունի էր: Այս կնոջ քով գետինը բոլորովին լաց գիրք մը կար որ միւսին դիրքը ունէր և հաւանօրէն նոյն վէպին մէկ հատորն էր:

Խշտիններէն մէկուն վրայ Մարիուս տեսակ մը երկայնահասակ, գունատ և գրեթէ մերկանդամ պզտիկ աղջիկ մը կ'ընդնշմարէր որ ոտքերը երկնցնելով նըստած էր և որ կ'երեւար թէ ոչ մօտիկ կ'ընէր, ոչ կը տեսնէր և ոչ ալ կ'ապրէր:

Ասիկա անշուշտ Մարիուսին սենեակը եկող աղջկան կրտսեր քոյրն էր:

Տասնըմէկ կամ տասներկու տարեկան կ'երեւար ան: Ուշագիւր քննող մը կրնար սակայն դիտել թէ ճիշդ տասնընչորս տարեկան էր: Ասիկա այն պատանուհին էր որ առջի օր երեկոյեան դէմ պուլվարին վրայ ըսած էր. — Փախայ, անմիջապէս փախայ:

Այս աղջիկը այն տկար տունկերուն կը նմանէր որոնք երկար ատեն կը յապաղին, յետոյ շուտ մը և յանկարծ կ'աճին: Չքաւորութիւնն է այս մարդկային տկար տունկերը կազմողը: Այս արարածները ոչ մանկութիւն և ոչ ալ չափահասութիւն ունին: Տասնընչորս դամեայ հասակի մէջ տասներկու տարեկան կ'երեւան, իսկ երբ տասներկեց տարեկան կ'ըլլան, քսանամեայ կ'երեւան: Այսօր պզտիկ աղջիկ են, վաղը կին: Կըրնայ ըսուիլ թէ՛ փոխանակ քայլ առ քայլ ապրելու՝ ոստումով կ'ապրին շուտ մը ծերանալու և վերջանալու համար:

Նոյն պահուն այս անձը մանկուհիի մը կը նմանէր:

Սակայն այս բնակարանին մէջ աշխատութեան մը հետքը չէր տեսնուեր բնաւ, ամենեւին ոչ արուեստ մը, ոչ ճախարակ մը, ոչ գործիք մը կար: Տեղ մը քանի մը հինուփուտ երկաթներ կային որոնց տեսքը կասկածելի էր: Սենեակին մէջ կը տիրէր այն տխուր ծուլութիւնը որ յուսահատութենէ ետք և հոգեվատութենէ առաջ կուգայ:

Մարիուս ժամանակ մը դիտեց այս տխրալի սենեակին ներսը որ գերեզմանի մը ներսէն աւելի անարկու էր, վասն զի կ'զգար թէ հոն մարդկային հոգին կը շարժի և կենդանութիւնը կը յուզուի:

Գձուձ բնակարանը, նկուղը, ցած փոսը ուր չքաւորներէ ոմանք ընկերային շէնքին ամէնէն վարի կողմերը կը սողան, բուն գերեզմանը չէ, այլ անոր նախասենեակն է. բայց՝ ճիշդ այն հարուստներուն պէս որ իրենց ամենէն մեծ ճոխութիւնները իրենց պալատին դրան քով կը տարածեն, մահն ալ որ բոլորովին մօտ է, կարծես թէ իր ամենէն մեծ թշուառութիւնները այն նախասենեակին մէջ կը գնէ:

Մարդը լուած էր, կրնր չէր խօսեր, նորատի աղջիկը կարծես թէ շունչ չէր առնէր: Թուղթին վրայ գրչին հանած ձայնը կը լսուէր:

Մարդը՝ տոանց գրելէ դադրելու՝ մրմնաց:

— Սրիկա՛յ են, սրիկա՛յ, ամենքն ալ սրիկայ:

Կրնր անգամ մը հառաչեց երբ Սողոմոն իմաստունին այս վճռական վերջաբանութիւնը լսեց:

— Սիրուն բարեկամ, հանդարտէ՛, ըսաւ: Մի՛ այդքան նեղանար, սրիկիս: Շատ բարի ես որ այդ ամէն մարդերուն նամակներ կը գրես, հոգիս:

Մարմինները ինչպէս ցուրտին նոյնպէս և թշուառութեան մէջ իրարու կը մօտենան, բայց սիրտերը կը հեռանան: Ըստ երեւոյթի կերեւար թէ այս կրնր ժամանակաւ սիրած էր այս մարդը որքան որ կրնար սիրել, բայց այս սէրը հաւանական է թէ մարած էր սոսկալի շքաւորութեան մը փոխադարձ և հանապազօրեայ յանդիմանութիւններով: Այս կրնր սրտին մէջ իր ամուսնոյն նկատմամբ ա՛լ սրբոյ մոխիր կար միայն: Սակայն գգուելի ածականները մնացած էին, ինչպէս շատ անգամ կը պատահի այս: Բերնով՝ Սիրելի, սիրուն, բարեկամ, հոգիս, կ'ըսէր ամուսնոյն, բայց սիրտը կը լռէր:

Մարդը նորէն սկսած էր գրել:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

ՋՕՐԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՐՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Մարիուս սիրտը ճնշուած՝ կը պատրաստուէր վար իջնել այն տեսակ մը դիտարանէն զոր անակնկալ կերպով գտած էր. բայց ձայն մը աննկով ուղեց հասկընալ ի՛նչ ըլլալը և տեղէն չշարժեցաւ:

Հիւղին դուռը յանկարծ բացուեցաւ, և առջիննկ աղջիկը սեմին վրայ երեւցաւ: Մարդու հաստ մուճակներ հագած էր, տիղմը ոչ միայն ցնխոտած այլ նաև աղջկան միսնիւ կտրմիր պճեղներուն վրայ ժայթքած էր: Վրան հին լօթիկ մը ունէր, որ ծուրկ ծուրկ էր: Մարիուս ժամ մը տառջ անոր վրայ տեսած չէր այս լօթիկը, հաւանական է թէ աղջիկը անոր արդահաւանքը աւելի շարժելու համար դուռն ձգած և ետքէն դարձեալ վրան տառջ էր զայն: Ներս մտաւ, ետեւը դառնալով դուռը հրեց. կանգ առաւ շունչ առնելու համար, վստիկ բոյորովին չնշառախու էր, յետոյ յաղթական և ուրախալի ձայնով մը սլուաց.

— Պիտի գա՛յ:

Հայրը աչքերը դարձուց, կրնր գլուխը դարձուց, պղտիկ քոյրը տեղէն չշարժեցաւ:

— Ո՞վ, հարցուց հայրը:

— Պարոնը:

— Մարդասէ՛րը:

— Այո՛:

— Սէն Ժազ եկեղեցի՛ն մարդասէրը:

— Այո՛:

- Ծեօբը :
- Այո՛ :
- Հի՞մա պիտի գայ :
- Ետեւէս կուգայ արդէն :
- Ապահով ես :
- Ապահով եմ :
- Իրա՞ւ կ'ըսես , իրա՞ւ պիտի գա՞յ :
- Կառքով կուգայ :
- Կառքով , Բօչի՛լան է ուրեմն :
- Հայրը ոտքի վրայ ելաւ :

— Ի՞նչպէս կրնաս ապահով ըլլալ , եթէ կառքով կուգայ , դուն ի՞նչպէս կրցար անկէ առաջ հասնիլ , գէթ աղէկ մը հասկցուցի՛ր թէ հոս կը բնակինք մենք . ըսի՛ր թէ նորանցքին ներսը աջ կողմը վերջին դուռն է մերինը , բաւական է որ չսխալի՛ . ո՞ւր գտար զինքը , եկեղեցւո՞յն մէջ , նամակս կարդա՞ց . ի՞նչ ըսաւ :

— Կամա՛ց , քիչ մը կամա՛ց , ծերուկ , շատ շուտ կ'արշաւես , ըսաւ աղջիկը : Ահաւասիկ իրողութիւնը . եկեղեցի մտայ . մարդը իր սովորական տեղը նստած էր , յարգանք բարեւեցի և նամակը յանձնեցի . կարդաց և ըսաւ ինծի : Ո՞ւր կը բնակիք , ո՞րդեակ : Հետս եկէ՛ք , ցուցնեմ մեր տունը , ըսի : — Ոչ , տուր ինձ ձեր հասցէն . աղջիկս քանի մը բան պիտի գնէ . գնելէն ետքը կառք մը պիտի մտնեմ , ետեւէդ գալով քեզի հետ միատեղ տուն կը հասնինք : Տուի հասցէն : Երբ տունին ո՞ւր և ո՞ր տունը ըլլալը ըսի , զարմացաւ և պահ մը դեղեւացաւ . յետոյ ըսաւ ինձ : Լա՛ւ , պիտի գամ : Երբ պատարագը լմնցաւ , իր աղջկանը հետ ժամէն ելլելը և կառք մը մտնելը տեսայ : Աղէկ մը հասկըցուցի թէ նորանցքին ներսը աջակողմեան վերջին դուռն է մեր սենեակը :

— Եւ ո՞ւրկէ գիտես թէ անպատճառ պիտի գայ :

- Հիմա կառքը տեսայ որ Բըթի Պանքիէի փողօցէն կուգար , ահա անոր համար վազելով եկայ հասայ :
- Ուրկէ՞ գիտես թէ եկողը այն կառքն է :
- Է՛հ , դո՛ւն ալ , գիտեմ , վասնզի թիւը միտքս պահած եմ :

— Քանի՞ է թիւը :

— 440 :

— Լաւ , խելացի աղջիկ մը ես եղեր :

Աղջիկը համարձակապէս հօրը նայեցաւ և ոտքը հագած մուճակները ցուցնելով , ըսաւ .

— Կարելի է թէ խելացի աղջիկ մը ըլլամ , բայց գիտնաս որ ա՛լ չպիտի հագնիմ այս մուճակները , և թէ և ոչ իսկ անոնց երեսը կ'ուզեմ տեսնել , նոխ՝ առողջութեան , երկրորդ մաքրութեան համար : Մարդու սմէնէն աւելի ջիղերուն դաշող բանն է հազնիլ այնպիսի կօշիկներ որու ներքանները ջուր կ'սոնեն և ճամբան քալելու ատեն չըգ , չըգ , չըգ , չըգ ձայն կը հանեն : Աւելի աղէկ կը սեպեմ բոկոտն երթալ :

— Իրաւունք ունիս , ըսաւ հայրը մեղմ կերպով մը որ նորատի աղջկան խտուրթեան հակապատկերն էր . բայց եթէ բոկոտն երթաս , թոյլ չտրուիր որ եկեղեցիէն ներս մտնես . պէտք է որ աղքատները մուճակ ունենան , Աստուծոյ տունը բոկոտն երթալը ներելի չէ . շարունակեց դառնապէս :

Յետոյ իր միտքը զբաւող առարկային վրայ մտածելով , հարցուց .

— Ապահով ես թէ պիտի գայ , ստուգապէս զիտե՞ս :

— Ետեւս ձգեցի , հիմա կուգայ , ըսաւ աղջիկը :

Մարդը կանգնեցաւ : Դէմքին վրայ տեսակ մը լուսաւորութիւն կ'երեւար :

— Կը լսե՞ս , կնի՛կ , պօռայ : Ահա կուգայ մար-

դասերը: Մարէ կրակը:

Կինը շուարեւով տեղէն չշարժեցաւ:

Մարդը ձեռնածուր մը արագաշարժութեամբ բերանը կտրուած անօթ մը առաւ որ բռնաբերկին վրան էր, և ջուրը թափեց կրակին վրայ:

Յետոյ առջինեկ աղջկանը դառնալով.

— Դուն ալ սա աթոռին խտրը հանէ՛:

Աղջիկը չէր հասկնար թէ ինչ բան կ'ուզէր հայրը: Հայրը անմիջապէս բռնեց աթոռը և ոտքով անգամ մը դարեւելով խտրը պատռեց: Ոտքը խտրին մէջէն միւս կողմը անցաւ:

Մինչդեռ ոտքը խտրէն դուրս կը քաշէր, աղջկան ալ կը հարցնէր.

— Յուրա կա՞:

— Սաստիկ ցուրտ կայ: Զին կուգայ:

Հայրը գէպ ի կրտսեր աղջիկը դարձաւ որ պատուհանին քով խշտեակին վրան էր, և օրոտայր ձայնով մը պոռաց.

— Ես'ա քրէ, վա՛ր իջիր անկողինէդ, ծո՛ղ. բան մըն ալ դուն չե՞ս բնոր. ապակի մը կտարէ՛, չո՛ւտ:

Պատանուհին շուարեցաւ մնաց.

— Ի՞նչ ըսի, չլսեցի՞ր կրկնեց հայրը: Ըսի քեզ որ ապակի մը կտորես:

Պատանուհին տեսակ մը ահաբեկ հնազանդութեամբ ոտքին ծայրովը ելաւ կանգնեցաւ, և կռուփովը ապակի մը դարկաւ: Ապակին խորտակուեցաւ և մեծ աղմուկով մը ինկաւ:

— Վա՛հ, ըսաւ հայրը:

Ծանր և խիստ էր այս մարդը: Արագօրէն սենեակին չորս կողմը աչքէ կ'անցընէր:

Կարծես թէ զօրավար մըն էր որ վերջին պատ-րաստութիւնները կը կարգադէ պատերազմը սկսելու յիշօցին:

Մայրը որ տակաւին բան մը բսած չէր, ելաւ և հարցոց յամբ և խորին ձայնով մը. կարծես թէ թանձրացեր էին խօսքերը:

— Սիրելիդ իմ, ի՞նչ է դիտաւորութիւնդ:

— Անկողինին մէջ պառկէ դուն, պատասխանեց մարդը:

Որոտալի հրամանը խորհրդակցութիւն չէր բնդուներ: Կնիկը հնազանդեցաւ, և ծանրութեամբ խշտեակներէն մէկուն վրայ ինկաւ:

Սակայն սենեակին մէկ անկիւնէն հեծկլտանք մը կը լսուէր:

— Ի՞նչ է այն, պոռաց հայրը:

Կրտսեր աղջիկը առանց ելլելու այն մութ տեղէն ուր կընկուած էր, ձեռքը ցուցօց որ արիւնաթաթաւ էր: Ապակին խորտակելով ձեռքն ալ վերաւորած էր և մօրը խշտեակին քով երթալով լսելեայն կուլար:

Հիմա կարգը մօրը եկաւ կանգնելու և պոռալու:

— Հիմա հաւնեցա՞ր բրած խենդութիւններուդ, ապակին խորտակելով ձեռքը կտորեց:

— Իմին ուզածս ալ սոյդ է. գիտէի թէ ձեռքը պիտի վերաւորուի, ըսաւ մարդը:

— Ի՞նչ ըսիր քու ուզածդ ալ ա՛տ է եղեր հա՞, կրկնեց կինը...

— Լռէ՛, պատասխանեց հայրը, մամուլի աղատութիւնը կը ջնջեմ:

Յետոյ պատռելով իր վրայի կնային շապիկը, լաթի պատառ մը ըրաւ և շուտ մը պզտիկին արիւնաշաղախ ձեռքը կապեց անով:

Կապելէն ետք պատառուած շապիկին նայեցաւ զոհուեալութեամբ:

— Ետպիկն ալ ասանկ պատառուած աւելի աղէկ է. հիմա ամէն բան կարգին է, ըսաւ:

Սառնալի քամի մը կը փչէր կտրուած ապակիէն և ներս կը մտնէր։ Դուրսի մշուշը նոյնպէս ներս կը մտնէր և սենեակին մէջ կը տարածուէր աներեւոյթ մատներէ անյայտնապէս պարզուած գրեթէ սպիտակ և նըրբաթել բամպակի մը պէժ։ Խորտակուած ապակիէն կ'երեւար դուրսը եկած ձիւնը։ Առջի օրը Տեառնընդառաջի արեւին խոստացած ցուրտը իրօք ելած էր։

Հայրը անգամ մը չորս դին նայեցաւ արագօրէն՝ լաւ մը դիտելու համար որ մի՛ գուցէ բան մը մոռցած ըլլայ։ Հին բան մը առաւ և մօխիւր ցանեց թըջուած խարոյկներուն վրայ՝ զանաւնք բոլորովին ծածկելու համար։ Յետոյ կանգնելով և բռնաբերելին կռթնելով։

— Հիմայ կրնանք ընդունիլ մարդասէրը, ըսաւ։

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՈՐ ԶԻՆ ՄԷՋ ԶԱՌԱԳԱՅԹ ՄԸ

Անդրանիկ աղջիկը մօտեցաւ և ձեռքը հօրը ձեռքին վրայ դնելով,

— Նայէ՛, որքան պաղ է ձեռքս, ըսաւ։

— Վա՛շ, պատասխանեց հայրը, ես ատկէ աւելի կը մօխմ։

Մայրը ուժգին կերպով մը պօռաց.

— Դուն ատանկ ես ահա. միշտ քու ունեցածդ ուրիշներուն ունեցածէն աւելի կ'ըլլայ, նաեւ գէշուածիւնդ։

— Պիտի պատանձի՞ս, ըսաւ մարդը։

Կինը՝ տեսնելով որ ամուսինը մասնաւոր կերպով մը կը նայի իրեն՝ լռեց։

Արջին մէջ պահ մը լռութիւն տիրեց։ Առջինէկ աղջիկը անհոգ կերպարանքով մը լօթիկին վարի կողմին ցիւսերը կը հանէր. պղտիկ քոյրը տակաւին կը հեծկըլտար. մայրը ասոր գլուխը ձեռքերուն մէջ առած էր, և ստէպ համբուրելով մեղմիկ կ'ըսէր.

— Կ'աղաչեմ, գանձդ իմ, մի՛ լար, շուտ մը կ'անցնի. հիմա հայրդ պիտի նեղացնես։

— Ո՛հ, պօռաց հայրը, ընդհակառակը լա՛ց, լա՛ց, գէշ չէ լալդ։

Յետոյ առջինէկին դառնալով.

— Բայց ո՛ւր է եա՛, տակաւին չեկաւ։ Եթէ չգաւու ըլլայ, պարտապ տեղը կրակս մարած, աթոռս խորտակուած, շապիկս պատռուած և ապակիս կոտրուած պիտի ըլլայ։

— Պզտիկն ալ վիրաւորուած, մրմոաց մայրը։

— Գիտե՛ս որ սոսկալի ցուրտ է այս դժօխային սենեակը։

Եթէ այդ մարդը չգայ։ Ո՛հ, ահա սպասել կուտայ մեղի։ Թո՛ղ սպասեն ինձ, սպասելէ ի գատ ի՞նչ դործ ունին հոն, կ'ըսէ անշուշտ իրովի։ Ո՛հ, ո՛րքան ատելի են ինձ այդ հարուստները, ո՛րքան կը փափաքիմ ամենայն զուարճութեամբ, ուրախութեամբ, եռանդով և գոհունակութեամբ խեղդել այդ հարուստները, այդ ամէն հարուստները, այդ ամէն ինքնակուզ գլխատէր մարդերը որոնք քաղցրաբարոյ կը ձեւանան, ժամ կ'երթան, տէրտէրներուն, քարոզիչներուն, վարդապետներուն պոչէն չեն զատուիր որոնք ինքզինքնին մեղմէ վեր կը դասեն, և որոնք կուգան մեղի նուստապահներ և զգեստներ այսինքն ինչպէս կ'ըսեն անոնք, լա-

Թեր բերելու որոնք հինգ ստակ չեն բներ, նաև հաց տալու համար: Իմ ուղածս ատիկա չէ, ա՛ր սրիկաներ, ուղածս ստակ է. ստակ: Ահ, ստակ չեն տար ամենեւին, վասն զի կ'ըսեն թէ կ'երթանք. դինի կը խմենք և թէ գինով ենք, թափառաշրջիկ ծոյլ ենք. հապա իրենք, ով են իրենք, և ի՞նչ էին ժամանակաւ. գողեր. եթէ գող չըլլային, առանկ հարուստ չէին կրնար ըլլալ: Ո՛հ, պէտք է որ մարդկային բնկերութիւնը ստընն և գլուխէն բռնուի, և վերէն վար նետուի ամէն բան. այն ատեն կարելի է թէ ամէն բան պիտի խորտակուի, բայց գէթ ոչ ոք բան մը պիտի ունենայ. գէթ այս օգուտը ունեցած կ'ըլլանք: — Բայց ո՛ր է, ի՞նչ կ'ընէ քու այդ էչու կտոր պարոն բարերարդ. ե՛րբ պիտի գայ, աւանակը դուցէ մոռցու հասցէն. տարակոյս չկայ թէ այս պատաւ ապուշն ալ...

Նոյն պահուն թեթեւ կերպով մը դուռը դարնուեցաւ. մարդը ամապարելով եկաւ. դուռը բացաւ, և յարգական բարեկեցութիւնով և պաշտումի ժպիտներով պոռաց.

— Հրամայե՛ք, պարոն, հաճեցէ՛ք մտնելու, յարգի բարեբարդ իմ, և դուք սիրուն օրիորդ:

Սենեակին սեմին վրայ հասակաւոր մարդ մը և նորասիւս աղջիկ մը երեցաւ:

Մարիուս իր տեղէն չէր շարժած: Թէ ի՞նչ զգաց այն միջոցին, մարդկային լեզուի տրուած չէ բացատրել:

Նէ կը:

Ով որ սիրած է գիտէ թէ ի՞նչ ճառագայթաւոր նշանակութիւններ ունին «Նէ» բառին երկու տառերը:

Իրօք Լիւքսէնպուրկի պատանուհին էր ան: Մարիուս հազիւ հազ որոշակի զայն կը նշմարէր այն լուսեղէն շողիկն մէջէն որ յանկարծ ծաւալած էր իր աչքերուն վրայ: Նշմարածն էր իր տարակայ քաղցր էա-

կը, այն աստղը որ վեց ամիս փայլած էր իր առջև. այն բիրթ, այն ճակատը, այն բերանը և այն գեղեցիկ դէմքը որ աներեւոյթ ըլլալով գիշերային խաւար կազմած էր: Տեսիլքը խաւարած էր, և հիմա նորէն կ'երեւար:

Նորէն կ'երեւար մթութեան մը, դձուձ սենեակի մը, տձև օրջի մը, սոսկումի մը մէջ:

Մարիուս կը սարսռար մոլեգին: Ի՞նչ, իրօք ա՛յն էր եկողը. սրտին բաղխումները իր աչքը կը պղտորէին: Կ'զգար թէ պտտրաստ էր լալու, ի՞նչ, վերջապէս նորէն կը տեսնէր զայն՝ այնքան ժամանակ փնտուելէն ետք. այնպէս կ'երեւար Մարիուսի թէ իր հոգին կորսնցուցած էր, և թէ հիմա կը գտնէր:

Նորատի աղջիկը միևնոյն աղջիկն էր. միայն թէ քիչ մը զուռնատ էր. մանիշագոյն թաշիւայ գլխարկ մը անոր փափուկ կերպարանքը կը շրջանակէր և սուսթոյր անդուսէ մաշկեակ մը մէջքը կը ծածկէր: Երկայնաձև րօպաին տակէն պզտիկ օտքը կ'երեւար որ մետաքսեայ կիսաձև կօշիկի մը մէջ կը սեղմուէր:

Դարձեալ Պ. Լըպլանին հետ եկած էր: Քանի մը քայլ առնելով ներս մտած և սեղանին վրայ բաւական մեծկակ ծրար մը դրած էր:

Ժօնտրէթիէ աղջիկէն աղջիկը դրան ետեւը քաշուած էր և տխուր նայուածքով մը անոր թաւիշէ փեղոյրը. մետաքսեայ լօթիկը և երանաւէտ սիրուն դէմքը կը նայէր:

Գ Լ ՈՒ Խ Թ .

Ժ Օ Ն Տ Ր Է Թ Գ Ր Ե Թ Է Կ ՈՒ Լ Ա Յ

Ժօնտրէթին խուցը այնքան մութ էր որ դուրսէն եկող մարդիկ երբ ներս կը մտնէին ստորերկրեայ շտեմարան մը մտնել կըզգային : Ուստի երկու նորեկները դեղեւումով մը յառաջացան հազիւ հազ անյայտ կերպարանքներ նշմարելով իրենց չորագին , մինչդեռ խուցին բնակիչները որոնք սովորած էին այս մշուշին կատարելապէս կը տեսնէին և կը զննէին զանոնք :

Պ . Լըպլան բարեսէր և արտում նայուածքովը մօտեցաւ , և բաւ Ժօնտրէթին .

— Պա՛րոն , այս ծրարին մէջ նոր զգեստներ աւուէ , զուլպաներ և վերմակներ կան :

— Մեր հրեշտակային բարերարը երախտագիտութեամբ կը համակէ զմեզ , ըսաւ Ժօնտրէթ՝ մինչև գետինը խոնարհելով : — Յետոյ իր առջինէկ ազգական մօտեցաւ՝ մինչդեռ երկու այցելուները այս սղորմելի սենեակը կը դիտէին , և անոր ականջին կամաց մը և արագօրէն ըսաւ .

— Տեսա՞ր . միթէ ձեզ չըսի՞ . ահա բերածը լաթեր են , ստակ չէայ : Ամենքն ալ մէկ հօրի ջուր են : Աղէկ միտքս ինչաւ , ի՞նչպէս ստորագրուած էր այս ապուշ ձերին գրուած նամակը :

Ֆապանթու , պատասխանեց աղջիկը :

— Դերասանապետ , լա՛ւ :

Ժօնտրէթ աղէկ որ նամակին ստորագրութիւնը հարցուց , վասն զի միենայն միջոցին Պ . Լըպլան գէպ անոր կողմը կը դառնար և կը հարցնէր՝ անունը յիշել ուզողի մը կերպարանքով :

— Կը տեսնեմ որ շատ ցաւալի է ձեր վիճակը . պարոն . . .

— Ֆապանթու , պատասխանեց Ժօնտրէթ սաստկապէս :

— Պ . Ֆապանդու , այո՛ , այս է . կը յիշեմ անունը :

— Դերասանապետ , պարոն , որ յաջողութիւններ ունեցած է :

Հոս Ժօնտրէթ կարծեց թէ «մարգասէրը» զբաւելու վայրկեանը եկած է : Ուստի պօռաց այնպիսի ձայնով մը որ տօնավաճառներու մէջ ծագրածուի մը սնափառութեան ու միանգամայն մեծ ճամբաներու վրայ մուրացողի մը խոնարհութեան յատուկ ձայն մըն էր :

— Թալմայի աշակե՛րտ , պարոն , Թալմայի աշակե՛րտն եմ : Բազըր ժամանամաւ ժպտեցաւ ինծի : Աւա՛ղ , որ հիմա կարգը եկաւ դժբաղդութեան : Տէր իմ , բարերար , տեսէ՛ք անգամ մը , ոչ հաց ունինք , ոչ կըրակ : Խեղճ զաւակներս կրակ չունին : Մէկ աթոռ ունիմ , անոր ալ խսիրը պատռած է : Պատուհանին ապակին կտրած է ասանկ ցուրտ եղանակի մը մէջ : Կինս ալ հիւանդ է , անկողնին մէջ կը տառապի :

— Խեղճ կին ըսաւ Պ . Լըպլան :

— Զաւակս ալ վիրաւոր է , շարունակեց Ժօնտրէթ :

Վիրաւոր աղջիկը օտարականներուն դալուստովն իր ցաւը մոռնալով սկսած էր «օրիորդին» նայիլ ականապիշ , և զագրած էր հեծկլաւէ :

— Լա՛ց , պոռչտէ՛ քիչ մը , ըսաւ Ժօնտրէթ աղջկան մեղմով մը :

Եւ անմիջապէս աղջկան վիրաւոր ձեռքը ճմլեց։
Այս ամէնը ձեռնածուի մը լաւակութեանց կը նմա-
նէր։

Պատանուհին սկսաւ մեծածախ լալ։

Պաշտելի երեսասարդուհին զոր Մարիուս իր սրբ-
տին մէջ «Իւրսիւս» կանուանէր՝ անմիջապէս մօտե-
նալով։

— Խեղճ աղջիկ, բաւաւ։

— Տե՛ս ինչպէս արիւնջուայ է ձեռքը, գեղանի ո-
րիորդ, չարոհակեց ժօնարէթ։ Օրը վեց սու վատակե-
լու համար երբ մեքենայի մը տակ կ'աշխատէր, վը-
տանգի մը հանդիպելով վերադարձաւ։ Գուցէ, հարկ
պիտի ըլլայ թեւը կտրել։

— Իրա՞ն կ'ըսէք, հարցուց ձեր պարօնը՝ խռովե-
լով։

Պաշտելի աղջիկը այս լռօսքը իրաւ կարծելով սկսաւ
նորէն հեծելուալ։

— Աւա՛ղ, այո՛, բարեբաղ իմ, պատասխանեց հայրը։

Քանի մը վայրկեանէ ի վեր ժօնարէթ տարօրինակ
կերպով մը կը դիտէր «մարդասէրը»։ Մինչդեռ կը
խօսէր, կ'երեւար թէ նաև ուշադրութեամբ կը գննէր
զայն իբր թէ ուզէ՞ր միաքէն ելած բաներ յիշել։ Յան-
կարծ պատեհ անիթ մը սեպելով այն բոպէն ուր նո-
րեկները համակրութեամբ պզտիկին հարցումներ կ'ը-
նէին իր վիրաւոր ձեռքին նկատմամբ, կնոջը քովը
գնաց որ անկողնին մէջ նստած էր վհատ և աստու-
կերպարանքով մը, և շուտով ու մեղմով ըսաւ անոր։

— Նայէ՛, աղէկ նայէ սա մարդուն։

Յետոյ գէպի Պ. Լըպլան դառնալով, իր ողբը շա-
րունակեց։

— Տեսէ՛ք, պարօն, կնոջս չապիկէն ի դատ զգեստ
մը չունիմ ամենեւին, այն ալ բոլորովին պատուած է

ասանկ ամենաստատիկ ցուրտ եղանակի մէջ։ Թիկնոց
չունիմ որ կարենամ դուրս ելլել։ Եթէ որ և է թիկնոց
մը ունենայի, կ'երթայի դերասանուհի օրիորդ Մարսը
տեանելու որ կը ճանչնայ և շատ կը սիրէ զիս։ Միա-
տեղ դեր խաղացած ենք գաւառներու մէջ, լսած էք
արդեօք։ Ես ալ պատկներ ընդունած եմ իրեն հետ։
Բայց ոչ, բան մը չեմ տեսներ։ Եւ տունս ալ ստակ մը
անգամ չկայ։ Կրնա հիւանդ է։ Աղջիկս վտանգաւոր
կերպով վիրաւորուած է։ Պէտք է որ դարմանուի ան-
հաւ աղջիկս։ Բայց բժիշկը, բայց դեղաժամօր, ուր-
կէ՞ դոնեմ ստակը որ ասոնց տամ, և ոչ իսկ լուծայ
մը ունինք, պարօն։ Մէկ բուլի առջեւ երկրպագու-
թիւն կ'ընէի, եթէ անէի։ Ահա տեսէք թէ միջոց ուր
իջած են ճարտարութիւնները։ Գիտէ՞ք, սիրուն օրիորդ,
վեհա՛ն իմ բարերար, դուք որ առաքինութիւն և
բարութիւն կը չնչեք, գիտէ՞ք որ խեղճ աղջիկս ա-
ղօթք ընելու համար եկեղեցի կ'երթայ, այն եկեղեցին
շոր դուք կ'անուշաչափէք և ուր ձեզի կը նշմարէ միշտ։
Վասնզի աղջիկներուս կրօնական պարտականութիւն-
ներ կատարել կուտամ։ Չուզեցի որ դերասանուհի ըլ-
լան։ Ա՛հ, եթէ անգամ մը գայիին լակոտները, կը հաս-
կըցնեմ իրենց իմ ո՛վ ըլլալս։

Ես կատակ չգիտեմ։ Պատիւի, բարոյակամի, ա-
ռաքնութեան վրայ անոնց խրատներ տալէ բերանս
կը չօրնայ, պարօն։ Հարցուցէք, եթէ չէք հաւատար-
կ'ուղեմ որ աղջիկներս ուղիղ քայլեն։ Հայր մը ունին
անոնք, չեն ընաւ այն թշուառուհիներու կարգէն որոնք
սկզբան ընտանիք չեն ունենար և որոնք հօտի յետոյ
հասարակութեան հետ կ'ամոստանան, որոնք նախ
օրիորդ Աննատ կ'անուանուին, և յետոյ տիկին Ամէլ-
Մարգ կ'ըլլան։ Ասանկ բան չկրնար ըլլալ Թուրքանի
ընտանիքին մէջ։ Կ'ուղեմ առաքինապէս դատաւարակել

զաննք, կ'ուզեմ որ պարկեշտ ըլլան, ազնիւ ըլլան: Աստուծոյ հաւատան, թէ ոչ. Աստուած վկայ...: Բայց սակայն, պարոն, իմ ազնիւ պարոնս, գիտէ՞ք թէ վաղը ինչ փորձանք պիտի պատահի: Վաղը փետրվարի 4ն է, օր աղետալի, յետին՝ պայմանաժամ զոր այս տունին տէրը տուած է ինձ. եթէ այս գիշեր սենեակիս վարձքը չվճարեմ, վաղը մեծ աղջիկս, ես, կնիկս իր տենդովը, պզտիկ աղջիկս վէրքովը, ամէնքս ալ ասկէ պիտի արտաքսուինք, դուրս նետուելով առանց պատրասարանի փողոցը պիտի մնանք, պուլվարին վրայ պիտի մնանք անձրեւին տակ, ձիւնին տակ կենալով: Ահա վիճակս, պարոն: Չորս եռամսեայ, այսինքն մէկ տարուան վարձք պարտք ունիմ որ է վաթսուն ֆրանք:

Ժօնտրէթ կը ստէր: Չորս եռամսեայն քառասուն ֆրանք կ'ընէր, և չէր կրնար չորս եռամսեայ պարտաւորել քանի որ Մարիուս՝ դեռ վեց ամիս չկար՝ երկու եռամսեայն վճարած էր:

Պ. Լըպլան գրպանէն հինգ ֆրանքնոց մը հանեց և սեղանին վրայ նետեց:

Ժօնտրէթ ժամանակ ունեցաւ իր մեծ աղջկան աղանջին մրմռալու:

— Անդգամը. ի՞նչ ընեմ ես հինգ ֆրանքը: Աս և ոչ իսկ աթոռիս և ապակիիս արժէքն է: Եկո՛ւ տէ՛ծախս րրէ ասանկ մարդերու համար:

Սակայն Պ. Լըպլան թխազոյն մեծ վերաբերու մը հանելով զոր իր կապտագոյն վերաբերուին վրայէն հագած էր՝ աթոռին կռնակին վրայ նետած էր:

— Պ. Փապանթու, ըսաւ, վրաս հինգ ֆրանք ունիմ միայն. բայց հիմա աղջիկս տուն պիտի տանիմ, և այս իրիկուն դարձեալ հոս պիտի գամ. ըսիք թէ պարտաւոր էք այս գիշեր վճարել, այնպէս չէ՞:

Ժօնտրէթի դէմքը տարօրինակ արտայայտումով մը լուսաւորուեցաւ:

— Այո՛, տէր իմ յարգապատիւ: Այս իրիկուն ժամը ութին տան տիրոջ տունը երթալու պարտաւոր եմ:

— Ժամը վեցին հոս պիտի ըլլամ, և վաթսուն ֆրանքը պիտի բերեմ:

— Տէր իմ, բարեբար. պօռաց ժօնտրէթ մոլեգին: Եւ կամաց մը շարունակեց.

— Կնի'կ, աղէկ նայէ իրեն:

Լըպլան գեղանի աղջկան թեւը մտաւ դարձեալ և դէպի դուռը դառնալով.

— Այս իրիկուն, բարեկամներ, ըսաւ:

— Ժամը վեցին, այնպէս չէ՞, հարցուց ժօնտրէթ:

— Ճիշդ ժամը վեցին:

Եոյն պահուն ժօնտրէթի մե՛կ աղջիկը աթոռին վրայ ձգուած վերաբերուն տեսնելով.

— Պարոն, ըսաւ, մոռցաք առնել ձեր վերաբերուն:

Ժօնտրէթ ահարկու կերպով մը ուսերը վեր ընելով անգամ մը աղջկանը նայեցաւ շանթաձիգ նայուածքով մը:

Պ. Լըպլան ետեւը դարձաւ և ժպտելով պատասխանեց.

— Չեմ մոռնար, այլ կը թողում:

— Ո՛ր պաշտպանդ իմ, ըսաւ ժօնտրէթ, ո՛ր վեհազն բարերարդ իմ, կ'արտասուեմ երախտագիտութեամբ: Ներեցէ՛ք որ մինչեւ կառքը տանիմ ձեզի:

— Եթէ դուրս պիտի ելլէք: Կրկնեց Պ. Լըպլան, առէ՛ք սա վերաբերուն: Ստուգիւ սաստիկ ցուրտ կայ:

Ժօնտրէթ երկրորդ անգամ ըսել տալու հարկ չը թողուց: Անմիջապէս կռնակը անցուց դռնագոյն վերաբերուն:

Եւ երեքը մէկ դուրս ելան, ժօնտրէթ օտարական ներուն առջեւէն երթալով:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ.

ՐԷԺԻԻ ԿԱՌՔԵՐՈՒՆՎԱՐՁՔԸ ԵՐԿՈՒ ՖՐԱՆՔ Է ԱՄԷՆ ՍԷԿ ԺԱՄԻՆ ՇԱՍԱՐ

Մարիուս այս սեպագանը ամէն պարագաներովը տեսած էր, այլ սակայն իրապէս բան մը տեսած չէր: Աչքերը նորաոտի օրիորդին վրայ յասեր էին անուշ օրիորդին դէպ ի սենեակը առած տաաջին քայլէն իվեր՝ կրնանք ըսել թէ՝ Մարիուսի սիրտը լոյսոյովին բռնած և պաշարած էր զայն: Անոր զալէն Ժնշու երթալը Մարիուս ասորած էր ան հիասքանչ կեանքով որ ամէն նիւթական ըմբռնումները կը դուրսեցնէ և հոգին ամբողջապէս միայն մէկ կէտի մը վրայ կը գահաւիժէ: Կը նայէր անհատիչ չէ թէ այն աղջկան այլ այն լոյսին որ սեղուսեայ լոթիկ և թաւիչէ փեղոյր մը ունէր: Եթէ Սիրիուս ասաղը սենեակը մտած ըլլար, աւելի ստատիկ չլացում չպիտի տար Մարիուսին:

Մինչդեռ անտիական օրիորդը ծրար կը քակէր, դգեառները և վերմակները կը բանար, բարեսիրապէս հրեանդ մօրը և կտրեկցարար վերաւոր աղջկան հարցումներ կ'ընէր: Մարիուս անոր ամէն շարժումները կը դիտէր, ամէն խօսքերը լսելու կը ջանար: Կը ճանչնար անոր աչքերը, ճակատը, դեղեցկութիւնը, հասակը, քայլը, բայց ձայնին հնչիւնը չէր ճանչնար: Կարծած էր թէ Լիլ քսէնպուրկի մէջ անոր քանի մը խօսքը լսած է, բայց կատարելապէս ազահով չէր լսած ըլլալուն: Իր կեանքէն տառը տարի կուտար՝ անոր խօսիլը լսելու, այն երաժշտութենէն մաս մը առ-

նելով հոգօին մէջ պահելու համար: Բայց ամէն բան անլսելի կը մնար ժօնարէթի ողորմելի վայնասունեւուն և շեփորական աղմուկներուն պատճառաւ: Մարիուս հիացումով դբաւուած ժամանակ, միանգամայն իրապէս կը բարկանար ժօնարէթի դէմ: Գեղանի օրիորդին կը նայէր անընդհատ և սիրազին: Չէր կրնար երեւակայել թէ իրօք այն երկնային արարածն էր այն զոր այս գարշելի մարդերուն և սոսկալի խուցին մէջ կը նշմարէր: Կը կարծէր թէ գորտերու մէջ Կոլիպրի(*) մը կը տեսնէ:

Երբ դուրս ելաւ գեղանի աղջիկը, Մարիուս ուղեց անմիջապէս ետեւէն երթալ, հետքը չթողուլ, չբաժնուիլ մինչեւ գիտնալը թէ ո՛ւր կը բնակի, գէթ դարձեալ չկորսնցընել զայն՝ այսպիսի հրաշքով մը վերստին գտնելէն ետքը: Վար ցատկեց դարանէն և փեղոյրը առաւ: Երբ ձեռքը պարզունակի սողնակին կը տանէր՝ դուրս ելլելու համար, բան մը եկաւ միտքը, և կանգ առաւ: Նրբանցքը երկայն, սանդուխը ցից, ժօնարէթ ալ շաղակրատ էր. Պ. Լըպլան անշուշտ տակաւին կառքը մտած չէր, հետեւարար նրբանցքին մէջ, կամ սանդուխին վրայ, կամ չէմին վրայ եթէ ետ դառնալով Մարիուսը տեսնէր այս տունին մէջ, անշուշտ պիտի խռովուէր, և նորէն անոր ձեռքէն աղատելու միջոց պիտի գտնէր, և այս անգամ ալ Մարիուսի յոյսն ի գերեւ կ'ելլէր: Ի՜նչ ընեմ, սպուհեմ արդեօք լիջ մը. կ'ըսէր իրովի Մարիուս, բայց սպասելու ատենս կառքը կրնալ մեկնիլ: Մարիուս վարանումի մէջ էր: Վերջապէս վտանգը աչքը առաւ, և սենեակէն դուրս ելաւ:

Նրբանցքին մէջ ալ ոչ ոք կար: Դէպի սանդուղը վազեց: Սանդուղին վրան ալ ոչ ոք կար: Շուտ մը իջաւ, պուլվարը հասաւ ճիշդ այն պահուն ուր կառքշտառներ

քի մը Բըթի-Պանքիէի փողոցին անկիւնէն դառնալը և Բարիզ վերադառնալը տեսաւ :

Մարիուս վաղելով գնաց դէպ յայն կողմը. երբ պուլվարին անկիւնը հասաւ, նորէն տեսաւ այն կառքը որ Մուֆթարի փողոցէն կուգար արագապէս. կառքը արդէն բաւական հեռու էր, և ամենեւին կարելի չէր հասնիլ անոր քով. ի՞նչ ընէր. միթէ վաղեր. անկարելի բան. մանաւանդ թէ Պ. Լըպլան իր նստած կառքին մէջ անշուշտ պիտի տեսնէր անոր այսպէս վաղելով կառքի մը ետեւէն երթալը, պիտի ճանչնար զայն : Նոյն պահուն, — ի՞նչ անլուր և հրաշալի դիպում, — Մարիուս Բէթիի երկանիւ կառք մը նշմարեց որ պուլվարին վրայէն պարապ կ'անցնէր : Մտածելու հարկ չկար. պէտք էր մտնել այս երկանիւ կառքը և Պ. Լըպլանին կառքին ետեւէն երթալ : Ասիկա ապահով, ազդու և անվտանգ միջոց մըն էր :

Մարիուս նշան ըրաւ կառապանին որ կենայ և պահուց :

— Ժամի վրայ հաշուելով :

Մարիուս փողակապը դրած չէր. վրայի թիկնոցը ամէն օրուան հին թիկնոցն էր որու քանի մը կոճակները փրթած էին, իսկ շապիկը կուրծքին վրայի ծալքերուն մէկուն քովէն խզտուած էր :

Կառապանը կանգ առաւ, աչքերը թարթեց և դէպի Մարիուս երկնցուց ձախ ձեռքը իր ցուցամատը բոլորին հետ մեղմիկ շփելով :

— Ի՞նչ ըսաւ Մարիուս :

— Կանխիկ վճարէ, ըսաւ կառապանը :

Յիշեց Մարիուս թէ վրան տասնըվեց սու ունէր միայն :

— Ո՞րքան, հարցաւ :

— Քառասուն սու :

— Ի դարձին կը վճարեմ :

Կառապանը՝ փոխանակ պատասխան մը տալու՝ Լա Բալիսի եղանակը սուլեց և երկվարը մտրակեց :

Մարիուս մոլորագին կերպարանքով մը երկանիւ կառքին հեռանալուն նայեցաւ : Քսանրչորս սուի համար՝ զոր չունէր՝ իր ուրախութիւնը, երանութիւնը, հետը կը կորսուէր. նորէն խաւարով կը պաշարուէր. աչքը բացուած էր. այլ հիմա նորէն կը կուրնար : Դառնապէս՝ և պէտք է ճիշդը ըսել՝ սաստիկ վիշտով մը յիշեց այն հինգ ֆրանքնոցը զոր նոյն օր առտուն այն թշուառական աղջկան տուած էր : Եթէ քովը ըլլար այն հինգ ֆրանքնոցը, պիտի ազատէր, պիտի վերածնէր, լիմպոսէն և խաւարէն պիտի ելլեր. առանձնութենէ, թախծութենէ, այրիութենէ պիտի ազատուէր. իր ճակատադրին սեւաթոյր թելը նորէն կապէր այն ոսկեղէն գեղեցիկ թելին հետ որ պահ մը առաջ իր առջև կը ծիփար և որ երկրորդ անգամ կտրուած էր : Տունը դարձաւ յուսարեկ :

Մարիուս կրնար ըսել իրովի թէ Պ. Լըպլան խօսք տուած էր իրիկունը դարձեալ գալու. և թէ այս անգամ անոր ետեւէն երթալու համար կը պարտաւորէր լաւագոյն կերպով պատրաստուիլ. բայց Մարիուս հոգւով սրտով գեղանիին նայելու զբաղելով հաղիւ հաղ լսած էր Պ. Լըպլանին խօստումը :

Երբ ամառուղէն վեր պիտի ելլէր, պուլվարին միւս կողմէն Ժօնտրէթը նշմարեց որ Պարիէր Տէ Կօպլէնի փողոցին ամայի պատին քովն էր «մտրդասէրին» վերաբեկուովը պլլուած, և կը խօսակցէր կասկածելի կերպարանք ունեցող այն մարդերէն մէկուն հետ զոր սովորութիւնն եղած է ֆաղափարաբանութիւնը քաղաքի անուանել. մարդի՛ր որոնք երկդիմի կերպարանք, կասկածելի մենախօսութիւն ունին. որոնք չարախորհուրդ

կերեւան և որոնք գրեթէ սովորաբար ցորեկը կը քնանան, ուրկէ ներելի է ենթադրել թէ գիշերը կ'աշխատին:

Այս երկու մարդերը որ յորձանքով եկող ձիւնին տակ անշարժ կը խօսէին, խուճը մը կը կազմէին զոր ստիկան մը անշուշտ պիտի կրնար գիտել և զոր սակայն Մարիուս հազիւ հազ նշմարեց:

Թէև վշտագին մտատանջութեամբ մը գրաւուած էր Մարիուս, բայց և այնպէս ստիպուեցաւ բռնել իրովի թէ քաղաքադռներու այն թափառիկը որու հետ կը խօսէր ժօնորէթ, կը նմանէր Բրէնթանիէ ըսուած, Պիկրընայլ ըսուած Բանչօ անուն մէկու մը զոր Գուրֆէյրադ անգամ մը ցուցուցած էր իրեն, և որ թաղին մէջ իբր գիշերային բաւական վտանգաւոր շրջող մը կը նկատուէր: Նախորդ գիրքին մէջ այս մարդուն անունը տեսանք արդէն: Այս Բրէնթանիէ, Պիկրընայլ ըսուած Բանչօն ետքէն բազմաթիւ եղեռնական դատերու մէջ դանուեցաւ, և անկէ ետք հոշակաւոր անառակ մը եղաւ: Այն տոնն տակաւին անուանի պնառակ մըն էր միայն: Այսօր աւանդութիւն մըն է աւազակներու և մարդասպաններու մէջ: Նախորդ իշխանութեան վերջերը աւազակութեան դաս կուտար: Եւ երեկոյին գիշերուան մութը տիրած ժամանակ ուր խուճերը կը կազմուէին և ցած ձայնով կը խօսին, բանտարկեալները Ծօրսի (բանտ) Ծօս-օ-Լիօն ըսուած գաւիթը խմբուելով անոր վրայ կը խօսակցէին: Այս բանտին մէջ, ճիշդ հոն ուր գիշերապահներու ճամբուն տակէն արտաքնոյթ խողովակը կ'անցնի, — այս խողովակը 1843ին երեսուն բանտարկեալներու անլուր փախուստին ծառայեց ցերեկով, — ուզողը կրնայ այս արտաքնոյթն սալաքարին վերեւը տեսնել անոր ԲԱՆՇՕ անունը զոր անգամ մը փախչելու փորձ մը ըրած ժամանակ ինք յանդգնաբար

քանդակած էր պահնորդներու պատին վրայ: Ուտիկանութիւնը 1832ին արդէն հսկողութեան տակ դրած էր զայն, բայց Բանչօ տակաւին մեծ գործերու ձեռնարկած չէր:

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԱ.

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵՆ ԿՇՏԻՆ

Մարիուս տունին սանդուղէն վեր ելաւ յամրաքայլերը իր խուցը մտնելու վրայ էր, նրբանցքին մէջ ժօնորէթի մեծ աղջիկը տեսաւ որ իր ետեւէն կուգար: Մարիուս ատելութիւն մը զգաց այս աղջիկը տեսնելով, վասն զի անոր քեփն էր իր հինգ ֆրանքը զոր չէր կրնար ետ ուզել: Վասն զի շատ ուշ էր, երկանիւ կառքը ա'լ գացած, և Պ. Լըպլանի կառքն ալ շատ հեռացած էր: Մանաւանդ թէ ետ ուզելու ալ ըլլար հինգ ֆրանքը, աղջիկը չպիտի տար: Բիշ մը առաջ իրենց սենեակը եկող անձերու տունին վրայօք անոր հարցումներ ընելն ալ աւելորդ էր անշուշտ. այն չէր գիտեր անոնց ո'ւր բնակիլը, վասն զի Ֆապանթու ստորագրուած նամակին հասցէն էր Առ պարոն քարեգործ Սեն-Ժազ-սիւ-Հօ-Բա եկեղեցւոյ:

Մարիուս իր սենեակը մտաւ և դուռը հրեց ետեւէն:

Չգոցուեցաւ դուռը. ետեւը դարձաւ Մարիուս և տեսաւ ձեռք մը որ կիսաբաց դուռը կը բռնէր չգոցուելու համար:

— Ի՞նչ է այն, ո՞վ է այն, հարցուց Մարիուս:

Դուռը բռնողը ժօնտրէթին աղջիկն էր:

— Դո՞ւք էք, կրկնեց Մարիուս գրեթէ խստիւ:
Դա՞ճեալ դուք էք: Ի՞նչ կ'ուզէք:

Աղջիկը խոհուն կ'երեւար և չէր նայեր: Առաւօտեան համարձակութիւնը չունէր հիմա: Ներս մտած չէր և նրբանցքին ստուերին մէջ կը կենար ուր Մարիուս կիսաբաց դռնէն կը նշմարէր զայն:

— Է՛, վերջապէս պիտի պատասխանէ՞ք թէ ոչ: Ի՞նչ կ'ուզէք:

Աղջիկը անոր վրայ պտրտցուց իր տխուր նայուածքը ուր կարծես թէ տեսակ մը ճառագայթ կը վառէր աղօտարար, և ըսաւ.

— Տրտում կ'երեւաք, պարոն Մարիուս: Ի՞նչ ունիք:

— Ե՞ս, ըսաւ Մարիուս:

— Այո՛, դուք:

— Բան մը չունի՞ս:

— Այո՛, ունիք:

— Ոչ:

— Ես կ'ըսեմ թէ ունիք:

— Հանդարտ ձգեցէք զիս:

Մարիուս նորէն հրեց դուռը, բայց աղջիկը ձեռքը չքաշելով դռան վրայէն.

— Իրաւունք չունիք այդպէս վարուելու հետս, ըսաւ: Թէեւ հարուստ չէք, բայց այս առտու բարեպէս վարուեցաք հետս: Հիմա նոյնպէս վարուեցէք: Ստակ տուիք ինծի որ հաց ուտեմ. հիմակ ալ ըսէք ինձ թէ ի՞նչ ունիք: Յայտնի կ'երեւայ թէ վիշտ մը ունիք: Չեմ ուզեր որ վիշտ ունենաք: Ի՞նչ ընել պէտք է ասոր համար: Կրնամ ձեզ ծառայութիւն մը ընել, Գործածեցէք զիս: Ձեր գաղտնիքները չեմ հարցուներ, պէտք

չունիք յայտնելու ինձ զանոնք, բայց վերջապէս կըրնամ օգտակար ըլլալ: Կրնամ օգնել ձեզ, քանի որ հօրս կ'օգնէք: Երբ հարկ ըլլալ նամակներ տանիլ, տուները երթալ, դուռնէ դուռ հարցնել, հասցէ մը գտնել, մէկու մը ետեւէն երթալ, իմ ձեռքէս կուգայ այդ ամէնը: Արդ ուրեմն կրնաք ըսել ինձ ի՞նչ որ ունիք. կ'երթամ խօսելու որոնց հետ որ պէտք է, Երբեմն մարդ մը մարդերու հետ կը խօսի, և տհա կրնամ գիտնալ ինչ որ հարկ է գիտնալ, և ամէն բան կը կարգադրուի: Պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու:

Մարիուսի մտքէն գաղափար մը անցաւ: Մարդս երբ իյնալը կ'զգայ, կա՞յ ոստ մը զոր առ ոչինչ համարէ:

Ժօնտրէթի աղջկան մօտեցաւ:

— Մտի՛կ ըրէ՛. . . ըսաւ անոր:

Աղջիկը Մարիուսի խօսքը ընդմիջեց ուրախութեամբ մը որ իր աչքերուն մէջ կը փայտաակէր:

— Ո՛հ, ապրիք, այդպէս դուզելով խօսեցէք հետս, աւելի սիրելի է ինձ դու քան թէ դուք ըսուիք:

— Լա՛ւ, կրկնեց Մարիուս, դո՛ւն բերիք հոս տօն ձեր պարօնը այն աղջկան հետ, այնպէս չէ՛:

— Այո՛:

— Ո՛ւր է անոնց տունը, գիտե՞ս:

— Ոչ:

— Գտի՛ր և ըսէ ինծի:

Ժօնտրէթուհին նայումը տրտում ըլլալէ դադարելով ուրախութեամբ համակուած էր. հիմա ուրախ ըլլալէ զադրելով տխրութեամբ համակուեցաւ:

— Ա՛յդ է ձեր ուզածը, հարցուց Մարիուսին:

— Այո՛:

— Մի՛թէ կը ճանչնա՞ք զանոնք:

— Ոչ:

— Այսինքն, կրկնեց ուժգնակի, չէք ճանչնար զնե և կ'ուզէք ճանչնա՞լ:

Այս զանոնք որ զնեի փոխուած էր, չգիտեմ ի՞նչ յայտարար և դառնալի բան մը ունէր:

— Վերջապէս, կրնա՞ս, բաւ Մարիուս:

— Գեղանի օրօրդին հասցէն պիտի տամ ձեզի:

Այս գեղանի օրօրդ քսուերն ալ նուրբ նշանակութիւն մը ունէին որ Մարիուսին սիրտը նեղացուց: Մարիուս կրկնեց.

— Վերջապէս ինչ և է. հօրը և աղջկան հասցէն, անոնց հասցէն կ'ուզեմ. կրնա՞ս գտնել:

Աղջիկը ուղղակի Մարիուսին նայելով, բաւ.

— Ի՞նչ պիտի տաք ինծի:

— Ի՞նչ որ պիտի ուզես:

— Ի՞նչ որ պիտի ուզեմ:

— Այո՛:

— Հասցէն պիտի ունենաք:

Աղջիկը վար բռն գլուխը, ապա յանկարծական շարժումով մը քաշեց դուռը որ գոցուեցաւ:

Մարիուս մինակ մնաց իր սենեակին մէջ:

Աթոռի մը վրայ նստաւ իյնալու պէս, գլուխը և երկու արմուկները անկողինին վրայ կոթնցուց և պաշարուեցաւ այնպիսի մտածումներէ զոր չէր կրնար ամփոփել և կարծես թէ գլուխը կը դառնար: Իր ուղեղին մէջ խառն ի խուռն յիշուած էին ինչ որ առաւօտէն ի վեր տեղի ունեցած էր, այսինքն հրեշտակին երևալը, անհեռութեանալը, ինչ որ ժօնարէթի աղջիկը քիչ մըն ալ բաժնէր իրեն, և յոյսի նշող մը որ անբաւ լուսահատութեան մը մէջ կը ծփար:

Յանկարծ իր մտախռովութենէն սթափեցաւ ուժգնակի:

Ժօնարէթի բարձր և բիրտ ձայնը լսեց որ յետա-

զայ խօսքերը կ'ըսէր, խօսքե՛ր որոնք իրեն համար կարեւորութիւն մը ունէին:

— Կը կրկնեմ թէ ապահով եմ և թէ կը ճանչնամ զինքը:

Ժօնարէթ որո՞ւ վրայ կը խօսէր: Զո՞վ ճանչցած էր Պ. Լըպլա՞նը. ձիւր Իւրսիլին՝ հայրը. ի՞նչ. մի՞թէ ժօնարէթ կը ճանչնար զայն: Մարիուս ասանկ յանկարծական և անակնկալ կերպով մը վերջապէս ալ պիտի ստանա՞ր այն ամէն տեղեկութիւնները առանց որոյ իր կեանքը նոյն խակ իրեն համար միթէն էր. ա՛լ պիտի գիտնա՞ր վերջապէս թէ ո՞վ էր իր սիրածը, թէ ո՞վ էր այն երիտասարդուհին, նաև անոր հայրը. այն միթութիւնը որ կը պաշարէր զանոնք, ա՛լ վերջապէս պիտի փարատէ՞ր ուրեմն. ա՛հ, սո՛ւրբ Աստուած:

Դարանին վրայ աւելի ծառեց քան թէ ելաւ, և միջնորմին պզտիկ ծակին մօտեցաւ դարձեալ նայելու համար.

Նորէն կը տեսնէր ժօնարէթի որջին ներսը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Բ.

Պ. ԼԵՊԼԱՆԻ ՇԻՆԳ ՖՐԱՆՔԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ընտանիքին տեսքը գրեթէ ամփոփօթի մնացած էր, վասնզի կրնն և աղջիկները ծրարին պարունակածները առնելով ասուէ զանկապաններ և շապիկներ հագած

էին: Երկու անկողիններուն վրան աչ երկու նոր վեր-
մակ նետուած էր. այս էր միայն եղած փոփոխութիւնը:

Ժօնտրէթ յայտնի է թէ նոր եկած էր դուրսէն:
Տակաւին չնչապառ կ'երեւար: Աղջիկները բուխերիկին
քով գետինը նստած էին, և առջինկը կրօսերին վի-
րաւոր ձեռքը կը դարձանէր: Կինը բուխերիկին մօտա-
կայ խշտեակին վրայ կարծես թէ սմբեր էր դարձանա-
լի դէմքով մը: Ժօնտրէթ խուցին մէջ աջ ձախ կ'եր-
թեւեկէր մեծաքայլ: Աչքերը տարօրինակ կ'երեւային:

Կինը որ երկանը առջեւ վեհերոտ և շուարումով
համակուած կ'երեւար, համարձակեցաւ բսկու անոր.

— Իրա՞ն կ'ըսես: Սպասողապէս գիտե՞ս:

— Զարմանալի՛ հարցում: Ուրիշ տարի առաջ էր,
այո՛, կը ճանչնամ զինքը: Ա՛հ, կը ճանչնամ. իսկոյն
ճանչցայ թէ ո՛վ է: Զարմա՛նք որ անմիջապէս աչքիդ
չզարկաւ:

— Ո՛հ:

— Բայց ըսի քեզ որ ուշադրութիւն ընես, հասա-
կը նոյնը, դէմքը նոյնն է. հազիւ թէ աւելի ծեր է.
կան մարդիկ որոնք չեն ծերանար, չգիտեմ թէ ի՞նչ
կ'ընեն որ չեն ծերանար. ձայնն ալ նոյնն է: Աւելի
մաքուր հագուած է. անա այս է միայն փոփոխու-
թիւնը: Ա՛հ, սմսեղո՛ւկ ծերուկ, հիմակ ա՛լ բռնեցի,
քեզի, կեցի՛ր:

Կանգ առնելով իր աղջիկներուն ըսաւ.

— Դուք ելէք գացէք ասկէ: Շա՛տ զարմանալի
բան որ անմիջապէս աչքիդ չզարկաւ այդ մարդը:

Աղջիկները հնազանդելու համար ոտք ելան:

— Իմ վիրաւոր ձեռքովը, թոթովեց մայրը:

— Օդ առնելով ցաւը պիտի մեղմանայ ըսաւ Ժօն-
տրէթ:

Յայտնի էր թէ Ժօնտրէթ այն մարդոց կարգէն էր

որոնց ներելի է դիմադարձութիւն ընել: Դուրս ելան
աղջիկները:

Մինչդեռ դռնէն դուրս կ'ելլէին, հայրը առջինե-
կին թեւը բռնեց. և մասնաւոր ձայնով մը ըսաւ անոր.

— Ճիշդ ժամը հինգին հոս պիտի գտնուիք եր-
կուքնիդ ալ: Պէտք պիտի ունենամ ձեզի:

Մարիուս կրկնապատկեց ուշադրութիւնը:

Ժօնտրէթ երբ մինակ մնաց կնիկին հետ, նորէն
սկսաւ քալել սենեակին մէջ և լոկելայն երկու կամ
երեք անգամ շրջան ըրաւ ծայրէ ի ծայր: Յետոյ վրայի
կնային շապիկին ստորին մասը իր բանթալօնին գօտիին
մէջ խօթեց և իջեցուց. քանի մը վայրկեան ևս ան-
ցաւ:

Յանկարծ դէպ իր կնիկը դարձաւ, և թեւերը
կուրծքին վրայ դնելով պօսաց.

— Կ'ուզե՞ս որ քեզ ուրիշ բան մը ըսեմ օրիորդը...

— Է՛, ըսէ նայիմ, ի՞նչ ո՞րիորդը, պատասխանեց
կինը:

Մարիուս չէր կրնար կասկածիլ. իրօք անոր վրայ
էր խօսքը: Երանդագին անձկութեամբ մտիկ կ'ընէր:
Իր բոլոր կեանքն ականջներուն մէջն էր:

Բաց Ժօնտրէթ ծռած և կնոջը ցած ձայնով բան
մը ըսած էր: Յետոյ կանգնեցաւ, և բարձր ձայնով
վերջացուց խօսքը:

— Ահ,

— Ա՛ն որ... ըսաւ կինը:

— Ան է հա՛, ըսաւ էրիկը

Բառ չենք գտնել որ կարենանք մեկնել ինչ որ
էր պարունակէր կնոջը այս ա՛ն որ...ը: Այս խօսքին
մէջ ամփոփուածն էր զարմանք, կատաղութիւն, ասե-
լութիւն, բարկութիւն որոնք հրէշային գոչումի մը
հետ խառնուած և միացած էին:

Երկը կնկան ականջին քանի մը բառ ըսելով, անշուշտ օրիորդին անունը տալով տհա այս ամենի և սմբած կինը արթնցաւ, և պօղալի ըլլալէ դադրելով անարկու կերպարանք մը առաւ:

— Անկարելի բան, պօռաց: Երբ կը մտածեմ թէ իմ աղջիկներս բնկոտն կը քայլեն և բոպա մը չունին որ հագնին: Ի՞նչ. սնդուսէ մաշկեակ մը, թաւէ փեղոյր մը, մետաքսեայ կիսաձեւ կօշիկներ և ուրիշ բաներ, որոնք ամէնը մէկ երկու հարիւր ֆրանքէն աւելի կ'արժեն. հաղո՛ւտա մը զոր տեսնողը պիտի կարծէ թէ աղնիւ օրիորդ մըն է՝ ան. ոչ, կը սխալիս, բարեկամ, ասիկա ան չէ. բայց նախ դիտէ՛ որ միւսը սոսկալի ագեղ մըն էր. ասիկա գէշ չէ. իրօք կ'ըսեմ թէ ասիկա գէշ չէ. ասիկա չնրնար ա՛ն ըլլար:

— Ես ալ կ'ըսեմ թէ ան է: Պիտի տեսնես:

Ժօնտրէթի կնիկը երբ այս բացարձակապէս հաստատական պատասխանը առաւ, իր լայն դէմքը՝ որ կարմիր և խաբտեալ էր՝ վեր բրաւ և ձեղունը նայեցաւ տձեւ նայուացքով մը: Նոյն պահուն այս կինը իր էրիկէն աւելի անարկու երեւցաւ Մարիւռին: Մատակ վագրի մը պէս նայող մատակ խող մըն էր այն:

— Ի՞նչ, կրկնեց կինը, ուրեմն այն մաւրացկան լակո՞տն է այս սոսկալի գեղեցիկ օրիորդը որ կարեկից կերպարանքով մը աղջիկներուս կը նայէր: Ո՛հ, ո՛ւր էր թէ կարող ըլլայի ոտքերուս 'տակ առնել և պանդալներովս կոխկրտելով փոքր դուռս թափել:

Անկողինէն վար ջաակեց և պահ մը ոտքի վրայ կեցաւ գլուխը բաց, ուռնգերը ուռեցած, բերանը կիսաբաց. և ձեռքերը ալ պրկուած ու դէպ ետեւը նետուած: Ապա ինչալու պէս նորէն երկնցաւ իշտեակին վրայ:

Մարդը կ'երթեւեկէր սոսանց ուշ գնելու իր էգին: Բանի մը վայրկեան անցաւ լռելեայն. մարդը կնոջը մօտեցաւ և կանգ առաւ անոր առջեւ՝ թեւերը կո՛րծքին վրայ առնելով ինչպէս ըրած էր պահ մը առաջ:

— Կ'ուզե՞ս որ քեզ ուրիշ բան մըն ալ ըսեմ:

— Ի՞նչ հարցուց կինը:

Կարձ և ցած ձայնով պատասխանեց,

— Ա՛լ հարստացայ:

Կինը էրիկին նայեցաւ այն նայուածքով որ կը նշանակէ: Մի՞թէ փախուկ է հետս խօսողը:

Ժօնտրէթ շարունակեց.

— Նզովի՛ց արմատ. Անօթի-մեռի՛ր-եթէ-կրակ-ու-նիս-. քրտահար-մեռի՛ր-եթէ հաց ունիս, թաղին թաղեցին էի մինչեւ հիմա. ա՛լ այսքանը կը բաւէ. կը բաւէ ա՛լ կրած թշտաութիւնս, ինձի համար, ուրիշներուն համար ալ կրեցի. ա՛լ կատակը մէկգի. ա՛լ ծիծաղալարժ չերեւար ինձ այս վիճակը, այսքան բառախաղները կը բաւեն, ո՛, Ատուած, ա՛լ կատակ չեմ վերցներ, հայրդ յաւիտենական ես ալ պիտի ուտեմ յագնեալու համար, ես ալ պիտի խմեմ ծաքաւո անցնելու համար. ես ալ կ'ուզեմ շուտայտիլ, քնանալ, չքանիլ ամենեւին. սառկելէս առաջ 'կ'ուզեմ քիչ մը միլիոնատէր ըլլալ:

Որջին բոլորաթիւը շրջան մը առնելէն ետք.

— Ուրիշներուն պէս, շարունակեց:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, հարցուց կինը:

Գլուխը օրեց, աչքը թաքթեց և ձայնը հանեց փոշոցներու բընագէտի մը պէս որ կ'ուզէ հնարք մը ցուցնել,

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ. մտիկ ըրէ՛:

— Կամաց խօսէ՛, մըմաց կ'ինը. մի՛ այդքան բար-

ձր խօսիր. եթէ գործի մը վրայ պիտի խօսիս, պէտք է որ լսուի բսկիքդ:

— Վա՛յ, ո՞վ պիտի լսէ. դրացի՞ն. քիչ մը առաջ դուրս ելլելը ես տեսայ: Բայց եթէ չելած ըլլայ անգամ, ատ աւանակին աւանակը մի՞թէ կը լսէ. բայց կը կրկնեմ թէ դուրս ելլելը աչքովս տեսայ:

Սակայն տեսակ մը բնական դրդումով Ժօնտրէթ սկսաւ աւելի ցած ձայնով խօսիլ, թէև բաւական ցած ձայնով չխօսելուն համար, Մարիուս կը լսէր անոր խօսքերը: Մարիուս այս խօսակցութիւնը կէտ առ կէտ և ամբողջապէս կրցաւ լսել. նպատակաւոր պարագան էր ձիւն եկած ըլլալը որո՞ւ պատճառաւ չէր լսուէր պուլ-վարէն անցնող կռօքերուն աղմուկը:

Ահա տսիկ ինչ որ Մարիուս լսեց.

— Աղէկ մտիկ ըրէ: Բռնուեցաւ Բօյիւրը. բռնուած ըսել է. արդէն եղաւ լմնցաւ այս գործը: Ամէն բան կարգի դրուած է: Պէտք եղած անձերու հիտ տեսնուեցայ: Այս իրիկուն ժամը վեցին պիտի գայ վաթսուն ֆրանքը բերելու համար, սինլքօ՛րը: Տեսա՛ր ի՞նչպէս շտկեցի և կլլեցուցի. վաթսուն ֆրանք պարտք ունիմ, տան տիրոջս տունը պիտի երթամ, պայմանաժողով փետրվարի 4ին կը լրանայ ըսի, ինչ որ ըսի, ամէնն ալ հաւատաց. աւանակ էր, ի՞նչ էր, արդ ժամը վեցին պիտի գայ, այսինքն այն միջոցին ուր դրացին ալ ընթրելու դացած կ'ըլլայ: Պիւրկօն խաթունն ալ քաղաքին մէջ սպասները լուալու վրայ պիտի ըլլայ: Դրացին ժամը տասնը մէկէն առաջ տուն չգտնար: Պզտիկները պիտի հակեն դուրսը: Դուն պիտի օգնես, մեղ: Մարդը մեր գործը պիտի ստիպուի լմնցնելու:

— Եւ եթէ չլմնցնէ՞, հարցուց կինը:

Ժօնտրէթ սոսկալի շարժում մը ընելով, ըսաւ.

— Մենք ալ զինքը կը լմնցնենք:

Եւ սկսաւ քահ քահ խնդալ:

Մարիուս առաջին անգամն էր որ անոր խնդալը կը տեսնէր: Այս խնդուքը ցուրտ և մեղմ էր և սարսուռ կուտար:

Ժօնտրէթ չըմինէին քով պահարան մը բանալով. զլխանոց մը առաւ և թեղանիքովը զայն խողանակելէն ետք զլուխը դրաւ:

Հիմայ ես կ'երթամ. ըսաւ: Տակաւին տեսնուելու մարդեր ունիմ, լաւ տեսակներէն: Պիտի տեսնես թէ ինչպէս գործը պիտի յաջողի: Կարելի եղածին չափ շուտ պիտի դառնամ. չահաւոր գործ մըն է մեր այս կատարելիք գործը, դուն տունը պահպանէ:

Եւ՝ երկու ձեռքը բանթալօնին գրպաններուն մէջ դրած՝ պահ մը կեցաւ խորհելով, յետոյ աղաղակեց:

— Մեծ բարեբախտութիւն մըն ալ աս է որ ան չձանչցաւ զիս: Եթէ ան ալ զիս ձանչցած ըլլար, ա՛լ չպիտի դար հոս: Պիտի փախցնէինք զինքը: Մօրուս աղատեց զիս, վիպական մօրուսիկս, իմ աղւոր վիպական մօրուսիկս:

Եւ նորէն սկսաւ խնդալ:

Պատուհանին քով գնաց: Անդադար ձիւն կուգար և երկնից գորշ գոյնը կը գծաւորէր:

— Ի՞նչ սոսկալի օդ, ըսաւ:

Ապա վերադառնաւ հագնելով:

— Ի՞նչ մը լայն կտրուած է, բայց հոգ չէ, շտրու-նակեց Ժօնտրէթ, աղէկ որ թշուառական ծերուկը ինձ տուաւ այս վերադառնալ: Եթէ այս վերադառնալ չըլլար, չպիտի կրնայի դուրս ելլել, և դարձեալ ամէն բան պարապի գացած պիտի ըլլար: Տե՛ս թէ ինչպիսի բաներէ կախում ունին գէպերը:

Եւ՝ զլխանոցը մինչև աչքերուն վրայ իջեցնելով դուրս ելաւ:

Հաղիւ թէ դուրսը քանի մը քայլ առնելու ժամանակ ունեցած էր, և ահա դուռը նորէն բացուելով ժօնարէթի շիկագէտ և ուշիմ կերպարանքը կիսովին երեւցաւ դուռին բաց տեղէն:

— Մօռցայ ըսելու, կրակարանին համար ամուսն առնես:

Եւ կնոջը դենջակին մէջ նետեց հինգ ֆրանքնոց դրամը զոր «մարդասէրը» տուած էր իրեն:

— Կրակարանին համար, հարցուց կինը:

— Այո՛:

— Քանի՞ օխա:

— Չորս օխա:

— Երեսուն սու կ'ընէ չորս օխան: Մնացորդովը ընթրիքին պէտք եղածը կ'առնեմ:

— Չէ՛ գա՛:

— Ի՞նչու:

— Մի վատներ հինգ ֆրանքնոցը:

— Ինչո՞ւ:

— Վասն զի ես ալ բան մը պիտի գնեմ:

— Ի՞նչ:

— Բան մը:

— Ո՞րքան պէտք է քեզ:

— Այս կողմերը ու՞ր կայ երկաթեղէն վաճառող մը:

— Մուֆթարի փողոցը:

— Հա՛, աղէկ ըսիր, փողոցին ծայրն է. կրպակը կը տեսնեմ:

— Բայց չըսե՞ս ինձ թէ ո՛րքան պէտք է քեզ այն ծախու առնելու բանիդ համար:

— Երեք ֆրանքի չափ:

— Ընթրիքին համար շատ բան մը չպիտի մնայ:

— Այսօր ընթրելու օր չէ: Աւելի աղէկ գործ ունինք կատարելու:

— Կը բաւէ այս, գոհա՛րդ իմ:

— Ժօնարէթ կնոջ այս խօսքին վրայ նորէն գոցեց դուռը, և այս անգամ Մարիուս լսեց նրբանցքին մէջէն անոր հեռանալը և սանդուղէն արագօրէն իջնելը:

Նոյն պահուն Սէն-Մէտարի եկեղեցիէն ժամը մէկ կը զարնէր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ.

ՍՌԱՆՁԻՆ ԵՄ ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԾԱԾՈՒԿ ՏԵՂ ՄՐ ՈՒՐ ՉԵՆ ԽՈՐՀԻՐ ԱՂԹՔ ԸՆԵԼ, ՀԱՅՐ ՄԵՐ

Մարիուս թէև մտախոհ, բայց և այնպէս՝ ինչպէս ըսած էնք արդէն՝ հաստատ և գործունեայ բնաւորութիւն մը ունէր: Առանձնական մտախոհութեան սովորութիւնները անոր համակիր և կարեկից զգայութիւնները բարգաւաճեցնելով թերեւս բարկանալու կարողութիւնը նուազած, այլ սրտմտելու կարողութիւնը անեղծ պահած էին. պրահմայի մը պէս բարեաէր և դատաւորի մը պէս անաչառ էր. կը գթար գորտի մը վրայ, այլ կը ջախջախէր իժ մը: Արդ Մարիուս իր կեցած տեղէն նայած էր իժերու ծակի մը մէջ Մարիուսի առջև տեսնուածն էր հրէշներու բոյն մը:

— Պէտք է ջախջախել այս թշուառականները, ըսաւ ինքնին:

Կը յուսար թէ պիտի պարգուէին զինք չըջապատող կնճիռները, բայց բան մը յայտնուած չէր. ընդհակառակը ամենքն ալ թերեւս աւելի անիմանալի եղած

էին. աւելի տեղեկութիւն մը առած չէր ոչ Լիւքսէն-պուրկի դեղանի պատանուներն և ոչ ալ այն մարդուն վրայ զոր Պ. Լըպլան կ'անուանէր. հասկցած էր միայն թէ դաւաճանութիւն մը կը պատրաստուէր, անյայտ այլ սոսկալի դաւաճանութիւն մը. թէ երկուքն ալ այսինքն հայրը անհրաժեշտաբար և աղջիկն ալ հաւանորէն մեծ վտանգի մէջ էին. թէ պէտք էր ազատել զանոնք. թէ պէտք էր ժօնարէթներուն սոսկալի կարգադրութիւնները ապարդիւն ընել և կտրել այս սարդերուն ոստայնը:

Մարիուս պահ մը ժօնարէթին կինը դիտեց: Կինը սենեակին մէկ խորշէն թիթեղեայ հին հնոց մը քաշած էր, և հին երկաթներ կը խառնէր:

Մարիուս դարանէն վար իջաւ խիստ կամաց մը և ուշադրութիւն ընելով որպէս զի ձայն մը չհանէ:

Մինչդեռ կը համակուէր երկիւղով մը՝ զոր պատճառաբարուած դաւաճանութիւնը կը ներշնչէր, և պրծ-գումով մը՝ զոր ժօնարէթները կուտային իրեն, Մարիուս տեսակ մըն ալ ուրախութիւն կըզգար՝ մտածելով թէ գուցէ արժանի պիտի ըլլայ այսպիսի ծառայութիւն մը ընելու անոր զոր կը սիրէր:

Բայց ինչպէս գործէր. պէտք էր իմաց տալ վրտանդի ենթարկուած անձերու. բայց ո՞ւր գտնար զանոնք քանի որ անոնց ո՛ւր բնակիլը չէր գիտեր: Պահ մը երեւցած էին իրեն յետոյ նորէն սուղուէր էին Բարիդի անբաւ անդունդներու մէջ: Մի՞թէ իրիկունը ժամը վեցին դուռը սպասէր՝ Պ. Լըպլանը եկած միջոցին որոգայթը անոր իմացնելու համար. բայց ժօնարէթ և մարդերը անշուշտ պիտի տեսնէին թէ կը լրտեսէ ինք. վայրն ամայի տեղ մըն էր. անոնք իրարմէ զօրաւոր էին, հետեւաբար պիտի կրնային բռնել զինքը կամ հեռացնել, և այն զոր Մարիուս կ'ուզէր ազատել, պի-

տի կորսուէր: Ժամը մէկ զարկած էր, դաւաճանութիւնը վեցին պիտի կատարուէր. Մարիուս հինգ ժամ ատեն ունէր գործելու համար:

Մէկ բան կար ընելիք:

Մարիուս հագաւ իր թիկնոցը որ բաւական ազէկ էր դեռ, վիզը թաշկինակ մը կապեց, գլխարկը առաւ և դուրս ելաւ առանց ձայն ձուլ հանելու. իբր թէ մամուռներու վրայ կը կոխէր բոկոտն:

Մանաւանդ թէ ժօնարէթին կինը տակաւին հին երկաթեղէնները խառնելու կը պարապէր:

Մարիուս տունէն դուրս ելելուն պէս Բըթիւպանդիէի փողոցը գնաց:

Այս փողոցին մինչև կիսավայրը եկած և հասած էր խիստ ցած պատի մը քով, որուն քանի մը տեղերէն կարելի էր ոտակով անցնիլ և որ անհշակ դաշտի մը վրայ կը նայէր. մտատանջութիւն ունենալու համար կամաց կամաց կը քալէր. ոտքին դիպտումը չէր լսուէր. վասն զի ձիւնին վրայ կը քալէր: Յանկարծ ձայներ լսեց որոնք խիստ մօտէն կը խօսէին: Ետեւը դարձաւ, փողոցը ամայի էր. ճանձ մը անգամ չկար, թէև կատարելապէս ցորեկ էր տակաւին, այլ սակայն որդապէս ձայներ լսեց:

Միաջը եկաւ նայիլ պատին վրայէն որու քովէն կ'երթար:

Հոն իրօք երկու մարդ կար որոնք պատին կըռթնելով ձիւնին վրայ նստած էին և ցած ձայնով կը խօսէին:

Մարիուս չէր ճանչնար այս երկու կերպարանքները. մին պիւուզ հագած մօրուանի մարդ մըն էր, միւսն ալ հնոտիներ հագած և մաղոտ մարդ մը:

Մօրուանին յունական կրկնոց մը ունէր, միւսին զլուխը քաց էր և մաղերուն մէջ ձիւն կար:

Մարիուս գլուխը անոնց վերեւը յառաջացնելով
կրնար լսել:

Մագոտը արմուկովը կը հրէր միւսին և կըսէր.

— Բաթրօն. Մինէթի հետ կրնայ յաջողիլ այս գործը:

— Կը կարծե՞ս, ըսաւ մօրուանին: Մագոտն ալ պատասխանեց.

— Ամէն մէկը հինգ հարիւր ֆրանք պիտի առնէ. և հետեւանքն ալ ըլլայ ըլլայ հինգ տարի, վեց տարի, տասը տարի ամէնէն չատը:

Միւսը՝ վարանումով մը, և իր յունական գդակին տակ ցրտահար դողալով՝ պատասխանեց.

— Ատիկայ յայտնի բան է: Ատանկ բաներու կարելի չէ հակառակիլ:

— Ես կ'ըսեմ թէ գործը չի կրնար չյաջողիլ, կըրկնեց մագոտը: Բան ախպարին մարէնկօթը պիտի լռուի:

Յետոյ սկսան խօսիլ նուագաւոր ներկայացումի մը վրայ զուր տօջի օրը կէթէի թատրոնը տեսած էին:

Մարիուս իր ճամբան շարունակեց:

Մարիուսի կը թուէր թէ տարօրինակ կերպով մը պատին ետեւը պահուող և ձիւնին մէջ կծկուող այս մարդերուն մօլթ խօսքերը թերեւս վերաբերութիւն մը ունէին ժօնարէթի գարշիլի նպատակներուն հետ: Գործը անշուշտ ժօնարէթին պատրաստած դաւաճանութիւնն էր:

Դէպի Սէն Մարտի արուարձանն ուղղուեցաւ և հարցուց կրպակի մը թէ ո՛ւր կար ոստիկանութեան գործակալ մը:

Բօնթուազի փողոցը և 14 թիւը ցուցուեցաւ իրեն:

Մարիուս հոն գնաց:

Հացագործի մը առջեւէն անցնելու ատեն երկուսու տալով հաց մը առաւ և կերաւ, մտածելով թէ քուցէ չպիտի ընթրէ:

Ճամբան մինչդեռ կը քայլէր, իրաւունք տուաւ ախախնամութեան: Մտածեց որ եթէ աստուծոյ իր հինգ ֆրանքը ժօնարէթի առջինն աղջիկին տուած չըլլար, Պ. Լըպլանին կառքին ետեւէն դացած պիտի ըլլար և բան մը իմացած չպիտի ըլլար. թէ ժօնարէթի ֆիւթած դաւաճանութիւնը աւարդել պիտի կատարուէր, թէ Պ. Լըպլան պիտի կորսուէր, և անշուշտ աղջիկն ալ իր հետը:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ՈՒՐ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴ ՄԵ ԵՐԿՈՒ ԱՏՐՃԱՆԱԿ ԿՈՒՏԱՅ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻ ՄԸ

Մարիուս Բօնթուազ փողոցին 14 թիւը հասնելով, առաջին յարկը ելաւ և ոստիկանութեան գործակալը հարցուց:

— Ոստիկանութեան պարօն գործակալը հոս չէ, ըսաւ ծառայ մը. բայց տեսուչ մը կայ որ անոր տեղակալն է: Կ'ուզէ՞ք խօսիլ հետը. միթէ ստիպողական է գործը:

— Այո՛, ըսաւ Մարիուս:

Ծառան գործակալին խօսքը տարաւ Մարիուսը: Հոն վանդակի մը ետեւ ոտքի վրայ կանգնած՝ և կրակարանի մը կռթնած բարձրահասակ մարդ մը կար որ եռօ-

ձիկ ընդարձակ թիկնոցի մը ծայրերը կը վերցնէր ձեռքերովը: Կերպարանքը քառակուսի, բերանը նուրբ և հասածատուն: Կիսամօրութենէն թանձր, ալեւոր և վայրենաձեւ, իսկ նայուածքը մարդու գրպանին յատակն անգամ դիտելու կարող նայուածք մըն էր: Կրնար ըսուիլ թէ այս նայուածքը չէ թէ կը թափանցէր այլ կը խուզարկէր:

Այս մարդը գրեթէ ժօնարէթին չափ ահարկու և տնադորոյն կ'երեւար. երբեմն ամենի շունի մը հանդիպիլը գայլի մը հանդիպելէն ոչ նուազ վտանգաւոր է:

- Ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց մարդը Մարիուսին՝ առանց պարոն ըսելու:
- Հո՞ս է ոստիկանութեան պարոն գործակալը:
- Բացակայ է: Ես եմ իր տեղակալը:
- Խիստ գաղտնի գործի մը համար եկած եմ:
- Խօսեցէ՛ք ուրեմն:
- Եւ խիստ ստիպողական:

Ուրեմն շուտ խօսեցէք:

Այս հանդարտ և տմարդի մարդը, ահարկու և միանգամայն վստահելի էր: Ետեւոր և վստահութիւն կը ներշնչէր: Մարիուս իրողութիւնը պատմեց ըսելով.
— Թէ անձ մը զոր տեսքով միայն կը ճանչնար, երեկոյին դաւաճանութեան մը պիտի մատնուէր. թէ որչին կից սենեկին մէջ ընկելով ինքը, Մարիուս Բոնմէրսի փաստաբան, միջնորդին ետեւէն լսած էր ըստոր դաւադրութիւնը. թէ ժօնարէթ կ'անուանուէր այն ապիրաւոր որ որոգայթը գողափարած էր. թէ ժօնարէթ մեղսակիցներ, քաղքաղոններու թափառիկներ պիտի ունենար իր գործակից, որոնց մէկը մանաւանդ Բրէնթանիէ, Պիկրընայլ ըսուած Բանչօ անուն անձ մըն էր. թէ ժօնարէթին աղջիկները դուրսը պիտի լրտեսեն. թէ ամենեւին միջոց մը չկայ եղելութիւնը իմացնելու այն

մարդուն որ վտանգի մէջ էր. վտանգի տնոր և ոչ իսկ անունը յայտնի էր. և թէ վերջապէս այս ամէնը երեկոյեան ժամը վեցին տեղի պիտի ունենայ 50—52 թիւ տունին մէջ որ Օփիթալի պովարին ամէնէն ամայի կողմն է:

Տեսուչը երբ լսեց այս թիւը, գլուխը վերցուց անաբարութեամբ:

— Ուրեմն նրբանցքին խորի սենեակին մէջ տեղի... ունենայ, այնպէս չէ:

— Ճիշդ, պատասխանեց Մարիուս, և շարունակեց.

— Միթէ՞ կը ճանչնաք այն տունը:

Տեսուչը պահ մը կեցաւ լռին, յետոյ կօշիկին ներքանը կրակարանին բերանը դնելով որ տաքնայ, պատասխանեց.

— Թերեւս:

Եւ աւելի փողկապին քան թէ Մարիուսին հետ խօսելով, ահաւանորով մտնաց.

— Գործին մէջ հարկաւ փոքր ինչ Բաթրօն Մինէթ պիտի ըլլայ:

Այս անունը Մարիուսի ուշադրութիւնը գրգռեց:

— Բաթրօն Մինէթ, ըսաւ, Իրօք տեղ մը այդ անունին տրուիլը լսեցի:

Եւ Բըթի-Պանգիէի փողոցին պատին ետեւը ձիւնին մէջ պահուող մազոտ մարդուն և մօրուանի մարդուն արամախօսութիւնը տեսուչին պատմեց:

Տեսուչը մրմուռաց ահաւանորով.

— Մազոտը Պրիւժօնը պիտի ըլլայ, և մօրուանին ալ Տէօ-Միլիար ըսուած Տըմի-Լիարը ըլլալու է հարկաւ:

Նօրէն վար ըրած էր արտեւանունքը և կը խորհէր:

— Իսկ Բան արարին ո՛վ ըլլալը կ'ընդունարեմ:
Ահա թիկնոցս այրեցի: Այս անիծեալ կրակարաններուն
մէջ միշտ շատ կը դնեն կրակը: Թիւ 50-52: Կօրպոյթ
հին կալուածն է այն:

Տետոյ Մարիուսին նայելով:

— Այն մօրուանիէն և մազոտէն ի դատ ուրիշ
մարդ չը տեսա՞ք:

— Նաև Բանչոն:

— Տեսակ մը պղտի՛ և շաներես սրիկայի մը այն
կողմերը թափառելը չտեսա՞ք:

— Ոչ:

— Եւ ո՛չ իսկ անագին յաղթանդամ արձան մը որ
Բուսական պարտէզի փղին կը նմանի:

— Եւ ո՛չ իսկ հանած վարած մը որ վազեմի ծագ-
րածուի մը կերպարանքը ունի:

— Ոչ:

— Իսկ չորրորդը ոչ ոք, և ոչ իսկ օգնականները
գուրծակալներն և ծառաները կը տեսնեն: Չեմ այնքան
զարմանար զայն նշմարելուդ:

— Ոչ: Ի՞նչ տեսակ մարդիկ են այդ ամէն անձե-
րը, հաջող Մարիուս:

Տեսուչը պատասխանեց.

— Մանաւանդ թէ անոնց ժամանակը տակաւին
եկած չէ:

Նորէն լռեց, յետոյ կրկնեց.

— 50-52. գիտեմ խրճիթը: Անկարելի էր որ ներ-
ք պահուինք առանց նշմարուելու դերասաններէն. և
թէ նշմարեն, վօսիլիի ներկայացումը ետ ձգելով կը
պրծին, այնքան ամչկոտ են որ հանդիսականներու
առջև նեղութիւն կը կրեն: Ատանկ չեմ ուզեր, ոչ ա-
տանկ չեմ ուզեր: Կ'ուզեմ անոնց երգերը լսել և պա-
րել առ զանոնք:

Երբ լնցաւ այս մենախօսութիւնը, գէտի Մարի-
ուս զարձաւ, և ուղղակի նայելով հաջող.

— Կը վախնա՞ք:

— Ի՞նչ բանէ ըսաւ Մարիուս:

— Այն մարդերէն:

— Եւ ո՛չ իսկ ձեզմէ, պատասխանեց խօսու-
թեամբ Մարիուս որ կ'սկսէր նշմարել թէ ոստիկա-
նութեան այս լրտեսը տակաւին պարոն ըսած չէր
իրեն:

Տեսուչը աւելի ուշադրութեամբ Մարիուսին նա-
կեցաւ դարձեալ, և տեսակ մը վճռական հանդիսաւո-
րութեամբ կրկնեց.

— Իբր քաջասիրտ և իբր պարկեշտ մարդ կը խօ-
սիք: Քաջութիւնը ոճիբէն չվախնար և պարկեշտութիւ-
նը իշխանութենէ չի վախնար:

Մարիուս ընդմիջեց.

— Լա՛ւ, բայց ի՞նչ պիտի ընէք:

Տեսուչը միայն սա պատասխանը տուաւ:

— Այն առնին վարձարանները բանալիներ ունին
դիշերը երեսնց սենեակը վերադառնալու համար: Ան-
շուշտ դուք ալ ունիք բանալի մը:

— Այո՛, բաւ Մարիուս:

— Հիմա ձեր քո՞մն է այն:

— Այո՛:

— Ինձի տուէք ըսաւ տեսուչը:

Մարիուս բանալին գրպանէն հանեց, և տեսուչին
յանձնելով չարունակեց:

— Եթէ կ'ուզէք հաւատալ խօսքիս, շատ մարդ առ-
նելով եկէք:

Տեսուչը արագապէս Մարիուսին նայեցաւ անգամ
մը այն նայուածքով որով անշուշտ վօթէր նայած պի-
տի ըլլար՝ իրեն օտանաւորի յանդ մը առաջարկող գա-

ւառական ազատէմիւն տեղամբ մը: Մէկ շարժումով իր
թիկնոցին երկու անգին գրպանները խօթեց ձեռքերը
և երկու պողպատեայ պղտիկ ատրճանակ հանեց, այն
ատրճանակներէն որոնք գու չը բռնէն կ'անուանուին:
Մարիուսի տուաւ այս ատրճանակները ուժգնակի և
կարճ կերպով մը ըսաւ.

— Առէ՛ք այս ատրճանակները: Ձեր սենեակը դա-
ցէ՛ք, հոն պահուցէ՛ք, և թող կարծուի թէ դուրս ե-
լած էք: Լեցուն են ատոնք. ամէն մէկուն մէջ երկու
գնդակ լայ: Ինչպէ՞ս ըսիք, պատին վրայ ծակ մը կայ
ուրկէ դիտեցիք: Երբ գտն մարդերը, թողէ՛ք որ քիչ մը
առաջ երթան: Երբ գործը յորմար կէտին հասած և ա՛լ
արգիլելու ժամանակը եկած սեպէ՛ք, ատրճանակին մէ-
կը նետեցէ՛ք: Բայց ոչ այնքան շուտ: Անկէ ետք պէտք
եղածը ինձ կը վերաբերի: Ատրճանակ մը պարպեցէ՛ք
միայն դէպի օդը, ձեղունը, ո՛ւր որ կ'ուզէ՛ք վերջա-
պէ՛ս, բայց նայեցէ՛ք որ շատ շուտ չպարպէք: Սպասե-
ցէ՛ք որ գործադրութիւնը սկսած ըլլայ, փաստաբան
էք և դիտէ՛ք ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ:

Մարիուս ատրճանակները առաւ և իր թիկնոցին
կողի գրպանը դրաւ:

— Այդ գրպանին մէջ ուռոյց մը կը կազմեն
դուրեւէն և կ'երեւան, ըսաւ ոստիկան տեսուչը:

Աւելի աղէկ է բանթալօնիդ գրպաններուն մէջ
գնել:

Մարիուս բանթալօնին գրպաններուն մէջ պահեց
ատրճանակները:

— Հիմա, շարունակեց տեսուչը, ոչ դուք և ոչ
ես կրնանք ոչ իսկ բոպէ մը կորսնցնել: Ժամը
քանի՞ է. երկուք ու կէս: Չըսիք թէ ժամը եօթին
պիտի ըլլայ:

— Վեցին, ըսաւ Մարիուս:

— Ժամանակ ունիմ, կրկնեց տեսուչը, բայց ճիշդ
այնքան որքան պէտք էր ինձ: Ըսածներէս բան մը չի
մոռնաք: Տա՛նկ կ'ընես ատրճանակը պարպելով:

— Անհոգ եղիք, պատասխանեց Մարիուս:

Եւ մինչդեռ Մարիուս՝ դուռը բանալու և գուրս
ելլելու համար՝ ձեռքը դոնափանակին կը տանէր՝ տե-
սուչը ետեւէն պօռաց:

— Աղէկ միտքս եկաւ, եթէ մինչև այն ժամանակ
ինծի պէտք ունենաք, հոս եկէ՛ք կամ մէկը դրկեցէ՛ք:
Անունս է ժալէր, տեսուչ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ե.

ԺՕՆՏՐԷԹ ԿԸ ԳՆԷ ԻՆՉ ՈՐ ՊԷՏԲ Է ԻՐԵՆ

Քանի մը բոպէ ետքը, ժամը երեքին միջոցները
Գուրֆէյրազ Պօսիւէի հետ պատահաբար Մուֆթարի
փողոցէն կ'անցնէր: Ձիւնը եւս քան գնւս կը շատնար
և անջրպետը կը գրաւէր:

Պօսիւէ Գուրֆէյրազին կ'ըսէր:

— Ձիւնի այս բաթիկներուն իշխար տեսնելով կըր-
նայ ըսուիլ թէ երկինքը սպիտակ թիթեանիկներու
ժանտախտ մը կայ:— Պօսիւէ հազիւ ըսած էր խօսքը,
և ահա Մարիուսը նշմարեց որ փողոցը կը մանէր գէ-
պի պուլվարը երթալու համար, և անողորմ կերպա-
բանք մը ունէր:

— Ահա Մարիուսը, ըսաւ Պօսիւէ:

— Տեսայ, ըսաւ Գուրֆէյրազ: Չխօսինք հետը:

- Իրչո՞ւն:
- Գործ ունի:
- Ի՞նչ գործ:
- Չե՞ս տեսներ կերպարանքը:
- Ի՞նչ կերպարանք:
- Մէկու մը ետեւէն գացողի կերպարանքը ունի:
- Իրաւ է, ըսաւ Պօսիւէ:
- Տե՛ս ինչպէս կը նայի, կրկնեց Գուրֆէյրազ:
- Բայց ո՞ր շուտիկին ետեւէն կ'երթայ արդեօք:
- Անշուշտ աղւորիկի մը, աղջիկի մը, պոռնիկի մը ետեւէն: Սիրահար է ան:

— Բայց, կրկնեց Պօսիւէ, փողոցին մէջ ոչ աղւորիկ, ոչ պոռնիկ և ոչ աղջիկ կը տեսնեմ: Եւ ոչ կին մը կայ:

— Մարդու մը ետեւէն կ'երթայ:

Իրօք Մարիուսին առջեւէն և քսան քայլի չափ հեռուէն մարդ մը կը քայլէր, որ գլխանոց մը ունէր և որու ալեւոր մօրուօր կը նշմարուէր թէ եւ կռնակի կողմէն կը տեսնուէր մարդը:

Այս մարդը բոլորովին նոր և իրեն համար չատ մեծ թիկնոց մը հագած էր, նաեւ ծօ իկ ծուիկ և տիղմէն սեւգած ահագին բանթալօն մը:

Պօսիւէ քահ քահ խնդաց:

— Ո՞վ է այն մարդը:

— Անիկա՞յ, կրկնեց Գուրֆէյրազ, բանահիւս մըն է: Բանահիւսները ճաղարի մօրթ ձախողներու բանթալօններ և Ֆրանսայի ատենակալներու թիկնոցներ կը հագնին բաւական յօժարութեամբ:

— Տեսնենք թէ ո՛ւր կ'երթայ Մարիուս, տեսնենք թէ ո՛ւր կ'երթայ այդ մարդն ալ, ի՞նչ կ'ըսես, երթանք սվոնց ետեւէն:

— Պօսիւէ՛, արծի՛ւդ Մօյի, պօռաց Գուրֆէյրազ,

երեւելի տպուէ մըն ես եղեր: Մի՞թէ լսուած բան է մարդու մը ետեւէն գացող մարդու մը ետեւէն երթալը:

Եւ յանկարծ ետ դարձան:

Իրօք Մարիուս Մուֆթարի, փողոցէն ժօնարէթին անցնիլը տեսնելով զաղանապէս կը դիտէր զայն:

Ժօնարէթ գլուխը կախած կ'երթար առանց կառկածելու թէ ետեւէն նայուածք մը արդէն կը գրաւէր զինքը:

Ժօնարէթ Մուֆթարի փողոցէն ելաւ, և Մարիուս կրասիւօզ փողոցը անոր ամենատոկալի խորհիթ մը մտնելը տեսաւ, ուր ժօնարէթ քառորդի մը չափ մընալէն ետք նորէն Մուֆթարի փողոցը եկաւ: Այն ժամանակ Բիէր-Լօմպար փողոցին անկիւնը երկաթեղէն-նետու կրպակ մը կար. ժօնարէթ այս կրպակը մտաւ, և պահ մը ետք դուրս ելաւ ձեռքը տեսակ մը մեծ դուր բռնած որու կողքը ձեռմակ փայտէ էր և զոր թիկնոցին տակ պահեց: Երբ Բըթի-Ժանթիյեի փողոցին վերի կողմը հասաւ, ձախ կողմը դարձաւ, և շուտ մը Բըթի-Պանգիէի փողոցը մտաւ: Օրը կը տարածամէր. ձիւնը որ պահ մը զաղրած էր, նորէն նկատ էր դալ: Մարիուս որ ժօնարէթի մկրատ մը առնելն ալ տեսած էր, նայն իսկ Բըթի-Պանգիէի փողոցին անկիւնը պահուեցաւ որ միշտ ամայի էր, և չգնած ժօնարէթին ետեւէն: Աղէկ որ չգնաց, վասն զի ժօնարէթ՝ երբ մօտեցաւ այն ցած պատին ուր Մարիուս մազոտ մարդուն և մօրուանի մարդուն խօսակցիլը լսած էր՝ ետեւը դարձաւ, տեսաւ որ ոչ ոք կուգար իր ետեւէն, յետոյ պատին վրայէն ցատկեց և աներեւոյթ եղաւ:

Այս պատը եզերող անմշակ երկրէն անցնելով կառելի էր երթալ ժամանակաւ կառք վարձող վատ նուէն մարդու մը տոնին յետ արակը. սնանկացած էր այդ

կառք վարձողը և տեղաւին քանի մը հին կառքեր ունէր հիւղերու մէջ:

Մարիուս խոհեմութիւն սեպեց ժօնարէթի բացակայութեան միջոցին իր սենեակը վերադառնալը. մանաւանդ թէ ժամանակը կ'անցնէր. Պիւրկօն խաթունը ամէն իրիկուն սպասները լուայու համար երբ քաղաքը կ'իջնէր, սովորութիւն ունէր գոցելու տունին դուռը որ միշտ գոց էր երեկոյեան ժամանակ: Մարիուս ոստիկան տեսուչին տուած էր իր քանային. ուստի պէտք էր աճապարել:

Իրիկուն եղած և գիշերուան մութը գրեթէ տիրած էր ամենուրեք. հորիզոնին և երկնից վրայ արեւէն լուսաւորուած միայն մէկ կէտ կար որ էր լուսինը:

Լուսինը Սալբէթրիէրի ցած գմբէթին ետեւէն կ'ելլէր կայմրագոյն:

Մարիուս մեծաքայլ երթալով 50—52 թիւ տունը հասաւ: Գուռը բաց էր տակաւին: Ոտքին ծայրովը կոխելով սանդուխէն վեր ելաւ, և նորանցքին պատին քովէն մինչեւ իր սենեակը սարդեցաւ: Ընթերցողը ինչպէս կը յիշէ անշուշտ, այս նորանցքին երկու կողմը վարձու սենեակներ կային որոնք այն ժամանակ ամէնքն ալ պարապ էին: Պիւրկօն խաթունը սովորաբար բաց կը թողուր անոնց դուռները: Մարիուս երբ այս դուռներէն մէկուն առջեւէն անցաւ, անոնց մէջ անշարժ մարդերու չորս դուռն նշմարել կարծեց զոր աղօտապէս կ'ապիտակացնէր երդէ մը եկող վերջալոյսի մնացորդ մը:

Մարիուս՝ չուղելով տեսնուիլ՝ չուղեց տեսնել զանոնք: Յաջողեցաւ մտնել իր սենեակը՝ առանց նշմարուելու և ձայն մը հանելու: Ժամանակն էր մտնելու, վստահի պահ մը ետք Պիւրկօն խաթունն ելաւ դնաց և առ նին դուռը գոցուեցաւ:

Գ Լ Ո Ւ Ե Ժ. 2

ՈՒՐ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ԵՐԳ ՄԸ ՊԻՏԻ
ԳՏՆՈՒԻ ՈՐ 1832ԻՆ ԱՄԵՆՈՒՆ ԲԵՐԱՆՆ ԷՐ

Մարիուս իր անկողնին վրայ նստաւ: Ժամը հինգ ու կէս կար: Կէս ժամ մնացած էր տեղի ունենալու համար ինչ որ պիտի պատահէր: Իր չնչերակներուն զարկը կը լսէր՝ մութին մէջ ժամացոյցի մը զարկը լսելու պէս: Կը մտածէր որ նոյն միջոցին երկու բան կը քալէր: Մէկը խաւարի մէջ, ոճիւրը որ մէկ կողմէն կը յառաջանար. միւսը արդարութիւնը որ միւս կողմէն կուգար: Չէր վախնար, բայց չէր կրնար առանց սասանում մը զգալու մտաբերել այն իրեքը որ տեղի պիտի աւեննային: Յանկարծ զարմանալի արկածի մը հնթարկուող ամէն անձերու պէս Մարիուս կը կարծէր թէ այն օրը առաւօտէն մինչեւ իրիկուն երազ մըն էր իրեն համար, և սոսկալի անուրջէ մը ճնշուիլ չկարծելու համար պէտք ունէր զգալու իր բանթօլօնի գրգռանքներուն մէջ պահուած պողպատեայ երկու ասորձանակներուն ցուրտը:

Այլ ձիւն չէր գար. լուսինը՝ հեռզհեռէ պայծառանալով՝ մէգերէն կը բաժնուէր, և իր նշոյլը՝ եկած ձիւնին սպիտակ ցոլումին հետ խառնուելով՝ վերջալուսահան տեսք մը կուտար Մարիուսի սենեակին:

Ժօնարէթի հիւղին մէջ լոյս կար: Մարիուս միջնորմին ծաղիկն կարմիր լոյսով մը փայլելը տեսաւ որ արիւնագոյն կ'երեւար:

Յայտնի էր թէ այս լոյսը ճրագէ մը չէր կրնար

արտադրուիլ: Մանաւանդ թէ ժոնտրէթի սենեակը ամենեւին շարժում մը կ'կար, ոչ ոք կը թնտար, ոչ ոք կը խօսէր, ոչ ոք կը շնչէր. սառնային և խորին լռութիւն մը կը տիրէր, և եթէ այն լոյսը չըլլար, կրնար կարծել մարդ թէ գերեզմանի մը քով կը գտնուի:

Մարիուս կոչիկները հանեց մեղմիկ և անկողնին տակը հրեց:

Քանի մը բռնէ անցաւ: Մարիուս վարի դռան իր ծխնիին վրայ դռնալը լսեց. ծանր և արագաշարժ քայլ մը վեր ելաւ սանդուղէն և եկաւ նրբանցքէն անցաւ. որջին դռնափակը վեր ելաւ ձայն հանելով. ժոնտրէթն էր եկողը որ սենեակը կը մտնէր:

Անմիջապէս բազմաթիւ ձայներ բարձրացան: Ընտանիքը ամբողջապէս հիւզին մէջն էր: Միայն թէ տիրոջ բացակայութեան ժամանակ լռող գայիկներու պէս:

— Ես եմ, ըսաւ ժոնտրէթ:

— Բարի իրիկուն, հայրիկ, ոռնացին աղջիկները:

— Խնչ ըրիր, հարցուց մայրը:

— Ամէն բան կարգին է. պատասխանեց ժոնտրէթ, բայց ոտքերս փէտ կտրած են ցուրտէն: Լաւ, աղէկ ըրեր ես այդպէս հագուելովդ: Պէտք պիտի ըլլայ որ կարենաս վստահութիւն ներշնչել:

— Բոլորովին պատրաստ եմ դուրս ելլելու:

— Ըսածներէս բան մը չպիտի մոռնաս. ամէն բան լաւ պիտի կատարես, այնպէս չէ:

— Անհոգ եղիր:

— Ինչու որ... ըսաւ ժոնտրէթ: Բայց չմնացող խօսքը: Մարիուս լսեց որ ժոնտրէթ ծանր բան մը զըրաւ սեղանին վրայ. հաւանական է թէ մկրատն ել դրածը:

— Հա՛, աղէկ միտքս եկաւ. կերակուր կերա՞ք՝ կրկնեց ժոնտրէթ:

— Այո՛, ըսաւ մայրը. երեք հատ խոշոր գետնախնձոր և աղ առի: Կրակին մէջ եփել տուի և կերանք:

— Աղէկ, կրկնեց ժոնտրէթ. վաղը ձեզի հետս կը տանիմ ընթրելու: Բադ մը պիտի ուտենք և ուրիշ ինչ որ պէտք է: Շարլը Տասներորդներուն պէս պիտի ընթրէք. ամէն բան յաջող կ'երթայ:

Յետոյ ձայնը ցածցնելով շարունակեց:

— Կափուլը բացուեցաւ: Կատունները հոս են:

Եւս աւելի ցածցուց ձայնը և ըսաւ.

— Կրակի դիւր սըվի:

Մարիուս ածուխի շառաչիւն մը լսեց. իրօք ունելիով կամ երկաթէ գործիքով մը ածուխ կը կտրուէր. ժոնտրէթ շարունակեց.

— Դուռնի ծխնիներուն եղ քսեցի՞ր որպէզի ձայն չհանեն:

— Այո՛, պատարխանեց կինը:

— Ժամը քանի՞ է:

— Վեցը պիտի զարնէ հիմա: Կէս զարկաւ արդէն Սէն-Մէտարի ժամացոյցը:

— Իրա՞ւ ըսիր. ապա ուրեմն պէտք է որ պրզափկները երթան լրտեսեն, կրկնեց ժոնտրէթ: Հոս եկէք դուք, և մտիկ րրէա ինձ:

Փսփսուք մը եկաւ.

ժոնտրէթին ձայնը նորէն բարձրանալով ըսաւ:

— Պիւրկօն խանութը դուրս ելա՛ւ:

— Այո՛, ըսաւ կինը:

— Աղէկ գիտե՞ս թէ դրացիին սենեակը մարդ չկայ:

— Այսօր չեկաւ ան, և գիտես արդէն թէ հիմա անոր ընթրելու ժամն է:

— Աղէկ գիտե՞ս:

— Այո՛:

— Բայց ի՞նչ վնաս ունի, կրկնեց ժօնարէթ, պէտք է անգամ մը երթայ և նայիլ թէ հո՞ն է: Աղջիկ: ա՛ռ առ ճրագը և դնա նայէ անգամ մը:

Մարիուս ձեռքերուն և ծունկերուն վրայ կռթնելով կամաց մը իջաւ և լսելեայն դէպ անկողինին տակը սպրդեցաւ:

Հազիւ թէ անկողինին տակ կծկուած պահուած էր և ահա իր դուռին ճեղքերէն լոյս մը նշմարեց:

— Պապա՛, աղաղակեց ձայն մը, դուրս ելած է դրացին:

Մարիուս ժօնարէթի առջինէկ աղջկան ձայնը ճանչցաւ:

— Ներս մտա՞ր հարցուց հայրը:

— Չէ, պատասխանեց աղջիկը. բայց յայտնի է թէ դուրս ելած է, վասն զի բանալին դուռին վրայ է:

Հայրը պօռաց:

— Հոգ չէ, մտիւր անգամ մը,

Դուռը բացուեցաւ, և Մարիուս տեսաւ աղջկան ներս մտնելը՝ ձեռքը աշտանակ մը բռնած: Առաւօտուան պէս էր աղջիկը, միայն թէ աւելի ահարկու կ'երևար ձեռքի ճրագին լոյսովը:

Ուղղակի դէպ անկողինը գնաց. Մարիուս պահ մը անմեկնելի անձկութիւն մը ունեցաւ. բայց անկողին քով պատին վրայ բեւեռուած հայելի մը կար. աղջիկը դէպ այն հայելին կերթար: Ոտքերուն ծայրովը բարձրացաւ և հայելին նայեցաւ: Մօտակայ սենեակին մէջ հին երկաթեղէններ կը խառնուէին և ձայն կը հանէին:

Աղջիկը ձեռքին ազուցովը մազերը յղկեց և ժրպիտներ տուաւ հայելին՝ իր գիգուն և գերեզմանական ձայնով երգելով:

Բայց Մարիուս կը դողար, կը կարծէր թէ աղջիկը անտարակոյս կը լսէր իր չնչառութիւնը:

Աղջիկը դէպի պատահանը ուղղուեցաւ, դուրս նայեցաւ և բարձր ձայնով խօսեցաւ կէս մը խախուկի կերպարանքով. ինչպէս որ իր սովորութիւնն էր:

— Ո՛րքօն տղեղ է Բաբիդ երբ ճերմակ չապիկ մը կը հագնի, ըսաւ:

Նորէն հայելին քով եկաւ, և նորէն ինքն իրեն ձեւեր և շարժումներ ըրա՝ հետզհետէ չիտակ և քովքնաթի ինքն իրեն նայելով ակնապիշ:

— Է՛, ի՞նչ կրճես հող, պօռաց հայրը:

Անկողնի և կարասիներուն տակը կը նայի՛մ, մարդ չկայ, պատասխանեց՝ առանց մազերը շփելէ՝ դադրելու:

— Շա՛ներես աղջիկ, չ՛լտ հոս եկուր, ժամանակ չկորսնցնենք, ոռնաց հայրը:

— Եկայ, եկայ, ըսաւ աղջիկը: Իրենց խրճիթին մէջ ամենեւին բան մը ընելու ժամանակ չկայ, շարունակեց ինքնիրեն:

Յետոյ ակօսներովը երգեց.

Կը մեկնիս՝ փառքով կուուելու համար.

Տրտում սիրտս միշտ հետդ պիտ' ըլլայ:

Անգամ մըն ալ հայելին նայեցաւ և դուրս ելաւ դուռը ետեւէն դոցելով:

Պահ մը ետք Մարիուս երկու նորատի աղջկանց բոկ ոտքերուն ձայնը լսեց որ նորանցքին կ'երթային, նաև ժօնարէթին ձայնը որ կը պօռար անոնց.

— Աղէկ ուշադրութիւն ըրէ՛ք. մէկը քաղաքադուռին քովէն, միւսն ալ Բրթի-Պանգիէի փողոցին անկիւնէն: Պահ մը մի՛ դադրիք դիտել տունին դուռը, և եթէ բան մը տեսնելու ըլլաք, չուտ մը հոս եկէ՛ք չորս ոտքով վազելով: Ներս մտնելու համար բանալի մը ունիք:

Առջինեկ աղջիկը մրմռաց .

— Զիւնին մէջ բոկոտն կենալով պահնորդութիւն ընե՛լ :

— Վաղը բղէղի գոյնով մետաքսեայ կօշիկներ պի-
տի ունենաք , պօռաց հայրը :

Վար իջան սանդուղէն , և քանի մը բոպէ ետքը
վարի դուռին գոցուելու ձայնը իմաց տուաւ թէ դուրս
ելած էին աղջիկները :

Տունին մէջ ա՛լ միայն Մարիուս և Ժօնտրէթները
կային , և հաւանորէն նաեւ այն պահուած տնձերն զոր
Մարիուս մշուշին մէջ անբնակ սենեակին դուռին ետե-
ւը ընդնրչմարած էր :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ե .

ՄԱՐԻՈՒՍԻ ՇԻՆԳ ՖՐԱՆՔՆՈՅ ԴՐԱՍԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Մարիուս մտածեց թէ նորէն իր դիտարանը ելլե-
լու և սպասելու վայրկեանը եկած է : Ակնթարթի մը
մէջ և իր հասակին յատուկ դիւրաշարժութեամբը միջ-
նորմին ծակին քով գտնուեցաւ :

Նայեցաւ :

Ժօնտրէթի սենեակին ներսը արօրինակ տեսք մը
ունէր , և Մարիուս հասկցաւ թէ ինչ է եղեր այն տա-
րօրինակ լոյսը զոր նշմարած էր : Ծրագ մը կը վառէր
Ժանգոտ աշտանակի մը վրայ , բայց սենեակը իրապէս
լուսաւորողը այն չէր : Թանազէ մեծկակ կրակարան մը

որ ածուխով լի էր և բուխերիկին մէջ գրուած , իր
ցոլումովը սենեակը բոլորովին կը լուսաւորէր : Ասիկա
այն կրակարանն էր զոր Ժօնտրէթ առտուն պատրաս-
տած էր : Ածուխը խարոյկ և կրակարանը կարմիր էր .
կապտագոյն բոց մը ասոր մէջ կը պարէր և կը նպաս-
տէր որոշապէս ցուցնելու այն դուրին ձեւ , զոր Ժօն-
տրէթ Բրէյ-Լամպար փողոցէն գնած էր և որ խարոյկին
մէջ գրուած կը կարմրէր : Դռան քովը մէկ անկիւնը
երկու կուտակ կը տեսնուէր որոնք նախապէս գործա-
ծութեան մը համար պատաստուէր էին կարծես , և
որոնց մէկը հոն երկաթեղէններու կուտակ մը , մեւսն
ալ չուաններու կուտակ մը կ'երեւար : Եթէ մէկը տես-
նէր այս ամէնը և տեղեկութիւն մը չուենեար պատ-
րաստուող գէպքին նկատմամբ , իր միտքը ամէնասուս-
կալի կամ ամէնապարզ գաղափար մը ունենալով եր-
կուքին մէջ պիտի վարանէր : Որքը այսպէս լուսաւոր-
ուելով աւելի դարձնոցի քան թէ գեհնական բերանի
մը կը նմանէր , բայց այս լոյսով Ժօնտրէթ աւելի գեւ-
քան թէ դարբինի մը կերպարոյնք ունէր :

Կրակին տաքութիւնը այնքան շատ էր որ սեղանին
վրայի մօմը կրակարանին կողմէն կը հալէր և չեղակի
կը հատնէր : Բուխերիկին վրայ պղնձեայ ծանր և հին
գողի լապտեր մը կար ու Գարթուշ դարձող Դիոգինէին
արժանի էր :

Կրակարանը՝ որ բուն իսկ բուխերիկին վառարա-
նին մէջ և գրեթէ մօրա՞մ փայտերուն քով գրուած էր՝
իւր շողին բուխերիկին ծխանէն դուրս կը դրկէր և հոտ
չէր հանէր :

Լուսինը՝ պատուհանին չորս ապակիներէն ներս
մտնելով՝ իր սպիտակութիւնը ծիրանագոյն և բոցափայլ
սենեակին մէջ կը ծաւալէր , և Մարիուսի բանահիւսա-
կան մտքին համար որ նաեւ գործողութեան միջոցին

կը մտախօհէր՝ կարծես թէ, երկնային մտածում էր որ երկրային տձեւ երազներու հետ կը խառնուէր։

Հովի շունչ մը՝ կտրուած ապակիէն ներս մտնելով՝ ամուսին հասր փարատելու և կրակաւանը ծածկելու կը նպաստէր։

Եթէ ընթերցողը կը յիշէ ինչ որ ըսինք արդէն Կոր. պոյի տունին նկատմամբ, ժօնարէթի որջը սքանչելի կերպով ընտրուած էր բուռն և տխուր իրողութեան մը թափը և ոճիքի մը պահարանը ըլլալու համար։ Այս որջը Բարիզի ամէնէն արայի պուլվարին, ամէնէն առանձին տունին ամէնէն ներքին և հեռու սենեակն էր։ Եթէ դաւաճանութիւն ըսուած բանը էութիւն չունենար անգամ, կրնար հնարուիլ այս որջին մէջ։

Տունի բոլոր շէնքը և խել մը անքնակ սենեակներ պուլվարէն կը դատէին այս որջը որու միակ պատուհանը պատերով և զգապատնէշներով չըջափակ անմշակ երկերներու վրայ կը նայէր։

Ժօնարթ ծխափայտը վառելով անխօս աթոռին իրայ նստած էր և կը ծխէր։ Կինը ցած ձայնով հետը խօսէր։

Եթէ Մարիուս Գուրֆէյրազ ըլլար, այսինքն այն մարդերէն մէկը որոնք կենաց ամէն պարագաներու մէջ կը խնդան, անշուշտ քահ քահ մը պիտի ձգէր ժօնարէթին կինը տեսնելով։ Այս կինը փետուրներով զարդարուն սեւ փեղոյր մը ունէր որ Շատլը Ժ.ին օծումին զինակիր քարոզչներուն փեղոյրներուն կը նմանէր բաւական անագին թարթան չալ մը իր կտաւէ չըջողգտտին վրայէն առած, և մարդու մուճակներ հագած էր. ասոնք այն մուճակներն էին զոր աղջիկը առտուն արհամարած էր։ Ժօնարէթ անա իր կնոջը այս հագուստը տեսնելով աղաղակած էր եռանդագին։ Լաւ հագուեր ես եղեր. շատ աղիկ ըրեր։ Պեսֆ է որ կարենաս վստահութիւն և երջնիկ։

Իսկ ժօնարէթ վրայէն հանած չէր Պ. Լըպլանի տուած այն նոր թիկնոցը որ մեծ կուզար իրեն, և իր հագուստը տակաւին կ'ընծայէր այն թիկնոցի և բանթալօնի հակապատկերը որ Գուրֆէյրազի կարծիքին համեմատ տեղական բանաստեղծը կը կազմէր։

Յանկարծ ժօնարէթ ձայնը բարձրացուց։

— Աղէկ որ միտքս եկաւ։ Այս օդին նայելով անշուշտ պիտի գայ ան։ Վառէ՛ լապտերը, ա՛ն և իջիր։ Վարի դուռին ետեւը պահուէ։ Երբ կառքին կանգ առնելը լսես, անմիջապէս դուռը բաց. սանդուխէն ելլելու և նրբանցքէն դէպի հոս գալու ժամանակը ետեւէն ճրագը բեր որ լոյս ըլլայ. յետոյ ան ներս մտնելու միջոցին դուն վար իջիր շուտով, կառապանին վարձքը վճարէ և ետ ճամբէ կառքը։

— Ստակը ո՛ւր գտնեմ, հարցուց կինը։

Ժօնարէթ բանթալօնին քսակը խառնեց և հինգ ֆրանքնոց մը տուաւ անոր։

— Ի՞նչ է այդ, պօռաց կինը։

— Դրացիին այս առտու տուած թալերն է, պատասխանեց ժօնարէթ։

Յետոյ շարունակեց։

— Երկու աթոռ պէտք է հոս, գիտե՞ս։

— Ինչո՞ւ։

— Նստելու համար։

Մարիուս աղիքին մէջ սարսուռի մը չըջաբերիլը զգաց երբ լսեց կնոջը յետագայ հանդարտ պատասխանը։

— Ատ ալ մտածելու բա՞ն է. կ'երթամ դրացիին աթոռները կը բերեմ։

Եւ արագ շարժումով մը որջին դուռը բացաւ և նրբանցքը ելաւ։

Մարիուս դարանէն վար իջնելու, մինչեւ անկողինը երթալու և տակը մտնելու ժամանակ չունէր։

— Ճրագը ա՛ռ, պօռաց ժօնարէթ:

— Չէ, բաւաւ, աւելորդ արգելք մըն է այդ ինծի համար, վասնզի երկու աթոռ պիտի բերեմ: Լուսինը ճառագայթած է:

Մարիուս խեց որ կնոջը ծանր ձեռքը խարխափելով իր դրան բանալին կը փնտռէր մութին մէջ: Բացուեցաւ դուռը: Մարիուս տեղը կեցաւ՝ երէխոյնը և չուարումէն բեւեռուելով:

Ժօնարէթին կինը մտաւ:

Մանօարդեան երգէն լուսնի ճառագայթ մը կ'անցնէր և երկու մեծամաս ստուերներու մէջտեղը կ'երկնար: Այս ստուերներէն մէկը բոլորովին կը ծածկէր այն պատր որուն վրայ կը թնամ էր Մարիուս, այնպէս որ սա աներեւոյթ կը մնար:

Կինը վեր բրաւ աչքերը, չտեսաւ Մարիուսը, առաւ երկու աթոռները՝ որոնցմէ ի գաւառ ուրիշ չունէր Մարիուս, և ձգեց գնաց թողլով դուռը որ գոցուի:

Ժօնարէթի կինը որջը մանկելով,

— Ահա աթոռները, բաւաւ:

— Ահա լապտերն ալ, բաւաւ էրիկը: Շուտ իջիր: Կինը հնազանդեցաւ, և ժօնարէթ մինակ մնաց:

Աթոռները սեղանին երկու կողմը դէմ դէմի դրաւ, դուրը կրակարանին մէջ դարձուց, բուխերիկին առջեւէն հին հովարդել մը դրաւ որ կրակարանը կը ծածկէր, յետոյ գնաց չուաններուն կուտակին քով և ծոկեցաւ, կարծես բան մը քննելու համար:

Մարիուս այն ատեն դիտեց թէ այն զօր տձեւ կուտակ մը կարծած էր՝ շատ վարպետութեամբ չինուած առասանէ ելարան մըն էր որ փայտէ ստիճաններ ունէր, նաև երկու ակիշ՝ որոնցմով ելարանը կըրնար տեղ մը կառելով կախուիլ:

Թէ՛ այս ելարանը և թէ՛ քանի մը մեծ գործիքներ

որոնք երկաթէ իրական մահակներ էին և որոնք գունին ետեւը դիզուած հին երկաթեղէններու դէզին հետ խառնուած էին, առաւուն ժօնարէթի որջին մէջ չկային, և անշուշտ կէսօրէն ետք՝ Մարիուսի բացակայութեան ժամանակ բերուած էին:

— Գործիք չինող գարբինի գործինքը են անոնք, բաւաւ Մարիուս մտապէս:

Եթէ Մարիուս այս տեսակ իրերու մէջ աւելի հրմտութիւն ունեցած ըլլար, պիտի ճանչնար թէ այն լուծակները զօր գարբինի գործինքը կը կարծէր, կողպակ մը խորտակել կամ գուռ մը բանալ, նաև կտրել կամ յատանել կրցող այլեւայլ գործինքը էին, և կը կազմէին աղէտալի գործինքներու երկու ընտանիքը զօր գողերը «կրտսերներ» և «հնձողներ» կ'անուանեն:

Բուխերիկը, սեղանը և երկու աթոռները ճիշդ Մարիուսի գէմն էին: Կրակարանը պահուած էր. սենեակը ալ միայն ճրագէն լոյս կ'առնէր. սեղանին կամ բուխերիկին վրայ ամենափոքր խեցին մեծ չուք մը կը կազմէր: Ջուրի սափսը մը որուն բերանը կտրուած էր պատի մը կէսը կը ծածկէր: Այդ սենեակին մէջ չգիտեմ ինչ սոսկալի և սպառնալի հանդարտութիւն մը կը տիրէր: Կ'ըզար մարդս թէ անարկու բան մը տեղի պիտի ունենար հոն:

Ժօնարէթ մտնելով ծխել, ծխափայտը մարած էր. ծանր նշան մատառնջութեան: Ժօնարէթ իր տեղը նըստած էր: Մոմին լոյսը անոր դէմքին վայրկենական և նուրբ անկիւնները դուրս ցցել կուտար: Յօնքերը կը պոստէր և աջ ձեռքով յանկարծական ուրախութեան շարժումներ կ'ընէր՝ կարծես ներքին տխուր մենախօսի մը յետին խրատներուն պատասխան տալով: Երբ անգամ մը ևս այսպիսի անյայտ պատասխան մը տուաւ ինքն իրեն, սեղանին գործը ուժգնակի քաշեց, խու-

հարանի երկայն դանակ մը հանեց զոր անոր մէջ պահած էր, և անոր սայրը եղունգին վրայ փորձեց: Ետքը պանակը նորէն ներս դնելով զգրոցը հրեց:

Մարիուս ալ իր աջ կողմի գրպանէն ատրճանակը բռնեց հանեց, և պարպելու պատրաստեց:

Ատրճանակին կայծահան բլթակը քաշուելու ատեն պզտիկ ձայն մը հանեց. նուրբ և ցամաք ձայն մը:

Ժօնտրէթ սարսնեցաւ, և կէս մը աթոռին վրայէն ելաւ:

— Ո՞վ է ան, պօռաց:

Մարիուս շունչը բռնեց. Ժօնտրէթ պահ մը մտիկ ըրաւ, յետոյ սկսաւ խնդալ՝ ըսելով.

— Ապօ՛ւշ եմ, ի՞նչ եմ, միջնորմը ճանչած է անշուշտ:

Մարիուս ատրճանակը ձեռքը պահեց:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ը.

ՄԱՐԻՈՒՍԻ ԵՐԿՈՒ ԱԹՈՒՆԵՐԸ ԴԷՄ ԱՌ ԴԷՄ ԿԸ ԿԵՆԱՆ

Յանկարծ զանգակի մը հեռաւոր և մեղամաղձային ճօճումը ապակիները զղրդեց: Սէն Մէտարէն ժամը վեց կը զարնէր:

Ժօնտրէթ ամէն մէկ զարկը գլուխը անգամ մը վեր ընելով համրեց: Երբ վեցերորդը զարկաւ, մատներովը ճրագին քիթը առաւ:

Յետոյ սկսաւ քայել սենեակին մէջ, մտիկ ըրաւ ըսելու համար թէ արդեօք ձայն մը կուգա՞յ նրբանցքէն, քալեց և նորէն մտիկ ըրաւ:

— Բաւական է որ գայ, կմկմաց. յետոյ նորէն իր աթոռին քով եկաւ:

Հազիւ թէ կը նստէր, և անա դուռը բացուեցաւ:

Ժօնտրէթին կինը բացած էր դուռը, և նրբանցքին մէջ կը կենար սոսկալի սիրուն ձեւ մը ընելով զոր զոյղի լապտերին ծակերէն մէկը վարէն կը լուսաորէր:

— Հրամեցէք, պարոն, ըսաւ կինը:

— Հրամեցէք, բարերար իմ, կրկնեց Ժօնտրէթ արագապէս ելլելով:

Պ. Լըպլան երեւցաւ:

Հանգարտ կերպարանք մը ունէր, որ տարօրինակ պատկերաւոր մը կուտար իրեն:

Չորս լուիճի դրաւ սեղանին վրայ:

— Պ. Ֆապանթու, ըսաւ, անաւասիկ ձեր տենեակին վարձքին և առաջնական պիտոյից համար: Ետքն ալ Սատուած ողորմած է:

— Աստուած փոխարէնը հատուցանէ ձեզ, առատափրատ բարերարդ իմ, ըսաւ Ժօնտրէթ, և արագապէս կնոջը մօտենալով:

— Ետ դրկէ՛ կառքը, ըսաւ կամաց մը:

Կինը ձգեց գնաց մինչդեռ էրիկը բարի եկաք ըսելով հազարումէկ քաղաքավարական ձեւեր կ'ընէր և աթոռ մը կուտար Պ. Լըպլանին: Պահ մը ետք կինը եկաւ և ըսաւ անոր տկանջին:

— Կառքը դնաց:

Չիւնը որ առաւօտէն ի վեր անընդհատ կուգար այնքան թանձրացած էր որ ոչ կառքին գալը և ոչ ալ մեկնելը լսուած էր:

Սակա՞ն Պ. Լըպլան նստած էր:

Ժօնտրէթ նոյնպէս նստած էր միւս աթոռին վրայ որ Պ. Լըպլանին դէմն էր:

Հիմա գաղափար մը ունենալու համար այն տե-

առարանին վրայ որ պիտի հեանի, ընթերցողը թող
մտքին առջեւ բերէ սառնարեր գիշերը, Սալեթթիէրի
ձիւնապատ և ամայի վայրերը որոնք անբաւ պատանք-
ներու պէն ճերմակ կ'երեւան լուսնի ճառագայթովը,
կանթեղներուն պատրոյգի լոյսը որ տեղ տեղ այս տըխ-
րալի պուլվարները և սեւ կնձխներու երկայնաձիգ
շարքերը կը կարծրէ, գիշերապահներու կայանէն մին-
չեւ Կորպոյի տունը քառորդ մղոնի մը մէջ թերեւս ամ-
մենեւին անցորդ մը չգտնուիլը, այն յետին ծայր լու-
թիւնը, սոսկումը և խաւարը որոնք Կորպոյի տունը կը
չըջապատեն ժօնարէթին ճրագով մը լաւաւորուած ըն-
դարձակ սենեակը որ այս խարխուլ տունին, առանձ-
նական վայրերուն և մթութեան մէջտեղն է, և այս
որջին մէջ երկու մարդու սեղանի մը քով նստած ըլ-
լալը, Պ. Լըպլանի՝ որ հանգարտ է, ժօնարէթի՝ որ կը
ժպտի և ահարկու է, կինը որ մատակ զայլ մըն է և
անկիւն մը քաշուած, Մարիուս որ միջնորմին ետեւ
աներեւոյթ՝ կանգուն կ'ապասէ, որ ամէն բան կը լսէ,
որ ամէն շարժում կը տեսնէ, և աչքովը կը դիտէ՝ ձեռ-
քը ատրճանակ մը բռնած:

Մարիուս գանիլ կ'զգար միայն, բայց ամենեւին
չէր վախնար: Ատրճանակին բունը կը սեղմէր և սիրտ
առնել կ'զգար: Պիտի կեցնեմ այս թշուառականը երբ
որ ուզեմ, կ'ըսէր մտապէս:

Կ'զգար թէ ոստիկանութեան մարդերը տունին
քովերը տեղ մը դամանի մտած են, թէ որոշուած նը-
շանը տրուելոյն կ'սպասեն և թէ բոլորովին պատրաստ
են հասնելու և թշուառականը բռնելու:

Մանաւանդ կը յուսար որ ժօնարէթի և Պ. Լըպ-
լանի այս բուն հանդիպէն լոյս մը ժայթքելով պիտի
լուաւորէր ինչ որ Մարիուս կ'ուզէր իմանալ:

Գ Լ Ո Ւ Ե Ժ Թ .

Պ. ԼԵՊԼԱՆ ՄԹԻՆ ԽՈՐՇԵՐ ՏԵՍՆԵԼՈՎ ՄՏԱՏԱՆՁՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿՐԷ

Պարոն Լըպլան նստաւ չնստաւ գէպի խշտեակները
նայեցաւ որոնք թափուր էին:

— Ի՞նչպէս է վիրաւոր խեղճ պզտիկդ, հարցուց:

— Գէշ կ'երթայ, պատասխանեց ժօնարէթ ազի-
նորմ և շնորհապարտ ժպիտով մը, շատ գէշ է, տէ՛ր
իմ յարդի: Առջինէկ քոյրը Պուրպ տարաւ զայն վէրքը
Դարմանելու համար: Հիմա պիտի տեսնէք զանոնք,
շատ չանցնիր կուգան:

— Տիկին Ֆապանթու աւելի աղէկ կ'երեւայ ինձ,
կրկնեց Պ. Լըպլան ժօնարէթի կնոջ այլանդակ հագուս-
տին նայելով: Նոյն միջոցին այս կինը Պ. Լըպլանի և
դուռին մէջ կարծես դուռը պահպանելու համար սպառ-
նազողի և կռուողի մը դիրքով ոտքի վրայ կեցած էր
և զայն կը դիտէր:

— Խեղճը մեռնելու մօտ է, ըսաւ ժօնարէթ: Բայց
բարեբաղդաբար այս կինը քաջասիրտ է, պարոն: Չէ
թէ կին այլ կով մըն է ան:

Կինը այս ողորմմէն յուզուելով՝ փաղաքշուող
հրէշի մը պէրանքով աղաղակեց.

— Միշտ բարեսիրութիւն կը ցուցնես ինձ, Պ.
ժօնարէթ:

— Ժօնարէթ, հարցուց Պ. Լըպլան, կը կռոճէի
թէ Ֆապանթու է ձեր անձնը:

— Պապանթու ժոնարէթ, կրկնեց անմիջապէս
էրիկը. դերասանի մականունն է այս:

Եւ անգամ մը կնոջը նայելէ և ոտերը վեր բնելէ
ետք դոր Պ. Լըպլան չնշմարեց. ժոնարէթ չարունա-
կեց պաճուճազարդ և ազոքալի ձախնով մը զօր կա-
կողութեամբ կը հանէր:

— Ա՛հ, վասն զի այս խեղճ սիրականս և ես սի-
րով և միաբանութեամբ ապրած ենք միատեղ: Եթէ
ասիկայ ալ չունենայինք, հապա ա՛յ մեր ի՞նչը մնա-
ցած պիտի ըլլար: Ծա՛տ թըշուտու ենք, տէր իմ
պատուարցան: Բազուկ կայ, բայց աշխատանք չկայ:
Սիրտ կայ, բայց գործ չկայ: Զգիտե՛մ թէ կառավարու-
թիւնը ինչ կը մտածէ այս մտօնն, բայց՝ թէեւ պատ-
ւոյս վրայ կ'երդնում, պարօն, թէ ժադոյցէն չեմ,
թէեւ խռովարար չեմ, թէեւ չեմ ուզեր որ գէշութիւն
մը ըլլայ անոր, բայց եթէ պաշտօնեաներուն տեղը ըլ-
լայի, պատւոյս վրայ կ'ըսեմ թէ գործերը տարբեր
ընթացք մը կ'ունենային: Ահա ձեզ օրինակ մը տամ:
ուզեցի որ աղջիկներս գիրք խաւարարտելու արհեստը
սորվին: Թերեւս ըսէք ինձ. ի՞նչ. արհեստ մը: Այո՛,
արհեստ մը, պարզ արհեստ մը, հաց հանելու գո՛րծ
մը: Ո՛հ, ինչ անկում, տէ՛ր իմ բարեբար. միթէ այս
մեծ նուազանքիւն մը չէ մեզի երբ ժամանակաւ
բարբախտ վիճակի մէջ դնուած ենք: Աւա՛ղ, որ մեր
այն բարեբաւասութեան ժամանակէն ոչինչ ունինք հի-
մա, ոչինչ, բաց ի բանէ մը, պատկերէ մը որմէ չեմ
ուզեր զրկուիլ, և որմէ պիտի զրկուիմ առկայն վասն
զի պէտք է ապրիլ, կը կրկնեմ թէ պէտք է ապրիլ:

Մինչդեռ ժոնարէթ կը խօսէր տեսակ մը առերե-
ւոյթ շփոթով որ ամենեւին չէր այլայլեր անոր գէմքին
խորամանկ և կեղծ արտայայտութիւնը, Մարիուս վեր
ըրաւ աչքը և սենկակին գէպի ներսի կողմը մարդ մը

տեսաւ զոր տակաւին նշմարած չէր: Իրօք քիչ մը ա-
ռաջ մարդ մը ներս մտած էր այնքան մեղմիկ որ դու-
ռին իր ծինինեւուն վրայ դասնալը լսուած չէր: Այդ
մարդը մանիշագոյն կտաւէ հին, մաշուած, արատաւոր
կտրուած և իր ամէն ձալքերովը ձեղքեր կաղմով ժիլէ
մը, բամբակեայ թաւիչէ լայն բանձալօն մը հագած
էր, ոտքերն ալ սանդալի հողաթափեր ունէր, շապիկ
հագած չէր, վիզը մերկ, բազուկները նոյնպէս մերկ
էին, և գունաւոր նկարներ ունէին, իսկ գէմքը սևուով
մրտուած էր: Մօտագոյն անկողնին վրայ լոկի մնջիկ
նստած էր, և ժոնարէթի կնոջը ետեւը դռնուելուն
համար ազօտապէս կը նշմարուէր:

Մարիուս այս մարդը նշմարած միջոցին նաեւ Պ.
Լըպլան ետեւը դարձած էր դրդուելով այն տեսակ մը
մազնիսական բնազդումէն որ մարդուս նայուածքին
իմաց կուտայ. Պ. Լըպլան չկրցաւ զսպել իր զարմանքը
և շարժում մը րբաւ զոր նշմարեց ժոնարէթ:

— Ա՛հ, կը տեսնեմ որ ձեր թիկնոցին կը նայիք,
պօռաց ժոնարէթ քաղցր կերպարանքով մը իր վրայի
թիկնոցը կոճկելով: Յարմար եկաւ ինձ այն, ստուգիւ
յարմար եկաւ:

— Ո՞վ է այս մարդը. հարցօց Պ. Լըպլան:

— Ասիկայ, ըսաւ ժոնարէթ, դրացի մըն է ան:
Հոգ մի՛ ընէք:

Դրացին տարօրինակ կերպարանք մը ունէր: Սա-
կայն Սէն-Մարտոյի արուարձանին մէջ քիմիական ար-
տաբերութեանց բազմաթիւ գործարաններ կան: Գոր-
ծարաններու բանւորներուն շատերուն գէմքը կրնայ
մրոտ ըլլալ: Մանաւանդ թէ Պ. Լըպլան ոտքէն մին-
չեւ գլուխ անմեղ և աներկիւղ վստահութիւն մը կը
ցուցնէր:

— Ներեցէք: Ի՞նչ կ'ըսէիք ինձ, Պ. Պապանթու:

— Ձեզ կ'ըսէի սիրելի և տէր իմ պաշտպան, կըրկ-
նեց ժօնարէթ՝ սեղանին վրայ կոթնելով և Պ. Լըպ-
լանին նայելով անշարժ և գորովալի աչքերով օրօնք
օձի մը աչքերուն կը նմանէին բաւական, կ'ըսէի թէ
ծախու պատկեր մը ունիմ:

Դոնէն պզտիկ շուք մը լսուեցաւ: Երկրորդ մըն
ալ եկաւ և ժօնարէթի կնոջը ետեւը անկողնին վրայ
նստաւ: Միւսին պէս ասոր ալ թեւերը դաց էին և ե-
րեսն ալ մեկանէ գիմակ մը ունէր:

Թէեւ այս մարդն իրապէս սպրդելով սենեակը մը-
տած էր, բայց և այնպէս չկրցաւ չնշմարուիլ Պ. Լըպ-
լանէն:

— Անհոգ եղիք, ըսաւ ժօնարէթ: Տունը բնակող
մարդիկ են անոնք: Կ'ըսէի ուրեմն թէ թանկագին պատ-
կեր մը ունիմ...: Ահ, անսէք, պարօն:

Աթոռէն ելաւ, մօտեցաւ պատի մը, որու ստորոտը
նկարի տախտակ մը դրուած էր, ժօնարէթ դարձուց
դայն՝ դարձեալ պատին կոթնած թողլով: Իրօք պատ-
կերի նմանող բան մըն էր այն և ճրագին լոյսովը ինչ
ըլլալը գրեթէ կ'երեւար: Մարիուս այս պատկերը չէր
կրնար որոշապէս նշմարել՝ ժօնարէթ իր և պատկերին
մէջտեղը նստած ըլլալուն համար. միայն թէ իր դիտա-
բանէն կ'ընդերկարէր տձեւ կերպով նկար մը և գլխա-
ւոր անձի պէս բան մը, որ օտարոտի կառանքերու և
հողամարգելի նկարներու ակընհար տձեւութեամբ գու-
նաւորուած էր:

— Ի՞նչ բան է այդ, հարցուց Պ. Լըպլան:

Ժօնարէթ զարմանքով մը ճղաղակեց.

— Վարպետի նկար մը, մեծագին պատկեր մը,
ի՞մա բարերար. աղջկներուս պէս կը սիրեմ դայն,
վառնգի յիշատակներ կը բերէ մտքիս, բայց ըսի ձեզ
արդէն և խօսքս ետ չեմ առնիր, այնքան դժբաղդ եմ

որ կ'ուզեմ վաճառել...

Պ. Լըպլան կամ պատահաբար և կամ թերեւս
փոքր ինչ խոսովի սկսելով նորէն դէպ ի սենեակին
ներսի կողմը նայեցաւ: Հոն հիմա չորս մարդ կար,
երեքը սնկողնին վրայ նստած, մէկը դրան մոյթին
քով ոտքի վրայ կանգնած, չորսին ալ բազուկները բաց
և երեսները մրտաւած, և չորսն ալ անշարժ: Անկո-
ղին վրայ նստողներէն մէկը պատին կը կոթնէր՝ աչ-
քերը դոցած, և կրնար կարծուիլ թէ կը քնանար: Ան
ծեր էր. իր ճերմակ մազերը սեւադէմ երեսին վրայ
սոսկալի կերպով կ'երեւային: Միւս երկուքը երիտա-
ւորք կ'երեւային. մէկը մօրուանի, միւսը մազոտ էր:
Եւ ոչ մէկը մուծակ ունէր. անոնք որ հողաթափ չու-
նէին, բոկոտն էին:

Ժօնարէթ գիտնալով թէ Պ. Լըպլանին աչքն այս
մարդերուն վրայ կը յառէր, ըսաւ.

— Բարեկամներ են, գրացի են ասոնք: Հոգ մի՛
ընէք, տէր վճ, բայց գնեցէք սա պատկերս: Գութ ու-
նեցէք իմ թշուառութեան վրայ: Սուղ չպիտի ծախեմ
ձեզ: Ի՞նչ գին կը կարէք:

— Բայց, ըսաւ Պ. Լըպլան ժօնարէթին նայելով
աչքին ծայրովն և զգուշացող մարդու մը պէս, կապէ-
լիայի նշանատախտակ մ'է այդ. երեք ֆրանքն չափ
կ'արժէ:

— Թղթակալդ քո՞վդ է. հազար թալերով գո՞ն
կ'ըլլամ, ըսաւ ժօնարէթ:

Պ. Լըպլան ոտքի վրայ ելաւ, պատին կոթնեցաւ
և արագօրէն սենեակին չորս դին նայեցաւ: Իր ձախ
կողմը պատուհանին քովն էր ժօնարէթ, իսկ աջ կող-
մը դուռին քովն էին կինը և չորս մարդերը: Չորս
մարդերը չէին շարժեր և կարծեա թէ և ոչ իսկ կը
տեսնէին զինքը, ժօնարէթ նորէն սկսած էր խօսիլ

այնպիսի աղիողորմ եղանակաւ, այնպիսի աղօտ բերով
և այնպիսի ողբալի գոչումով մը որ Պ. Լըպլան կրնար
կարծել թէ իր առջև տեսածն էր մարդ մը որ թշուա-
ռութեան պատճառաւ պարզապէս խեղած է:

— Եթէ չգնէք այս պատկերը, սիրելի բարերար,
կըսէր Ժօնտրէթ, ա՛յ ապաւէն մը չունիմ, ալ կը
մնայ ինձ երթալ գետը նետուիլ:

Ժօնտրէթ այսպէս խօսելու ժամանակ չէր նայեր
Պ. Լըպլանին որ կը դիտէր զայն: Պ. Լըպլանին աչքը
Ժօնտրէթին և ասոր աչքն ալ դուռին վրայ յառած
էր: Մարիուսի չնչասպառ ուշադրութիւնը մէկէն միւ-
սին կ'երթար: Պ. Լըպլան կարծես կ'ըսէր իրովի: Ա-
պո՛ւշ մըն է, ի՞նչ է այս մարդը: Ժօնտրէթ նուազուն
և աղերսալի կերպով ձայնին ամէն տեսակ հնչիւններ
տալով երկու կամ երեք անգամ կրկնեց: Այլ ինձ կը
մնայ երթալ գետը նետուիլ: Միւս օր Աւետերլիցի
կամուրջին կողմէն երեք աստիճան վար իջայ գետը
նետուելու համար:

Յանկարծ իր մարած բերը սոսկալի փայլատակու-
մով մը լուսաւորուեցաւ. այս պզտիկ մարդը կանգնե-
լով Թհարկու կերպարանք մը ունեցաւ. քայլ մը առաւ
դէպի Պ. Լըպլան և որոտաձայն գոչումով մը աղաղա-
կեց.

Բայց խնդիրը ասոնց վրայ չէ, կը ձանձնա՞ք զիս:

Գ Լ Ո Ւ Ե Ի .

Դ Ա Ի Ա Ճ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նոյն պահուն սենեակին դուռը յանկարծ բացուե-
լով երեք մարդ երեւցան՝ կապոյտ կտաւէ պուզանե-
րով և սև թուղթէ դիմակներով: Առջինը նիհար էր և
երկաթադամ երկայն բիր մը ունէր. երկրորդը որ վիթ-
խարի մարդ էր, կովերը ջախջախելու գործածուող
տապար մը բռնած էր մէջ տեղէն՝ որով կոթը վեր և
տապարը վար կը նայէր: Երրորդը որ յոյր և կարճ ու-
սեր ունէր, առջինէն նուազ նիհար, երկրորդէն նուազ
յաղթանդամ էր, և բանտի դուռէ մը գողցուած ահա-
զին բանալի մը բռնած էր.

Կ'երեւայ թէ Ժօնտրէթ այս մարդերուն գալուե-
տին կ'սպասէր: Ժօնտրէթ և քրտւոր նիհար մարդը ըս-
կան արագապէս տրամախօսել:

— Ամէն բան պատրաստ է, հարցուց Ժօնտրէթ:

— Այո, պատասխանեց նիհար մարդը:

— Բայց ո՛ւր է Մօնրօրնասը:

— Անիկա ձամբան կանգ առաւ աղջիկիդ հետ խօ-
սակցելու համար:

— Որո՞ւն հետ:

— Առաջինեկին հետ:

— Կառք մը կա՞յ վարը:

— Այո՛:

— Մարէնկօթին երիվար լծուեցա՞ւ:

— Լծուեցաւ :

— Երկու լաւ երիվար, այնպէս չէ :

— Պատուական երիվարներ :

— Ուրեմն մարէնկօթը կ'սպասէ՝ ուր որ ըսի թէ պէտք է սպասել :

— Այո՛ :

— Լաւ, ըսաւ Ժօնարէթ :

Պ. Լըպլան բոլորովին դեղնած էր : Որչին մէջ իր բոլորաւորը եղածները կը դիտէր, ուր ինչպիսիք ըլլաւ հասկեցող մարդու մը պէս և իր գլուխը կարգ ըստ կարգի իր շորս կողմը առնող գլուխներուն ուղղուելով՝ վզին վրայ կը շարժէր ուշադրութեամբ և զարմացող մարդու մը յամբուրթեամբ : Բայց կերպարանքին վրայ չկար բան մը որ երկիւղի նմանէր : Սեղանը յանկարծադէպ պատնէշ մը ըրած էր իրեն և ահա այս մարդը որ վայրկեան մը առաջ բարի ծերուկի մը կերպարանքը ունէր, յանկարծ տեսակ մը ըմբիշ դարձած էր, և իր հաստարագուկ ձեռքը աթոռին կ'անակին վրայ կը դնէր ահարկու և զարմանալի շարժումով մը :

Ծերը որ այսպիսի վտանգի մը առջեւ շատ հաստատ և արի էր, կ'երեւայ թէ այն անձերու կարգէն էր որոնք ինչպէս բարի նոյնպէս և արի կ'ըլլան դիւրապէս և պարզապէս : Բնաւ օտարական չէ մարդուս այն հայրը որու աղջիկը կը սիրէ ինք : Մարիուս հըպարտութիւն մը զգաց այս անձանօթին արիութիւնը տեսնելով : Եկած մարդերուն երեքը որոնց համար Ժօնարէթ ծխանաւ մաքրող եւ անոնք՝ ըսած էր, երկաթեղէններու կուտակին մօտենալով մէկը թիթեղի մկրատ մը, միւսը ծանր մարմիններ վերցնելու յատուկ լծակ մը, երրորդը կ'աւան լը առաւ, և երեքն ալ դուռին առջեւ շարուելով կեցան առանց խօսք մը արտասանելու :

լու : Ծերը անկողնին վրայ մնացած, և աչքերը միայն բացած էր : Ժօնարէթի կինն ալ անոր քով նստած էր :

Մարիուս մտածեց թէ քանի մը բազէն ետք միջամտելու ժամանակը եկած պիտի ըլլայ, և աջ ձեռքը նրբանցքին ուղղութեամբ դէպի ձեղունը վերցուց՝ պատրաստ ըլլալով ատրճանակը նետելու :

Ժօնարէթ բրաւոր մարդուն հետ խօսելէ դադարելէ ետք, նորէն դէպի Պ. Լըպլան դարձաւ և կրկնեց իր հարցումը իր սովորական խնդումովը, որ ցած, դսպըռած և սոսկալի խնդում էր :

Չէ՞ք ճանչնար աւրեմն զիս :

Պ. Լըպլան ուղղակի երեսը նայելով պատասխանեց :

— Ոչ :

Այնատեն Ժօնարէթ մինչև սեղանը եկաւ, ճրագին վրայէն ծռեցաւ, թեւերը կօրծքին վրայ դրաւ, անկիւնաւոր և վայրենի ծամելիքը Պ. Լըպլանի հանդարտ երեսին մօտեցուց, կրցածին չափ յառաջացաւ առանց սակայն ետ քաշուիլ տալու Պ. Լըպլանը, և խածնելու պատրաստուող վայրենի դադանի մը այս դիրքը պահելով պօռաց :

— Անունս, ո՛չ Ֆապանդու է, ո՛չ ալ Ժօնարէթ. Թենարտիէ է անունս, Մօնֆէրմէյի պանդոկապետն եմ ես, լսեցի՞ք : Թենարտիէ է անունս. հիմա ճանչցա՞ք զիս :

Պ. Լըպլանի ճակտին վրայէն աննշմարելի կարմրուք մը անցաւ, և իր ոսկորական հանդարտութեամբը պատասխանեց՝ առանց վախով հանելու, ոչ ալ բարձրացնելու ձայնը :

— Դարձեալ ոչ :

Մարիուս չլսեց այդ պատասխանը : Մարիուս խելքը կորուսած ըլլալ կը կարծէր : Ծռնկերը կը դողդոջէին, և խորհրդակցելու ժամանակ անգամ չունէր :

հողաթափներ կը հազնիք, արքեպիսկոպոսներու պէս տաքուկ թիկնոցներ ունիք, դռնապան ունեցող տուներու առաջին դստիկոնները կը բնակիք: Պարոն մի- լիոնատէր, զիմնաս որ ժամանակաւ ընկերական վիճակ մը ունէի, տուրք կը վճարէի, ընտրող էի, քաղքենի մըն եմ ես, բայց դու, թերեւս դու քաղքենի իսկ չես:

Հոս թենարաթէ քայլ մը առաւ դէպի գուռին քով կեցող մարդերը, և սասանումով մը շարունակեց.

— Երբ կը մտածեմ թէ կը համարձակի հոս գալով հետս իրր հին մուճակներ, կարկտողի մը հետ խօսելու:

Յետոյ մոյեղնութեան վերացումով մը Պ. Լըպլանին դառնալով:

— Դիմանա նաև, պարոն մարդասէր, թէ անյայտ մարդ մը չեմ ես: Չեմ այն մարդերու կարգէն որոնց անունը յայտնի չէ և որոնք տուններ կը մտնեն մանուկներ առեւանգելու համար: Գաղիական վաղեմի զինուոր մըն եմ ես. պէտք է որ շքանշան մը տաւոր լլալի: Վաթերլոյի պատերազմին մէջ ես ալ կուռեցայ, և պատերազմին մէջ կոմս տը Բոնմէրսի անունը գործապետ մը ազատեցի: Պատկերը զոր կը տեսնեմ և զոր Դաւիթ նկարեց Պրիւսէի մէջ, զիտե՛ս զով կը ներկայացնէ, զիս կը ներկայացնէ: Դաւիթ ուզեց անմահացնել այս ռազմական քաջութիւնը: Բոնմէրսի զորապետը շալակս առած եմ, և ռումբերու մէջէն տանելով կ'ազատեմ: Այս է ահա պատմութիւնը: Այս դորապետն ալ երբէք բան մը չըրաւ ինձ, ան ալ ուրիշներուն պէս է եղեր: Բայց և այնպէս ես ազատեցի իր կեանքը՝ իմինս վառնգելով, և զայս հաստատող վրէպագիրներով լի են գրպաններս: Վաթերլոյի զինուոր մըն եմ ես, հիմա հասկցա՛ր, նզովից արմատ: Եւ հի-

մակ որ այս ամէնը քեզի բսելու բարութիւնը ունեցայ, վերջ տանք. ստակ պէտք է ինձ, շատ ստակ պէտք է, ահագին գումար պէտք է, թէ ոչ կտոր կտոր պիտի ընեմ քեզի, ապիրատներուն ապիրատը:

Մարիուս փոքր ինչ զսպած էր իր անձկութիւնները, և մտիկ կ'ընէր: Այլ ամենափոքր տարակոյս մը ունենալը անկարելի էր. կտակին մէջ նշանակուած թենարաթէն իրօք այս մարդն էր: Մարիուս սարսուցաւ երբ լսեց իր ապերախութեան այսպէս յանդիմանուիլը, ապերախութիւն զոր աղետապէս արդարացնելու կէտին մէջն էր ինք: Մարիուսի վարանումները կրկնապատկուեցան: Մանտանդ թէ թենարաթէի այս ամէն խօսքերը, արտասանութիւնը, շտրժումները, նայուածքը՝ որ ամէն մէկ բառէն բոցեր կը ժայթքեցնէր, ամէն բան ցուցնող յոռի բնաւորութիւն մը այս պայթումը, անապարձութեան և նուաստութեան, հպարտութեան և փոքրօգութեան, կատաղութեան և թեթեւամտութեան այս խառնուրդը, իրական տրտունջներու և կեծող զգացումներու այս գառար, բռնաբարութեան հեշտութիւնը վայելող չարսիրտ մարդու այս անամօթութիւնը, տգեղ հոգիի մը այս լրբենի մերկութիւնը, ամէն ատելութեանց հետ խառնուած, ամէն տառապանաց այս համակիզումը բան մը ունէին որ չարութեան պէս սոսկալի և ճշմարտութեան պէս կսկծալի էր:

Ճարտարագէտի պատկերը, Դաւիթին նկարը զոր Պ. Լըպլանին առաջարկած էր գնել, ընթերցողը գուշակեց հարկաւ թէ ոչ այլ ինչ էր եթէ ոչ իր խոհատունին դրան վրայ դրած նշանատախտակը զոր՝ ինչպէս ընթերցողը կը յիշէ անշուշտ, թենարաթէ ինք ներկարած էր և որ իր Մոնֆերմէյի նաւաբեկութենէ մընուցած միակ բեկորն էր:

Մարիուսի տեսողական հասարակութիւնը խափանուելէ դաւրած ըլլալով, հիմակ ան կրնար գիտել այս բանը, և այս դեղնագոյն ներկանկարին մէջ իրօք պատերազմ մը, միապատ յատակ մը և մարդու ուրիշ մարդ մը տանիլը կը տեսնէր որոշապէս: Այս երկու մարդերն էին Թենարտիէ և Բօնմէրսի. ազատիչ յիսնապետը և ազատուած քնդապետը: Մարիուս արքայի մը կը նմանէր. այս պատկերը կերպով մը կենդանութիւն կուտար իր հօրը. ալ Մօնֆէրմէյի պանդակին նշանատախտակը չէր այն, հապա յարութիւն մը, գերեզման մը կիսովին կը բացուէր անոր վրայ, ուրուակած մը կ'ելէր գերեզմանէն. Մարիուս թունթերուն մէջ սրտին դռնէն կը լսէր, Վաթէրլոյի թնդանօթը ականջներուն մէջ կորոտտը, կ'ահաբեկէր զինքը իր արինաթաթառ հայրը որ այս սոսկայի նկարատախտակին վրայ ազատապէս նկարուած էր, և կը թուէր Մարիուսի թէ այն դիմաստուերը իրեն կը նայէր ուղղակի:

Երբ Թենարտիէ շունչ առաւ, իր արինաթոյր բերքը Պ. Լըպլանին վրայ յառեց, և ցած ու կարօղ ձայնով մը քսաւ անոր.

— Չարչարուիլ սկսելէ առաջ ըսելիք մը ունիս:

Պ. Լըպլան կը լսէր: Այս լռութեան միջոցին թոյլ ձայն մը յետագայ սոսկալի հեգնութիւնը ըրաւ նրբանցքէն:

— Եթէ պէտք է փայտ ճեղքել, ևս պատրաստ եմ հոս:

Տապարակի մարդն էր խօսողը որ կը զուարճանար:

Նոյն պահուն անկուած մազերով և հողագոյն հագին դէմք մը երեւցաւ դուռէն սոսկալի խնդումով մը որ չէ թէ ակռաներ այլ ակիշներ կը ցուցնէր:

Տապարաւոր մարդուն դէմքն էր այն:

— Ինչու դիմակդ հանեցիր, գոչեց Թենարտիէ կատաղութեամբ:

— Խնդալու համար պատասխանեց մարդը:

Քանի մը վայրկենէ ի վեր կ'երեւար թէ Պ. Լըպլան Թենարտիէի ամէն շարժումները կը նայէր և կը դիտէր. մինչդեռ Թենարտիէ նոյն իսկ իր կատաղութենէն չլանալով և կուրնալով որչին մէջ կ'երթեւեկէր, վըստան ըլլալով թէ զուար պահպանուած է, թէ իր սպառազէն իշխանութեան տակն և անգէն մարդ մը, թէ մէկին դէմ ինն էր լինք՝ իր կինը միայն մէկ մարդու տեղ հաշուելով: Թենարտիէ տապարակի մարդուն այն յանդիմանութիւնը ուղղած վայրկեանին կռնակը Պ. Լըպլանին դարձուցած էր:

Պ. Լըպլան այս վայրկեանը պատահաբար սեպեց, առքովը աթոռը և ձեռքովը սեղանը հրեց, և յստու մով մը, զարմանալի արագաշարժութեամբ մը պատուհանին քով հասաւ առանց ժամանակ տալու Թենարտիէին որ ետեւը գոռնայ: Մանրեկրորդի մը մէջ պատուհանը բացաւ, յենարանէն վեր ելաւ և վրայէն ցառկեց: Կիսովին դուրսն էր արդէն երբ վեց հաստաբազուկ ձեռքեր բռնեցին և ուժով մը որջը բերին զայն: «Թխահան մաքրող» երեք մարդերն էին անոր վրայ խոյացողները: Միեւնոյն ժամանակ Թենարտուհին ալ մարդուն մազերը բռնած էր ափերովը:

Ոտքերու դիպտուքը լսելով միւս աւազակներն ալ նրբանցքէն վազեցին եկան: Այն ծերը որ անկողնին վրայ էր և արքայի կ'երեւար, խշտեակէն վար իջաւ, և երեւալով հասաւ ուղեգործի կռան մը ի ձեռքին:

«Թխահան մաքրողներէն» մէկը Պ. Լըպլանին գրլուխին վերեւը երկաթէ քիւր մը կը վերցնէր որու երկու ծայրը երկու կապարեայ դունդեր կային. այս աւազակին երեսը թէև մրոտ էր, բայց ձեռքի ճրագին

լայտն լուսաւորուած ըլլալուն համար, Մարիուն անոր
երեսին մուրովը հանդերձ ով ըլլալը ճանչցաւ Յրէն-
թանիէ, — Պիկորնայլ ըսուած Բանչօն էր ան։

Մարիուն չկրցաւ դիմադրել այս տեսարանին։ —
Ներէ՛ ինձ, հայր իմ արտաւ մտապէս, և մատովը տ-
արճանակին կայծահանը փնտոնց։ Ատրճանակը քիչ
մնաց պիտի պարպուէր, և ահա թենարտիէի ձախը
պոռաց։

Պէշութիւն մի՛ ընէք իրեն։

Նահատակին այս յուսահատական փորձը թենար-
տիէին չէ թէ զայրոյթ այլ հանդարտութիւն տուած էր։
Թենարտիէ կր'իւն մարդ մըն էր, մարդ անգութ և
մարդ վարպետորդի։ Անգութ մարդը մինչև հիմա յաղ-
թանակի աւելնովը համակուելով իշխած էր իյնող և
չչարժող որսին առջև։ Երբ նահատակը խլրտեցաւ և
կռուիլ ուղեց, վարպետորդի մարդը երեւցաւ և յաղ-
թանակեց։

— Պէշութիւն մի ընէք իրեն կրկնեց, և՛ առանց
ինքն ալ գիտնալու իբր առաջին յաջողութիւն, կեցուց
նետուելու պատրաստ ատրճանակը և հաշմեց Մարի-
ունը որու համար ստիպողական հարկը վերցաւ, և որ
տեսարանին այս նոր կերպարանը տեսնելով անպատեհ
չսեպեց տակաւին համբերելը։ Ո՞վ գիտէ. թերեւս բազ-
դի նոր շրջում մը պատահելով Իւրսիւլի հայրին մահ-
ուանը համբերելու կամ գնդապետին աղատիչը կորուս-
տի մատնելու սոսկալի ընտրութիւնը ընելէ պիտի ա-
ղատէր զինքը։

Հէրքիւլիւն կռիւ մը սկսած էր։ Պ. Լըպլան ահա-
դին կռուի մը իջեցնելով ձերը սենեակին մէջ ազը
թաւալելու նետած, ձեռքին արտաքին կողմովը երկու
ապակի տալով յարձակողներուն երկուքն ալ տապա-
լած, և միւսներէն ալ երկու հոգի իր ծունկերուն տա-

կը առած էր. ապիրաւները կրանիթէ երկանաքարի մը
ներքեւ գտնուողի պէս՝ կը հռնչէին անոր ծունկին ներ-
քեւ ճնշուելով, բայց միւս չորսը ահարկու ծերունիին
քեւ ճնշուելով, բայց միւս չորսը ահարկու ծերունիին
կու մրադէմներու վրայ կծկած էին զայն։ Այսպէս մէկ
քանին նուաճելով և մէկ քանիէն նուաճուելով, վա-
րինները ճմլելով և վերիններուն տակը շնչապառ մը-
նալով, իր վրայ գիղուող ամէն ոյժերը նոնրաբար ցըն-
ցելով Պ. Լըպլան աւազակներու սոսկալի խուսիւն
ներքեւ աներեւոյթ կ'ըլլար ոռնացող ահագին շուներու
և պառականերու դէպի մը տակ մնացող վարադի պէս։

Աւազակները վերջապէս կրցան պատուհանին ա-
մէնէն մօտ անկողնին վրայ տապալել և հանգալ տ կե-
ցնել զայն։ Թենարտուհին անոր մազերը թողած չէր։

— Դու, ըսաւ թենարտիէ, դու մի խառնուիր այս
գործին։ Հիմա շալի պիտի պատուես։

Թենարտուհին՝ արուին հնազանդող մատակ գայլի
մը պէս գոռոււմով մը հնազանդեցաւ։

— Դուք ալ, ըսաւ թենարտիէ, ասոր վրան փրն-
տեցէք։

Պ. Լըպլան կ'երեւար թէ ալ որոշած էր չդիմա-
դրել։ Աւազակներն անոր ամէն գրպանները որոնեցին։
Կաշիէ քօակ մը գտան միայն որու մէջ վեց ֆրանք
կար, և թաշկինակ մը։

— Ի՛նչ չթղթակալ չկա՞յ, հարցուց։

— Ոչ ալ ժամացոյց, պատառխանեց ռժիսահան
մաքրողներէն մէկը։

— Հոգ չէ, միմօաց որովայնախօսի ձայնով մը այն
դիմակաւոր մարդն որ ձեռքը մեծ բանալի մը ունէր,
վայրենի ձեռք մըն է այս։

Թենարտիէ դուռին քովի անկիւնը դնաց և անկէ
չուաններ առնելով աւազակներուն նետեց։

— Անկողինին ոտքին կապեցէք զինքը. և չնմա-
րելով աւազակներուն ծերր որ Պ. Լըպլանին կոռուփէն
սենեակին մէջտեղը նետուած և փռուած էր անշարժ:

— Մի՛թէ մեռած է Պուլաթբիւլէլ, հարցուց:

— Ոչ, պատասխանեց Պիկրոնայլ, գինով է:

— Դէպ անկիւն մը աւելցէք զայն, ըսաւ Թե-
նարտիէ:

«Միսահան մաքրողներէն» երկուքը ոտքով երկա-
թեղէններու դէզին քով հրեցին արքիւր:

— Պապէ, ինչո՞ւ այդքան շատ մարդ բերիր, ըսաւ
կամաց մը Թենարտիէ բրաւոր մարդուն. անօգուտ էր
այդքանը:

— Ի՞նչ ընեմ, պատասխանեց բրաւոր մարդը, ա-
մէնքն ալ ուղեցին մասնակցիլ: Յոռի է եղանակը: Գործ
չկայ:

Այն խշտակը որու վրայ տապալուած էր Պ. Լըպլ-
լան, հիւանդանոցի տեսակ մը անկողին էր և հազիւ
հազ քառակուսուած փայտէ չորս սիւններու վրայ կը
կոթնէր: Պ. Լըպլան դիմադրութիւն չլրբաւ: Աւազակ-
ներն ոտքի վրայ կեցնելով պատուհանին ամենէն հեռու
և բուխերիկին ամենէն մօտ անկողինին սիւնին կապե-
ցին զայն՝ ոտքերը գետինը դնելով: Երբ վերջին հան-
գոյցը կապուեցաւ, Թենարտիէ աթոռ մը առաւ և ե-
կաւ դրիթէ Պ. Լըպլանին դէմ նստաւ: Թենարտիէ ալ
առջի Թենարտիէին չէր նմանէր. քանի մը վայրկեանի
մէջ իր դէմքը մոլեգին բռնութիւնը ձգած և հանդարտ
ու կեղծ հեղութիւն մը առած էր: Մարիուս գրասեն-
եակի մարդու յատուկ անոր այս քաղաքավարական
ժպիտը տեսնելով դժուարաւ կը ճանչնար թէ պահ մը
առաջ փրփրազող գրեթէ անասնային բերանն էր այն
ժպտող բերանը. շուարուծով կը դիտէր այս ծիծաղա-
կան և տաքնապալի այլակերպութիւնը կըզգար ինչ որ

մարդս կ'զգայ երբ վագրի մը նենգամիտ դատասէրի մը
փոխուիլը կը տեսնէ:

— Պարոն... ըսաւ Թենարտիէ:

Շարժում մը ընելով հեռացուց աւազակները, ո-
րոնք իրենց ձեռքը տակաւին Պ. Լըպլանի վրայէն
քաշած չէին: Ամենքն ալ գէպի դուռը քաշուեցան:

— Պարոն կրկնեց Թենարտիէ աղէկ չեա ըներ պա-
տուհանէն ցատկելու փորձ ընելովդ: Թերեւս ոտքդ
կտրէիր: Հիմա, եթէ կը ներես, հանդարտօրէն պիտի
խօսինք: Բան մը դիտեցի. նախ պէտք է որ այս գի-
տողութիւնս յայտնեմ քեզ. մինչև հիմա տակաւին ա-
ղաղակ մը չհանեցիր:

Թենարտիէ իրաւունք ունէր. այս պարագան ըս-
տոյզ էր, թէև Մարիուս իր խռովութեանը մէջ նշմա-
րած չէր զայն: Պ. Լըպլան հազիւ թէ քանի մը խօսք
արտասանած էր առանց բարձրացնելու ձայնը, և՛ նաև
պատուհանին քով վեց աւազակներու հետ կոռուած մի-
ջոցին ամենախորին և խիստ տարօրինակ լռութիւն մը
պահած էր: Թենարտիէ շարունակեց.

— Ի՞նչ զարմանք, եթէ փոքր ինչ գող կայ, մար-
դասպան կայ, պօռայիր, անպատեհ չպիտի սեպէի պօ-
ռալդ. ի պահանջել հարկի ներելի է այդ աղաղակը
ձգել. և ես իմ մասին չար միտքով չպիտի առնէի ա-
ղաղակդ: Խիստ բնական բան մըն է քիչ մը վիզուկ
հանել երբ մարդս կը գտնուի այնպիսի անձերու մէջ որ
բաւական վտահելի չեն երեւար: Եթէ պօռայիր ան-
դամ, ոչ ոք բան մը պիտի ըսէր քեզ, և ոչ իսկ գալ
պիտի դրուէր բերանդ: Ըսեմ քեզ թէ ինչո՞ւ: Առանգի
այս սենեակին ձայնը չըլտուիր. այս սենեակը այս յատ-
կութիւնէն ի զատ բան մը չունի. բայց՝ ինչպէս ըսի՝
ունի այս յատկութիւնը: Ստորերկրեայ մառան մըն է
այս, որու մէջ եթէ ուռմը մը նետելու ալ ըլլայ, ամե-

նէն մօտակայ պահնորդարանը պիտի կարծէ թէ զինովի մը խորհումին ձայնն է այն: Հոս թնդանոթի գոռումը պո՛ւմ, որոտումն ալ բո՛ւֆ ըսել է դուրսի մարդերու համար: Յարժար բնակարան մըն է այս: Բայց ինչ և է, աւելի աղէկ ըրիր չպոռալով: Նորհակալութիւն, և անա ըսեմ քեզ թէ ի՛նչ կը հետեցնեմ այդ լուծութիւնէդ: Սիրելիդ իմ պարոն, երբ աղաղակ ձգուի, ո՛վ կուգայ: Ոստիկանութիւնը: Եւ ոստիկանութեանն է քեզ: Արդարութիւնը: Արդ քանի որ չպօռացիր, ըսել է թէ դու ալ մեզի պէս ոստիկանութեան և արդարութեան հոս գալը չես ուզեր. ըսել է թէ բան մը ունիս զոր շահդ կը պահանջէ թագուն պահել: Մեր շահն ալ միեւնոյնը կը պահանջէ: Ուրեմն կրնանք համաձայնիլ:

Թենարտիէն մինչդեռ այսպէս կը խօսէր, կարծես թէ՛ բերք Պ. Լըպլանին վրայ յառելով՝ իր աչքերէն ելլող օրածայր սլաքները կալանաւորին մինչև խիղճը մխելու կ'աշխատէր: Սակայն իր խօսուածքը որ տեսակ մը սմանդուկի յատուկ և չափաւոր անամօթութեան մը գրոշմը կը կրէր, զգուշաւոր և գրեթէ ընտիր ձև մը ունէր, և լսողը կ'զգար թէ ան որ քիչ մը առաջ աւաղակ էր հիմա էր նաև «այնպիսի մարդ մը որ ուսում առած է եկեղեցական ըլլալու համար»:

Կալանաւորին պահած լուծիւնը, իր կեանքի ազատումին հոգը անգամ մօռնայու աստիճան ըրած զգուշութիւնը, և այն դիմադրութիւնը զոր ցուցուցած էր բնութեան առաջին շարժումին որ է աղաղակ մը հանել, պէտք է ըսել թէ՛ Թենարտիէի դիտողութեանն է ի վեր՝ անախորժ տպաւորութիւն մը և ցաւալի դարմանք մը հուտային:

Թենարտիէի շատ իրաւացի դիտողութիւնը Մարիուսի համար ա՛լ աւելի կը մթափարէր այն անիմանալի թանձրութիւնները որոնց ներքեւ կը պահուէր այս

ծանր և տարօրինակ կերպարանքի, կերպարանք որու Գուրֆէյրագ Պ. Լըպլան ծիծաղելի մականունը տուած էր: Բայց ո՛վ կ'ուզէր թող ըլլար այս մարդը, չուաններով կապուած, գահիճներէ չըջապատուած և կարծես կիսովին ընկզմած էր փոսի մը մէջ որու խորութիւնը ամէն րէպէ աստիճան մը կ'աւելնար, բայց և այնպէս Թենարտիէի թէ՛ կատաղութեան և թէ՛ հեղութեան առջև անզգայ կը մնար, և Մարիուս այնպիսի պարագայի մը մէջ չէր կրնար չսքանչանալ այս դէմքին վրայ որ վոեմ թախծութիւն մը ունէր:

Անշուշտ այս մարդը բոլորովին աներկիւղ հոգի մըն էր և շուարիլ ինչ բան է չէր դիտեր: Այն մարդոցմէն մէկն էր որոնք յուսահատական կացութիւններու զարմանքը կը զսպեն: Թէև շատ ծայրայեղ էր ճշմարտամբ, թէև անխուսափելի էր աղետալի վախճանը, բայց և այնպէս ան ամենեւին չէր ցուցներ այնպիսի բան մը որ կարենա՞ր նմանիլ ջուրին տակ սոսկալի կերպով աչքերը բացող ծովամոյճի մը հեզեւարութեան:

Թենարտիէ ասանց սեթեւեթի ոտքի վրայ ելլելով բուխերիկին քով գնաց, հողմարդելը վերցնելով մօտակայ խշտեակին կոթնցուց, և այսպէս երեսան հանեց հրաբորբոք կրակարանը որու մէջ կալանաւորը կրնար կատարելապէս տեսնել ճերմակ երեսուրու չափ կարմրած և տեղ տեղ շառագոյն պղտիկ աստղերու ձևը առած դուրս:

Յետոյ Թենարտիէ Պ. Լըպլանի մօտ գալով նստաւ: Կը շարունակեմ, ըսաւ: Կրնանք համաձայնիլ: Բարեկամարար կարգադրենք գործը: Իրաւունք չունէի քիչ մը առաջ բարկանալու. չգիտեմ թէ ուր էր խելքըս սահմանէն անցայ, այսանդակ բաներ ըրի: Օրինակի համար ըսելով թէ միլիոնատէր ես, սաակ շատ

ստակ, ահագին գումարներ կը պահանջէի: Բայց տնիրաւութիւն մըն է այդպիսի պահանջում մը: Է՛հ որքան ալ հարգաստ ըլլաս, գու ալ ծախք ունիս, և մի է չունեցողը. չեմ ուզեր տնանկել զքեզ. վերջապէս կծծի մը չեմ: Չեմ նմանիր այն մարդոց որոնք կացութեան մը մէջ երբ զօրաւորագոյն կ'ըլլան, պատեհ տոբիթ կը համարեն ծիծաղելի ըլլալը: Ահա ես կը զիջանիմ և իմ կողմէ զոհողութիւն մը կ'ընեմ: Պարզապէս երկու հարիւր հազար ֆրանք պէտք է ինձ:

Պ. Լըպլան բառ մը չարտասանեց: Թենարտիէ շարունակեց.

— Կը տեսնես որ պահանջումս բաւական չափաւորեցի: Չգիտեմ թէ որքան է հարստութիւնդ, բայց գետեմ թէ ստակին չես նայիր, և քեզի պէս բարեգործ մարդ մը շատ աղէկ կրնայ երկու հարիւր հազար ֆրանք տալ ընտանեաց գլուխի մը որ ապերջանիկ է:

— Անշուշտ դուն ալ նոյնպէս իրաւունքը ճանչցող ես, անշուշտ չերեւակայեցիր թէ քիչ մը զինի խմել և Տէնուայի պանդոկը կողի միս ուտել կարենալու չափ ըստակ ուզելու համար աշխատած ըլլամ ինչպէս է այս օրուան աշխատանքս, և կարգադրեմ այս գիշերուան գործը որ այս պարոններուն վկայութեան նայելով լաւ կարգադրուած գործ մըն է: Երկու հարիւր հազար ֆրանք, այս է ահա ասոր արժէքը: Երբ այս չնչին գումարը գրպանէդ կ'ելլէ, կ'ապահովեմ քեզ թէ ամէն բան կը լմնայ և թէ մազիդ մէկ թելին անգամ չպիտի դրպչուի: Պիտի ըսես ինձ թերեւս թէ երկու հարիւր հազար ֆրանք չկայ վրադ: Ո՛հ, ես չափազանցող չեմ: Ատիկա չեմ պահանջեր: Բան մը միայն կը պահանջեմ քեզմէ: Բարեհաճէ գրելու ինչ որ պիտի բռնեմ քեզի:

Հոս Թենարտիէ ընդմիջեց խօսքը, յետոյ շարունակեց բառերը ծանր ծանր արտասանելով և դէպի կըրակաբանին կողմը ժպիտ մը տալով:

— Այժմէն բռնեմ թէ մտիկ չպիտի ընեմ եթէ դիր գրել չգիտնալ ձեւացնես:

Երեւելի հաւատաքննիչ մը կրնար նախանձիլ այս ժպիտէն:

Թենարտիէ սեղանը Պ. Լըպլանին քով հրեց, և կաղամար մը գրիչ մը և թերթ մը թուղթ առաւ զըզրոցին մէջէն զոր կիսաբաց թողուց և ուր դանակին երկայն երկաթը կը փայլէր:

Թուղթը Պ. Լըպլանին առջեւ դրաւ:

— Գրէ՛, ըսաւ:

Կալանաւորը վերջապէս խօսեցաւ.

— Ի՞նչպէս կ'ուզես որ գրեմ. կապուած եմ:

— Իրաւ ըսիր, ներէ՛ ըսաւ Թենարտիէ, շատ իրաւունք ունիս:

Եւ դէպի Պիկրընայլ դառնալով.

— Քակէ պարոնին աջ թեւը:

Բանչօ-Բրէնթանիէ-Պիկրընայլ աւագակը կատարեց Թենարտիէի հրամանը: Երբ կալանաւորին աջ ձեռքը ազատ եղաւ, Թենարտիէ գրիչը մելանին թաթխեց և անոր տուաւ:

— Պարոն, աղէկ դիտէ՛ որ մեր իշխանութեան տակն ես, մեր ափին մէջ ես. թէ որ և է մարդկային զօրութիւն չկրնար քեզի ասկէ ազատել, և թէ յիրաւի պիտի ցաւինք եթէ բռնադատութիւնք անախորժ միջոցներու դիմելու: Ոչ անունդ, ոչ ալ հասցէդ գիտեմ, բայց ահա այժմէն իմաց կուտամ քեզ թէ գրելու նամակդ տանող անձին մինչև վերադառնալը կապուած պիտի մնաս: Այժմ հաճէ գրելու:

— Ի՞նչ, հարցուց կալանաւորը:

— Ահա տուն կուտամ:

Պ. Լըպլան գրիչը առաւ:

Թենարտիէ սկսաւ անուն տալ:

— «Աղջիկս...»

կալանաւորը ստորագրու, և աչերը վեր ընելով
Թենարտիէին նայեցաւ:

— Դիր Եսիրելի աղջիկս», ըսաւ Թենարտիէ:

Պ. Լըպլան հնազանդեցաւ: Թենարտիէ շարունակեց:

— «Անմիջապէս եկո՛ւ...»

Խօսքը ընդմիջելով:

— Ձինք գողցելով կը խօսիս հետը, այնպէս չէ՛:

— Որո՞ւ հետ, հարցուց Պ. Լըպլան:

— Ձարմանելի՛ հարցում, պղտիկին հետ, ըսաւ
Թենարտիէ:

Պ. Լըպլան առերեւոյթս առանց ամենափոքր յոյժ
մը ցուցնելու պատասխանեց:

— Ձգիտեմ թէ ինչ ըսել կ'ուզես:

— Լա՛ւ, շարունակէ, ըսաւ Թենարտիէ, և սկը-
սաւ տուն տալ:

— «Անմիջապէս եկո՛ւ: Անհրաժեշտ պէտք ոտնիմ
քեզի: Այս տոմսակը յանձնողը քեզի առնելով քովս
բերելու է: Ի՛սպասեմ: Եկո՛ւ վստահութեամբ»:

Պ. Լըպլան գրած էր Թենարտիէի ամէն ըսածը:
Թենարտիէ կրկնեց:

— Ա՛հ, սրբէ եկու վստահութեամբը, այդ կրնայ
ենթադրել տալ թէ դործը բոլորովին պարզ բան մը
չէ և թէ անվստահութիւնը կարելի է:

Պ. Լըպլան արեց երկու բառը:

— Այժմ, շարունակեց Թենարտիէ ստորագրէ:
Ի՛նչ է անունդ:

Կալանաւորը վար դրաւ դրիչը և հարցուց:

— Որո՞ւ պիտի ուղղուի այս նամակը:

— Արդէն գիտես, պատասխանեց Թենարտիէ,
պղտիկին պիտի ուղղուի: Քիչ մը առաջ ըսի:

Յայտնի էր թէ Թենարտիէ կ'ըզուշանար անուա-
նել այն նորատի աղջիկը որու վրայ էր խնդիրը: «Ար-

տայար» կ'ըսէր. «պզտիկը» կ'ըսէր, բայց անունը չէր
տար: Յանցակիցներուն առջև իր դադտնիքը պահող
սատանայ մարդու մը զգուշութիւնն էր այս: Անունը
տալով բոլոր «դործը» իր յանցակիցներուն յանձնել և
պէտք եղածէն աւելի բան իմացնել էր անոնց:
Թենարտիէ կրկնեց:

— Ստորագրէ: Ի՛նչ է անունդ:

— Իւրպէն Ֆապրը, ըսաւ Կալանաւորը:

Թենարտիէ կատուի մը շարժումով անմիջապէս
ձեռքը զրպանը տարաւ և հանեց Պ. Լըպլանին վրայէն
առնուած թաշկինակը: Թաշկինակին նշանագիրը փըն-
տրեց և ճրագին մօտեցուց:

— Ի. Ֆ: Ծիչդ է. Իւրպէն Ֆապրը: Լա՛ւ, ստո-
րագրէ Ի. Ֆ:

Կալանաւորը ստորագրեց:

— Նամակը ծալելու համար երկու ձեռք պէտք
է, ինծի տուր, ես ծալեմ:

Ծալելէն ետք Թենարտիէ կրկնեց:

— Գրէ հասցէն. Որիորդ Ֆապրը, տունդ: Գիտեմ
որ տունդ, ասկէ շատ հեռու չէ, Սէն Ժագ տիւ Զօ Բայի
մօտերն է, վասն զի ամէն օր այն ժամը պատարագ
տեսնելու կ'երթաս, բայց չեմ գիտեր թէ ո՛ր փողոցն
է: Կը տեսնեմ որ կը հասկնաս ինչ կացութեան մէջ
գտնուիլդ: Ինչպէս որ անունդ չկեղծեցիր, չպիտի
կեղծես նաև հասցէդ: Դուն ձեռքովդ գրէ հասցէն:

Կալանաւորը պահ մը կեցաւ խորբելով, յետոյ
գրիչը առաւ և գրեց:

— Օրիորդ Ֆապրը, Պ. Իւրպէն Ֆապրի տունը,
Սէն Տօմինիգ տ'Անֆէր փողոց, թիւ 17:

Թենարտիէ նամակը առաւ տեսակ մը տենդային
ուզմունքով:

— Կնի՛կ, պօռաց:

Թենարտիէին երեւցաւ:

Ահա նամակը: Գիտես թէ ինչ պիտի ըսես: Վարը կառք մը կայ, շուտ գնա՛, և շուտ դարձիր:

Եւ տապարաւոր մարդուն ուղղելով խօսքը.

— Դու քանի որ դիմակդ հանեցիր, տիկնոջ հետ գնա: Կառքին ետեւը հեծիր: Գիտե՞ս մարէնկօթը ուր ձգելդ:

— Այո՛, ըսաւ մարդը:

Եւ՝ տապարը անկիւն մը գնելով՝ Թենարտուհին ետեւէն գնաց:

Երբ կ'երթային, Թենարտիէ գլուխը կիսաբաց դռնէն դուրս հանեց և փողոցէն պոռաց անոնց:

— Նայէ որ նամակը չկորսնցնես. մտածէ՛ որ երկու հարիւր հազար Փրանք կայ վրադ:

Թենարտուհին բիրտ ձայնը պատասխանեց.

— Անհոգ եղիր: Ստամոքսիս մէջ դրի՛ նամակը: Վայրկեան մը անցած չէր, և ահա մտրակի մը շահումը լսուեցաւ որ շուտ մը նուազելով անլսելի եղաւ:

— Լաւ, կամկաց Թենարտիէ: Արագապէս կ'երթան: Այս արշաւումով տիկինը երեք քառորդէն պիտի դառնայ:

Աթոռ մը մօտեցուց բուխերիկին և վրան նստաւ՝ թեւերը խաչաձեւելով և իր տղամուտ կօշիկները կրակարանին մօտեցնելով.

— Ոտներս կը պաղին, ըսաւ:

Որջին մէջ ա՛յ Թենարտիէ և կալանաւորին հետ միայն հինգ աւազակ մնացած էին:

Այս մարդիկը իրենց դէմքը ծածկող դիմակներով կամ սև սոսինձով, որոնցմով անոնք՝ վախցողի մը վախին համեմատ՝ անխաղաղութեամբ, սեւամորթներու կամ սատանաներու կը նմանէին. թմրած և տխուր կերպարանքներ ունէին, և տեսնողը կ'զգար թէ զործ

մը կատարելու պէս ոճիւր մը կը դործէին՝ հանդարտօրէն, առանց բարկութեան, առանց կարեկցութեան և տեսակ մը ձանձրութեամբ: Անասուններու պէս անկիւն մը դիզուած էին և կը լռէին: Թենարտիէ իր ոտքերը կը տաքցնէր: Կալանաւորը իր լռակեցութեամբը գրաւուած էր նորէն: Տխուր հանդարտութիւն մը յաջորդած էր այն վայրկեանական աղմուկին որ քանի մը վայրկեան տառջ կը տիբէր սենեակին մէջ:

Ճրագը որու պատրոյգին ծայրը այրելով սպունդ մը կազմուած էր, հազիւ հազ կը լուսաւորէր ահագին հիւղը. խարոյկը նսեմացած էր, և այս ամէն գլուխները պատերուն և ձեղունին վրայ տձև ստուերներ կը կազմէին:

Սենեակին մէջ քնացող քորչիւ ձերուներին մեղմ չնչառութեան շշուկը կը լսուէր միայն:

Մարիուս կ'սպասէր անձկութեամբ զոր կը սաստկացնէր ամէն բան: Հանելուկը առաջուանէն աւելի անլուծելի կը մնար: Ո՞վ էր այն «պզտիկը» զոր Թենարտիէ Արտոյտ անուանած էր. իր «Իւրսիւն» էր արդեօք: Կալանաւորը Արտոյտ բառը լսած միջոցին տառապանքով չէր, և ամենաբնական կերպով մը ըսած էր: Չգիտեմ թէ ինչ ըսել կ'ուզես: Միւս կողմէն ալ ի. Ֆ. Գիրտեմ մեկնուած էին: Իւրպէն Ֆապր էին, և Իւրգիրերը մեկնուած էին: Իւրպէն Ֆապր էին, և Իւրսիւն անունը Իւրսիւլ չէր: Մարիուսին յայտնապէս տեսածը այս էր ահա: Տեսակ մը սոսկալի շլացումով տեսածը այս էր ահա: Տեսակ մը սոսկալի շլացումով բեկեռուած կը կենար իր տեղը ուրկէ ամէն բան կը դիտէր և այս տեսարանին կը նայէր: Հոն կը կենար գրեթէ անկարող ըլլալով խորհրդածելու և շարժելու, և կարծես չնչասպառ յոգնելով այն ամենապզտակի իւրերէն զոր մօտուստէն կը տեսնէր: Չկրնալով իր գաղափարները ժողովել և չգիտնալով ինչ որոշում ընելը, կ'ըսպասէր որ դէպք մը, որ և է դէպք մը պատահի:

— Ինչ և ըլլայ, կ'ըսէր, եթէ Արտոյտը այն է՝ պիտի տեսնեմ, վասն զի Թենարտուհին հիմա հոս պիտի բերէ: Ան տանն ալ բսելիք չեմ ունենար. եթէ հարկ ըլլայ, արիւնս և կեանքս պիտի տամ, բայց պիտի ազատեմ զայն: Ոչինչ պիտի կեցնէ՛, զիս:

Կէս ժամի չափ անցաւ այս կերպով: Թենարտիէ կ'երեւար թէ խաւարային մտածումով մը պաշարուած էր, կալանաւորը չէր երեւար: Բայց Մարիուս մերթ ընդ մերթ և քանի մը վայրկեանէ ի վեր կալանաւորին կողմէն պզտիկ և խորին ձայն մը լսել կը կարծէր:

Յանկարծ Թենարտիէ կալանաւորին դառնալով՝ զոչեց:

— Գ. Յապըր, ահա շուտ մը ըսեմ միտքս:

Այն քանի մը բառերը կարծես թէ լոյս մը տալ կ'սկսէին: Մարիուս ականջ տուաւ, Թենարտիէ շարունակեց.

— Կինս հիմայ պիտի գայ, անհանգիստ մի ըլլար: Կը կարծեմ թէ արտոյտը իրօք քու աղջիկդ է, և բընական կը թուի ինձ որ քովդ պահես զայն: Միայն թէ ժտիկ ըրէ քիչ մը, կնիկս նամակովդ պիտի երթայ գլուխդ զայն: Ըսի կնոջս որ՝ ինչպէս արդէն տեսար՝ հազուի այնպիսի կերպով մը որ օրիորդդ առանց դժուարութեան հետք գայ: Երկուքը մէկ կառք պիտի մտնեն: Ետեն ալ ընկերակիցս պիտի նստի: Քաղաքադուռէն դուրս տեղ մը երկու պատուական ձիերով լծուած մարէնկօթ մը կայ: Աղջիկդ հոն պիտի տարուի հոն կառքէն պիտի իջնէ: Ընկերակիցս տնոր հետ մարէնկօթը պիտի մտնէ, և կնոջս հետ վերադառնալով պիտի ըսէ մեզ: Եղաւ կատարուեցաւ: Քու աղջկանդ գալով կ'ըսեմ թէ գեշութիւն մը չպիտի ըլլայ անոր, մարէնկօթը տեղ մը պիտի տանի ուր հանգիստ պիտի սպասէ. և երբ տաս ինձ երկու հարիւր հազար ֆրանք

ըսուած պզտիկ գումարը, աղջիկդ ետ պիտի առնես: Եթէ զիս բռնել տաս, ընկերակիցս պիտի զարնէ Արտոյտը. ահա այս պիտի ըլլայ եղբւթիւնը:

— Կալանաւորը խօսք մը չըսաւ: Պահ մը կենալէն ետք Թենարտիէ շարունակեց:

— Ինչպէս կը տեսնես, պարզ բան մըն է իրողութիւնը: Գեշութիւն չպիտի ըլլայ, եթէ ուզես որ գեշութիւն չըլլայ: Գործը ահա պատմեցի. առաջուց իմաց տուի քեզ որպէսզի գիտնաս:

Կանգ առաւ Թենարտիէ: Յետոյ կրկնեց, մինչդեռ կալանաւորը իր լռութիւնը կը շարունակէր:

— Հիմա կինս հոս գալով երբ պիտի ըսէ թէ Արտոյտը ճամբան է, պիտի թողունք քեզի, և ազատութիւն պիտի կրնաս տունդ երթալ և պառկիլ: Ահա կը տեսնես որ գէշ գիտաւորութիւններ չունինք:

Ջարհուրելի գաղափարներ անցան Մարիուսի մտաքէն. ի՛նչ, պիտի չբերուէ՞ր ուրեմն այն նորատի աղջիկը որ կը հափափուէր, այս հրէշներէն մէկը ուրեմն անյայտ տեղ մը պիտի տանէր զայն. և ո՞ւր արդեօք... Հապա՞ եթէ իր Իւրսէլը ըլլար ան. և յայտնապէս կ'երեւար թէ ան էր: Մարիուս կ'զգար թէ անգլիկալէսի իր սրտի բաբախումները: Ի՞նչ ընէր. կարպէր արդեօք հրացանը, արդարութեան ձեռքը յանձնէ՞ր արդեօք այս ամէն անգգամները: Այլ սակայն յանձնելու ալ ըլլար, դարձեալ տապաւաւոր սոսկալի մարդը նորատի աղջկան հետ ձերբակալութենէ ոչ մտադ ազատ պիտի մնար, և Մարիուս միտքը կը բեռնաւոր թենարտիէի սա խօսքերը որոնց արդիւնաբոյր նըշանակութիւնը կ'ընդնմարէր. «Եթէ զիս բռնել տաս, ընկերակիցս պիտի զարնէ Արտոյտը»:

Մարիուս կ'զգար թէ հիմա զինք ոչ միայն գնդապետին կտակը կ'արգիլէր աւագակին ձերբակալութեան

նշանը տալու, այլ նաև իր սէրը, այլ նաև այն վառ-
գը որու կ'ենթարկուէր իր սիրած նորաստի աղջկը:

Այս սոսկալի կացութիւնը որ արդէն մէկ ժամէ
ի վեր և աւելի խսկ կը տեսէր. ամէն բոպէ տեսք կը
փոխէր: Մարիուս ամէնէն կակծալի կարծիքները մի
տու մի աչքին առջեւ բերելու ոյժը ունեցաւ յոյս մը
փնտռելով, այլ չգտնելով: Իր խորհուրդներուն շփոթը
որչին գերեզմանական լռութեան հակապատկերը կ'ըն-
ծայէր:

Այս լռութեան միջոցին սանդուղի դրան բացուե-
լուն և գոցուելուն ձայնը լսուեցաւ:

Կալանաւորը շարժում մը ըրաւ իր կապերուն մէջ:
— Ահա կինս, ըսաւ թենարտիէ:

Հազիւ թէ ըսած էր, և ահա իրօք թենարտուհին
կաս կարմիր դարձած, շնչասպառ, հեւալով, հրաբոր-
բօք աչքերով ներս խուժեց, և երկու ահագին ձեռ-
քերը իր երկու ազդրերուն զարնելով պօռաց:

— Կեղծ է եղեր հասցէն:

Աւազակը զոր թենարտուհին հետը բերած էր, ա-
նոր ետեւէն երեւալով եկաւ տապարը առաւ:

— Կեղծ է եղեր հասցէն:

Աւազակը զոր թենարտուհին հետը բերած էր, ա-
նոր ետեւէն երեւալով եկաւ տապարը առաւ:

— Կեղծ է եղեր, կրկնեց թենարտիէ:

— Մարդ մը չկայ, կրկնեց թենարտուհին. Սէն
Տօմինդ փողոցը. թիւ 17 տունը Պ. Իւրպէն Ֆապրը
չկայ: Չեն գիտեր թէ ո՛վ է ան:

Շունը հատնելով լռելէն ետք, շարունակեց.

— Պ. թենարտիէ, այս ծերը ծաղրեց քեզի. ահա
ասանկ կ'ըլլայ բ. բերտութեան վերջը. եթէ ես ըլլայի
քու տեղդ, նախ և առաջ անոր լեզուն կը կտրէի, և
եթէ չարութիւն ընէր, կենդանւոյն կ'եփէի զայն: Ան

ատեն պիտի ստիպուէր խօսելու, պիտի ըսէր թէ ո՛ւր
է աղջիկը, պիտի ըսէր թէ ո՛ւր է գաղչելի տգեղուկը:
Ահա ես ասանկ կ'ընէի, եթէ ձեր տեղը ըլլայի: Շաս:
Իրաւունք ունին եղեր անոնք խսկ որ կ'ըսեն թէ մար-
դիկ աւելի անմիտ են քան թէ կիները: Մարդ մը
չկայ, տառնեթթր թիւը ամենամեծ դուռ մըն է:

Մարիուս շունչ առաւ. Իւրսիւը կամ Արտոյտը.
այսինքն աղջիկը, այն զոր ալ չէր գիտեր ինչպէս ան-
ուանել, ազատուած էր:

Մինչդեռ կինը հայհոյութեամբ կը խօսէր, թենար-
տիէ սեղանին վրայ նստած էր, քանի մը վայրկեան
կեցաւ առանց խօսք մը ըսելու, Թոթը տարուբե-
րելով և մտախօհ վայրենիի մը կերպարանքով կրա-
կարանը դիտելով: Վերջապէս համր և տարբօրէն անա-
դորոյն հնչումով մը ըսաւ կալանաւորին:

— Կեղծ հասցէ. ի՞նչ յուսացիր մեզ խաբելով:

— Ժամանակ վաստկի՛լ, պօռաց կալանաւորը ա-
հագին ձայնով մը:

Եւ միեւնոյն ատեն ցնցեց իր կապերը որոնք կըտ-
րուած էին: Կալանաւորը ալ մէկ ոտքովը կապուած
էր անկողնին:

Եթէ մարդոց զիրար ճանչնալու և իր վրայ խո-
յանալու ժամանակ չտալով բուխրիկին տակ ծռուած
ձեռքը դէպի կրակարանը երկնցուցած, յետոյ ելած
կանգնած էր, և հիմա թենարտիէ, թենարտուհի և ա-
ւազակները վախով որչին դէպի ներսը մղուելով շուա-
րած կալանաւորին կը նայէին որ գլխին վերեւը կը
բարձրացնէր կարմիր դուրը ուրկէ սոսկալի նշոյլ մը
կ'արձակուէր. ալ գրեթէ ազատ էր և զարհուրելի
դիրք մը ունէր:

Դատաստանական խուզարկութիւն որու տեղի տը-
ւաւ Կօրպոյի խարխուլ աուներն դաւաճանութիւնը.

հաստատեց թէ ոստիկանութիւնը թէնարտիէի սենեակը մտած օրը, մեծ սու մը գտաւ, որ մասնաւոր կերպով մը կտրուած ու շինուած էր. այս մեծ սուն ճարտարութեան այն հրաշալիքներէն մէկն է զոր թիարանի համբերութիւնը խաւարին մէջ և խաւարին համար կ'արտադրէ, հրաշալիք. որոնք ոչ այլ ինչ են թէ ոչ փախուստի գործիքներ: Այս սուն կ'ուզես կը բանաս, կ'ուզես կը գոցես պտուտակը այս կամ այն կողմը դարձնելով. սուսի մըն է այն: Այս տուփին մէջ ժամացոյցի զսպանակ մը կը պահուի, և ժամացոյցի այս զսպանակը՝ որ սրածայր է՝ հաստ ստնօղակներ և երկաթէ ձողեր կը կտրէ: Կը կարծուի թէ այն թշուառ թիարարտին ունեցածը սու մըն է, բայց ոչ սու մըն է այն, այլ իր ազատութիւնը: Երբ ոստիկանութիւնը խուզարկութիւնները թենարտիէի որջին մէջ, պատուհանին քովի խշտեակին տակէն ահա այս տեսակ բացուած և երկու կտորի բաժնուած մեծ սու մը գրտաւ: Նոյնպէս պողպատեայ և կապտագոյն պղտիկ սըղոց մը գտնուեցաւ, որ կրնար պահուիլ այն սուին մէջ: Հաւանական է թէ աւազակները երբ կալանաւորին վրան փնտռեցին, վրան էր այս սուն զոր կրցաւ պահել ձեռքը և թէ ետքը երբ քակուեցաւ ձեռքը, պտուտակը հանելով սուն բացաւ, և մէջի սղոցովը զինքը կապող չուանները կտրեց: Ասով թերեւս մեկնուին այն պղտիկ ձայնը և աննշմարելի շարժումները զոր Մարիսա դիտած էր:

Պ. Լըպլան վախնալով թէ կը հասկնան աւազակները, չէր կրցած ծախ և ձախ ոտքը կապող չուաններն ալ կտրել:

Աւազակներուն առաջին դարմանքը անցած էր:

— Անհոգ եղիւր, ըսաւ Պիկրընայլ թէնարտիէին:

Տակաւին կապուած է ոտքին մէկը, և ես երաշխաւոր կ'ըլլամ թէ չպիտի կրնայ փախիլ: Ես կապեցի անոր այն ոտքը:

Սակայն կալանաւորը ձայնը բարձրացուց:

— Թշուառական մարդեր էք դուք. կեանքս մեծ արժէք մը չունի որ այնքան պաշտպանեմ: Իր ձախ բազուկին թեզանին վեր ըրաւ և շարունակեց:

— Ահաւասիկ:

Եւ ահա թեւը երկնցնելով մերկ մախինին վրայ դրաւ հրաբորբոք գուռը զոր աջ ձեռքով փռնած էր փայտէ կոթէն:

Այրող մարմինին սարսուռը լսուեցաւ, չարչարանքի սենեակներուն յատուկ հոտ մը ծաւալեցաւ սենեակին մէջ:

Մարիսա սարսափահար երեքաց, աւազակներն անգամ սրսփում մը զգացին, տարօրինակ ծերին դէմքը հազիւ թէ կտրկամեցաւ, և՛ մինչդեռ հրագոյն երկաթը ծխող վէր ին մէջ կը միտէր, անզգալապէս և զրեթէ վեհութեամբ թենարտիէին կը նայէր իր դեղեցիկ նայուածքովը:

— Թշուառականներ, ըսաւ, մի՛ վախնաք ինձմէ ինչպէս ես չեմ վախնար ձեզմէ:

Եւ դուրը վէրքէն հանելու բաց մնացած պատուհանէն դուրս նետեց, հրատուր եւ սոսկալի գարծին մթութեան մէջ դառնալով աներեւութացաւ, հեռու տեղ մը ձիւնին մէջ ինկաւ եւ մարեցաւ:

Կալանաւորը կրկնեց:

— Հիմակ ըրէք ինձի ինչ որ կ'ուզէք:

Չինաթափ էր կալանաւորը:

— Բռնեցէք զինքը, ըսաւ թենարտիէ:

Աւազակներուն երկուքը իրենց ձեռքը անոր ուսին վրայ դրին, և որովայնախօսի ձայն ունեցող դէ-

մակաւոր մարդն ալ դէմը կեցաւ՝ պատրաստ ըլլալով անոր գանկը բանալով խորտակելու եթէ ամենափոքր շարժում մը ընել ուզէր։

Նոյն միջոցին Մարիուսի ղեկավարը, միջնորդին քովէն յետագայ խօսակցութիւնը լսեց որ ցած ձայնով տեղի կ'ունենար. Մարիուս չէր տեսներ խօսողները, վասն զի շատ մօտեցած էին միջնորդին։

— Ա՛յ մէկ բան կը մնայ մեզ ընել,

— Սպաննել։

— Աղէկ ըսիր։

Խօսողները էրիկ ու Լինկ էին որոնք կը խորհրդակցէին։

Թենարտիէ կտմաց կակաց քալելով դէպի սեղանը գնաց, գզրոցը բացաւ եւ դանակը առաւ։

Մարիուս ատրճանակի բունին գունդը կը չարչարէր։ Անլո՛ւր վարանուս։ Ժամէ մը ի վեր իր խղճի մէջ երկու ձայն կար. մէկը իրեն կ'ըսէր յարգել հօրը կտակը, միւսը կ'ըսէր օգնել կալանաւորին։ Այս երկու ձայնները անընդհատ իրենց կռիւ, կը շարունակէին որով Մարիուս հոգեւորի մը պէս կը չարչարուէր։ Մինչեւ այն վայրկեանը անյայտապէս յուսացած էր գտնել միջոց մը՝ այս երկու պարտաւորութիւնները հաշտեցնելու համար. բայց հնարաւոր բան մը պատահած չէր։ Սակայն վտանգը ստիպողական էր. ա՛յ սպասելու վայրկեան մըն ալ չկար։ Թենարտիէ կալանաւորէն քանի մը քայլ անդին՝ դանակը ձեռքը կը մտածէր։

Մարիուս իր աչքերը չորս դին կը շրջէր մոլորազին, յուսահատութեան մեքենայական յետին միջոցն էր այս։

Յանկարծ սարսռեցաւ։

Բոլորակ լուսնի ճառագայթ մը անոր ոտքերուն

տակ, սեղանին վրայ թուղթի կտոր մը կը լուստւորէր եւ կարծես կը ցուցնէր զայն։ Մարիուս այս թուղթին վրայ կարդաց սա տողը զոր նոյն ատուս Թենարտիէի առջինեկ աղջիկը գրած էր։

ՓԱՅՏԻՈՐՆԵՐԸ ԵՎԱՆ

Մարիուսի մտքէն գաղափար մը, լոյս մը անցաւ. իր փնտռած միջոցն էր. զինքը չարչարող խնդիրին լուծումն էր այն, այսինքն մարդասպանը խնայել եւ նահատակը ազատել։ Ծուռը դրաւ դարանին վրայ, թեւը երկնցուց, առաւ թուղթին կտորը, միջնորդին բռնէն կտոր մը զատեց կամաց մը, թուղթին մէջ դրաւ բռնէն կտորը, եւ ծակէն Թենարտիէի որջը նետեց։

Ժամանակն էր նետելուն, Թենարտիէ նուաճելով իր վերջին երկիւղները եւ յետին խղճահարութիւնները դէպի կալանաւորը կ'ուղղուէր։

— Բան մը ինկաւ, պօռաց Թենարտիէին։

Ի՞նչ է, ըսաւ էրիկը։

Կինը խոյանալով թուղթով պլլուած բռնէն կըտորը առած էր գետնէն։ Ամուսինին առաւ զայն։

— Ուրկէ՞ եկաւ այս, հարցուց Թենարտիէ։

— Զարմանալի՛ հարցում, ըսաւ կինը, ուրկէ՞ կրնայ մտած ըլլալ։ Պատուհանէն եկաւ։

— Պատուհանէն անցնելով մտնելը տեսայ, ըսաւ Գիկրընայլ։

Թենարտիէ շուտ մը բացաւ թուղթը եւ ճրագին մօտեցուց։

— Էթոնի գիրը. մ.լ.ֆ։

Նշան ըրաւ կնոջը որ անմիջապէս մօտեցաւ, Թուղթին վրայ դրուած տողը ցուցուց անոր. յետոյ խորին ձայնով մը շարունակեց։

— Շո՛ւտ, ելարանը, կափուլին մէջ թողունք մսեղ որսը և կծիկը դնենք:

— Նախ մարդուն գլուխը չպիտի կտրէ՞ք, հարցոյց թենարտուհին:

— Ժամանակ չունինք:

— Ուրկէ՞ պիտի փախինք, կրկնեց Պիկրընայ:

— Պատուհանէն, պատասխանեց թենարտուհին:

— Բռնին քանի որ քարը պատուհանէն նետեց, ըսել է թէ տունը այն կողմէն պաշարուած չէ:

Որովայնախօսի ձայն ունեցող դիմակաւորը վարդրաւ մեծ բանալին, երկու թեւերը վեր ըրաւ օդին մէջ և առանց բառ մը արտասանելու արագապէս երեք անգամ ձեռները բացաւ և փոցեց: Նաւաստիներու մէջ տրուած ահագին ճգնաժամի մը նշանը եղաւ այս: Աւազակները թողուցին կալանաւորը: Ակնթարթի մը մէջ չուանէ սանդուղը պատուհանէն դուրս կախուեցաւ և երկու երկաթէ ակիշներովը պատուհանին եզրին յարեցաւ պնդապէս:

Կալանաւորը ուշադրութիւն չէր ընել նշմարելու համար ինչ որ կ'ա'ցնէր իր բոլորտիքը: Կ'երեւար թէ կը մտախոհէր կամ կ'ազօթէր: Երբ սանդուղը հասաւ տապէս կախուեցաւ, թենարտուհին պօռաց:

— Եկո՛ւ, կնիկ:

Եւ գէպի պատուհանը վազեց:

Բայց երբ ոտքը պատուհանէն դուրս հանելու վրայ էր, Պիկրընայ ուժգնակի անոր օձիքը ընկելով, ըսաւ.

— Չէ՛, կեցիր նայինք, աներես ձերուկ. մեզմէ հտք:

— Մեզմէ՛ հտք, ոռնացին աւազակները:

— Տղա՛յ էք աղա՛յ, ըսաւ թենարտուհին, ժամանակ չկորսնցնենք: Ոստիկանութիւնը մեր ետեւն է:

— Ապա ուրեմն, ըսաւ աւազակներէն մէկը, վի-

ձգենք. անցնի առաջ որու որ վիճակը պիտի իյնայ:

Թենարտուհին գոչեց.

— Խե՛ւ էք, փախուկ էք. ահա խել մը մորոսներ որոնք կ'ուզեն ժամանակ անցնել տղայաբար, մատ թրջել վիճակ ձգել, անուններ գրել, և անունները զլխարկի մը մէջ դնել, այնպէս չէ՛:

— Գլխարկս կ'ուզէ՞ք, պօռաց ձայն մը դուռին սեւէն:

Ամէնքն ալ դարձան: Ժալէրն էր պօռացողը:

Ժալէր զլխարկը ձեռքը բռնած էր, և ժպտելով աւազակներուն կ'երկնցնէր զայն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ա .

ՆԱԽ ԵՒ ԱՌԱՋ ՊԵՏԲ Է ՄԻՇՏ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵԼ

Երբ գիշերուան մութը սկսած էր տիրել, Ժալէր տեղ տեղ մարդեր դրած, և ինքն ալ Պարիէր տը կօւլըլէնի փողոցին ծառերուն ետեւը դարանի մօտ էր. այս փողոցը պսլվարին միւս կողմէն Կօրպօի խարխուլ տունին գէմն է: Նախ իր գոպանը (իմա բանձը) բացած էր մէջը նետելու համար երկու նորոտի աղջիկները որոնք որջին բոլորտիւր հսկելու պաշտօն ունէին: Բայց միայն Աղէլման գոպանած էր: Իսկ Էրօնին իր տեղը կեցած չէր. աներեւոյթ եղած ըլլալով՝ բռնուած չէր: Յետոյ Ժալէր պահուած էր սպասելով որ որոշուած նշանը տրուի: Կառքին երթեւեկութիւնները սաստիկ յուզած էին զինքը: Վերջապէս համբերութիւնը

հատած էր. և ապահով ըլլալով թէ քոյն մը կայ հոն, և ճանչցած ըլլալով աւազակներուն շատերը որ ներս մտած էին, որոշած էր ժամել և վեր ելլել առանց ըստակութեան որ ատրճանակը նետուի:

Ինչպէս կը յիշէ ընթերցողը, ժամէր Մարիութին բանալին ունէր քովը:

Յարմար ատենին հասած էր:

Աւազակները՝ ահաբեկ՝ իրենց զէնքերուն վրայ յարձակեցան զոր փախչելու միջոցին հոս հոն նետած էին: Մտերերկրորդ մը անցած չէր տակաւին և ահա այս եօթը մարդերը՝ զոր տեսնողը կը զարհուրէր՝ պաշտպանողական դիրքով մը խմբուեցան. մէկը իր տապարը, մէկը իր բանալին, միւսը իր բերը, միւսներն ալ մկրտաները, երկաթէ լղակները և կռանները առնելով: Իսկ թենարտիէի ձեռքը իր դանակը կար: Թենարտուհին ահագին սալաքար մը բռնեց որ պատուհանին անկիւնն էր և որ աթոռի տեղ կը ծառայէր իր աղջիկներուն:

Ժամէր գլուխը դրուելով գլխարկը, և երկու քայլ առաւ դէպի սենեակը, թեւերը կուրծքին վրայ, գաւազանը թեւին տակ, սուրը պատեանին մէջ ունենալով:

— Մի՛ շարժի՛ք, ըսաւ: Պատուհանէն չպիտի անցնիք. դռնէն պիտի անցնիք: Դռնէն անցնելը նուազ վնասակար է: Դռնք եօթը հոգի էք, իսկ սենք տասնընինգ: Հաւնալի պէս մէկ մէկու պարանոց չբռնեք: Ագնիւ ըլլանք:

Պիկրընայլ ատրճանակ մը առաւ զոր պլուզային տակ պահած էր, և թենարտիէին ձեռքը տուաւ, առնոր ականջին ըսելով.

— Ժամէրն է այն: Ես այս մարդուն վրայ չեմ համարձակիր ատրճանակը նետելու, դռն կը համարձակի՞ս:

— Հապա կը հարցնե՞ս: Ըսաւ թենարտիէ:

— Ապա ուրեմն նետէ:

Թենարտիէ հրացանակը բռնեց, և ժամէրին ուղղեց:

Ժամէր որ երեք քայլ հեռու էր. ուղղակի թենարտիէի նայեցաւ և ըսաւ միայն.

— Մի՛ նետեր հա՛, կրակ չպիտի առնէ:

Թենարտիէ կայծահունը քաշեց, բայց կրակ չառաւ:

— Քեզի չըսի՞, կրկնեց ժամէր:

Պիկրընայլ իր մահակը ժամէրին օտքերուն առջեւ նետելով.

— Ստանաներուն թագաւորն ես դուն, անձնաւոր կ'ըլլամ ըսաւ:

— Հապա գո՛ւք, հարցուց ժամէր միւս աւազակներուն:

— Մենք ալ, պատասխանեցին:

Ժամէր հանդարտօրէն կրկնեց.

— Լա՛ւ, ահա ասանկ ըլլալ պէտք է, կ'ըսէի թէ աւելի ազնիւ է այս կերպը:

— Մէկ բան կ'ուզեմ միայն, կրկնեց Պիկրընայլ, կ'ուզեմ որ երբ բանտը դուրսիմ, ծխախոտ տրուի ինձ:

— Շնորհուած է, ըսաւ ժամէր:

Յետոյ դարձաւ և ետեւը գտնուողները կանչելով:

— Հիմա մտէք, ըսաւ:

Անմիջապէս քաղաքապահներու և օստիկաններու խումբ մը սուրելով, մահակներով և բիրերով ներս խուժեցին ժամէրին ձայնը առնելով: Աւազակները կաշկանդուեցան: Մարդերու այս բազմութիւնը զօր ճրագ մը հազիւ հազ կը լուսաւորէր. ստուերով կը զրաւէր որջը:

— Ամէնուն ալ շրուշակ անցուցէք, պոռաց ժամէր:

— Մօտեցէք տէ, կը տեսնէք, պոռաց ձայն մը

որ մարդու ձայն չէր և որու համար ոչ ոք կրնար ըսել թէ կնոջ ձայն մըն է :

— Թենարտուհին պատուհանին անկիւններուն մէկը պասնէջ մը ըրած էր իրեն, և այն էր այն մանչու-մը հանողը :

Քաղաքապահները և փայտուորները ետ քաշուեցան : Թենարտուհին վրայէն շալը նետած և գլխարկը պահած էր. էրիկը որ անոր ետին կծկուած էր, գրեթէ աներեւոյթ կ'ըլլար ինկած շալին տակ, կիներ իր մարմինովը կը ծածկէր զայն. երկու ձեռքերովը գլուխին վերեւը բարձրացնելով սալաքարը՝ քարածայռ մը նետելու պատրաստուող հսկաուհիի մը սրտումով :

— Քաշուեցէք պօռաց :

Ամէնքն ալ դէպի նրբանցքը քաշուելով, սենեակին մէջ թափուր տեղ մը բացուեցաւ :

Թենարտուհին աւաղակներուն նայեցաւ որոնք կաշկանդուած էին առանց դիմադրութեան, և կոկորդային ու բիրա ձայնով մը մըմօաց :

— Վատե՛րր :

Ժավէր ժպտեցաւ և յառաջացաւ սենեակին դէպի թափուր ձգուած տեղը, ուր կը նայէր Թենարտուհին իր երկու բերքովը :

— Մի՛ մօռենար. կօրիր թէ ոչ գլուխդ կը ջախջախեմ, պօռաց Թենարտուհին :

— Ինչ արի զինուոր, բաւ ժավէր. մայր դու, ստոյգ է թէ մարդու մը պէս մօրուս ունիս, բայց ես ալ կնիկի մը պէս ճիրաններ ունիմ :

Եւ նորէն յառաջացաւ :

Թենարտուհին՝ հերարձակ և սոսկալի՝ իրարմէ զատեց սրունքը. ետեւ ծոցեւ և սալաքարը ժավէրին գլուխին նետեց մոլեղնաբար : Ժավէր ծոցեւ, սալաքարը վրայէն աւցաւ, ներսի պատին զարկաւ, պատին վրայէն բուռի մեծ կտոր մը վար իջեցուց, և օրջին մէջ տեղէն՝ որ բարբախտաբար թափուր էր՝ անկիւնէ անկիւն ոստոստելով մինչև ժավէրին ներքաններուն քովն եկաւ կեցաւ :

Նոյն պահուն ժավէր ամօղներուն մօտեցաւ : Իր

լայն ձեռքերէն մէկը կնիկին ուսին վրայ դրաւ ուժգին և միւսն ալ էրիկին գլուխը բռնելով :

— Շրուշակները, պօռաց :

Ոստիկանութեան մարդերը ներս մտան խոնելով, և քանի մը մանրերկրորդի մէջ ժավէրին հրամանը կատարուեցաւ :

Թենարտուհին՝ յուսահատ՝ իր և էրիկին կաշկանդուած ձեռքերը նայեցաւ, գետինը ինկաւ և լալով պօռաց :

— Աղջիկնե՛քս :

Բանտն են, բաւ ժավէր :

Սակայն ոստիկանները դուռին ետեւ քնացող գինովը նշմարելով կը ցնցէին :

Արթնցաւ գինովը :

— Լմեցա՛ւ, Ժօնարէթ :

— Այո՛, պատասխանեց ժավէր :

Կաշկանդուած վեց աւաղակները ոտքի վրայ էին. բայց տակաւին ճիւղի կերպարանք ունէին, երեքին երեսը սեռով մրոկուած երեքն ալ գիմակ դրած էին :

— Մի՛ հանէք դիմակները, բաւ ժավէր :

Եւ Բօթատամի զօրահանդէսի ներկայ Յրեատերիկ Բ.ի մը նայուածքով աւաղակներուն նայելով հանդիսապէս «ծխահան մաքրողներուն» բաւ :

— Բարի լո՛յս, Պիկրընայլ : Բարի լո՛յս, Պրիւտօն : Բարի լո՛յս Տէօ Միլիար :

Ապա դէպի երեք դիմակները դառնալով ուռնաւոր մարդուն բաւ :

— Բարի լոյս, Կէօլմէր,

Բրաւոր մարդուն :

— Բարի լո՛յս, Պապէ :

Եւ որովայնախօսին.

— Բարե՛ւ, Գլաքսու :

Ժավէր նոյն միջոցին աւաղակներուն կալանաւորը նշմարեց որ ոստիկանութեան մարդերուն գալէն ի վեր գլուխը կախած էր առանց խօսք մը արտասանելու :

— Բակեցէք պարոնը, ըսաւ ժամէր, և թո՛ղ ոչ ոք դուրս ելլէ:

Ասիկա ըսելէն ետք իշխանաբար տեղանին առջեւ Նստաւ որու վրայ մնացած էին ճրագը և կաղամարը: Գրպանէն դրոշմաւոր թուղթ մը հանեց և սկսաւ տեղեկագիրը գրել:

Երբ գրեց առջի տողերը որոնք ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ միշտ միևնոյն սովորական խօսքերը, աչքերը վեր բրաւ:

— Մօտ բերէք այն պարոնը զոր այս պարոնները կապած էին:

Ոստիկանները չորս դին նայեցան:

— Է՛, ո՛ւր է պարոնը, հարցուց ժամէր:

Աւազակներուն կալանաւորը Պ. Լըպլան, Պ. Իւրպէն Ֆապրը, Իւրսիւլի կամ Արտոյտին հայրը աներեւոյթ եղած էր:

Դռանը քով պահապաններ դրուած էին, բայց պատուհանին քով ոչ: Մարդը փակուելէն ետք՝ երբ ժամէր տեղեկագիրը պատրաստելու կը պարապէր, սենեակին մէջ տիրող շփոթէն, աղմուկէն, բազմութենէն օգուտ քաղելով պատուհանէն դուրս յարձակած էր վայրկեանի մը մէջ ուր ոչ ոք ուշադրութիւն կ'ընէր իրեն:

Ոստիկան մը պատուհանը վազեց և նայեցաւ: Ոչ ոք կը տեսնուէր դուրսը:

Չուանէ ելարանը գեռ կ'երերար:

Մե՛ղք, մրմռաց ժամէր. գուցէ լաւագոյնն էր այն:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻՆ ՄԷՋ ՃՁՈՂ ՊՁՏԻԿԸ

Օրիթալի պուլվարի տունին մէջ այս դէպքերը կատարուելէն օր մը ետք, աղայ մը՝ օր կ'երեւար թէ Աւստերլիցի կամուրջին կողմէն կուգար՝ աջ կողմի կողմնական ծառուղիէն երթալով դէպի Փօնթէնպօլի կողմերը կ'ուղղուէր: Արդէն գիշեր եղած էր: Այս աղան որ դալկադէմ և նիհար էր, հնօտներ և կտաւէ

բանթալօն մը հագած էր փետրվար ամիսին մէջ, և բոլոր զօրութեամբը կ'երգէր:

Իրթի. Պանգիէի փողոցին անկիւնը պառաւ կին մը ծւելով աղբերու դէզի մը մէջ բան կը փնտռէր լամպարին լոյսովը աղան անցնելու միջոցին ոտքովը պառաին զարկաւ յանգէտս, յետոյ ետ քաշուելով:

— Վա՛յ, չուն չէ եղեր. մինչդեռ ես ահագին, ահագին չուն մը կարծեք էի ասիկա: Ահագին բառը երկրորդ անգամին ձայնը այնպիսի հեզութեամբ մը հասարցնելով արտասանեց որ բաւական լաւ արտայայտեալու համար պէտք է գլխագիրներով գրել. ահագին, Ա.ՀԱԳԻՆ չուն մը:

Պառաւը սաստիկ բարկանալով կանգնեցաւ:

— Կիրամուլաքի վաստա՛կ, մրմռաց: Եթէ ծնած չըլլայի, գիտէի թէ ո՛ր տեղդ ոտքիս տակ առնելով պիտի ջախջախէի:

Տղան արդէն հեռացած էր:

— Բը՛ս, քըս, կրկնեց: Ապա ուրեմն թերեւս սըխալած չեմ զարնելովս:

Պառաւը՝ զայրոյթէն շնչասպառ՝ բոլորովին կանգնեցաւ, և լամպարին նշոյլը գլխովին լուսաւորեց անոր կապարադոյն գէմքը որու վրայ անկիւններ, խորշոմներ փորուած էին, զանազան գիծերու հետ որոնք բերնին իորչերուն կը մօտենային: Մարմինը մօլթին մէջ աներեւոյթ կ'ըլլար, և միայն գլուխը կը տեսնուէր: Չառանցումի դիմակն էր այն զոր կարծես թէ նշոյլը գիշերային խաւարին մէջ նկարած էր: Պատանին պառաւը դիտելով:

— Տիկինը, ըսաւ, չունի այն դեղեցկութմունը որ իմ հաշիւս կուգայ:

Յետոյ իր ճամբան շարունակեց, և նորէն սկսաւ երգել:

Երրորդ տողը լմցնելէն ետք երգը ընդմիջեց: Թիւ 50 52 տունին առջև հասած էր. և դուռը դոց գտնելով սկսած էր ոտքերովը դուռին զարնել, դղրդումով և դիւցազնական կերպով զարնելով, որով անոր մօրհու մօճակներ հագած ըլլալը կը յայտնուէր աւելի քան թէ պատնեկան ոտքեր ունենալը:

Սակայն այն պառաւոր որու պատանին հանդիպած էր Բըթի Պանդիէի փողոցին ծայրը, սնոր ետեւէն վազելով կուգար, ազակալի աղաղակներ հանելով և մեծ մեծ շարժումներ ընելով:

— Ի՞նչ է այն, ի՞նչ է այն, Աստուած իմ Աստուած, դուռը պիտի խորտակէ հիմա, առանձնը պիտի փլցնէ:

Պատանին ոտքովը տակաւին կը զարնէր դուռին:

— Մի՞թէ հիմա այս կերպով կը նորոգուին տուները:

Յանկարծ հանգ տաւ պառաւոր՝ ստամբակը ճանշնալով:

— Վա՛յ, այն շուտիկն է եղեր:

— Վա՛յ, պառաւն է եղեր, ըսաւ պատանին: Բարի լո՛յս, Պիւրկօնիկ խաթունիկ, նախածայրերս տեսնելու եկայ:

Պառաւոր պատասխանեց, դէմքը ծռելով. բաղադրուած ծոռութիւն դէմքի զոր՝ ատելութիւնը պառաւին տկարութեան և ազդողութեան շնորհիւ յանկարծ կազմած էր սքանչելապէս և որ դժբաղդաբար կորսուեցաւ մութին մէջ:

— Տունը ա՛լ մարդ չկայ, շաներես:

— Վա՛շ, կրկնեց պատանին. ո՛ւր է ուրեմն հայրս:

— Ֆօրսի բանան է:

— Իրա՞ւ. հապա մա՞յրս:

— Սէն Լազարն է:

— Է՛, աղէկ. հապա քոյրե՛րս:

— Անոնք ալ Մատըլօնէթն են:

Պատանին ականջին ետեւը քերեց, Պիւրկօն խաթունին նայեցաւ և ըսաւ.

— Ա՛հ:

Յետոյ ներբաններուն վրայ դարձաւ, և պահ մը ետք պառաւոր՝ դուռին սեմին վրայ կեցած՝ պատանին ազդու և կայտառ ձայնը լսեց որ ձմեռնային հովէն քարսռող սեւաթոյր կնձիներու մէջ սուղելով կ'երգէր:

ՎԵՐՋ ՎԵՅՆՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

ՎԻՔԹՕՐ ՀԻԿՈ

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՀԱՏՈՐ Է. (5)

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏՈՒՆ

1922

Տպագր. Մ. ՏԷՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ
ՊՈԼԻՍ

6405